

ΤΟ ΠΑΙΔΙ
ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ
ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥΣ

ΑΘΗΝΑ
2004

Ένας αιώνας που άρχισε με τα παιδιά
χωρίς να έχουν στην ουσία δικαιώματα,
τελείωσε με το πιο ισχυρό νομικό εργαλείο
για τα παιδιά που όχι μόνο αναγνωρίζει,
αλλά και προστατεύει τα δικαιώματά τους.

Carol Bellamy,
Εκτελεστική Διευθύντρια της UNICEF

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αγαπητοί αναγνώστες,
Αξίζει να ευχαριστήσουμε εκείνους που στήριξαν την προσπάθεια να έχουμε μπροστά μας αυτές τις σελίδες για το παιδί.
Ενώ το σχολείο μας μαθαίνει τόσα πράγματα,
έχει κάπως παραμελήσει τη γνώση για το ίδιο το παιδί,
κι' ας βλέπουν όλοι σ' αυτό την ελπίδα της ανθρωπότητας.
Ευχαριστούμε λοιπόν θερμά
το Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Αθηνών
για την ευκαιρία που μας δόθηκε να γραφούν αυτές οι σελίδες.

Το ίδιο θερμά ευχαριστούμε
και την Ελληνική Αντιπροσωπεία της UNESCO,
η οποία μας παραχώρησε για αξιοποίηση πολλά στοιχεία
από το πλούσιο αρχείο της και μας επέτρεψε
την αναδημοσίευση πολύτιμου φωτογραφικού υλικού.

Μια ματιά στον κόσμο για το παιδί,
μια ματιά στο παρελθόν και στο μέλλον του, έστω αποσπασματική,
θα μας κάνει περισσότερο ανθρώπους.

Μαρία Βαϊνά, 2003

ΕΠΕΑΕΚ -Γ' ΚΠΣ

Άξονας 1

Μέτρο 1. 1

Ενέργεια 1. 1.1. Προγράμματα ένταξης των παιδιών με πολιτισμικές και γλωσσικές ιδιαιτερότητες στο εκπαιδευτικό σύστημα

Πρόγραμμα: «Εκπαίδευση Παλινοστούτων και Αλλοδαπών Μαθητών»

Χρηματοδότηση: Ευρωπαϊκή Ένωση - ΕΚΤ

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

Φορέας παρακολούθησης:

ΥΠΕΠΘ Ειδική Γραμματεία Π.Ο.Δ.Ε.

Ειδική Γραμματέας: Στ. Πριόβολου

Διεύθυνση Γ' ΚΠΣ

Φορέας υλοποίησης:

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Επιτροπή Ερευνών

Τμήμα Φ.Π.Ψ.

Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής

Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου

Ιλίσια 15784

Τηλ.: 210-7277522

E-mail:info@keda.gr

Website:http/www.keda.gr

Επιστημονικός υπεύθυνος: Θεόδωρος Παπακωνσταντίνου

Επιστημονικός σχεδιασμός: Παρασκευή Παπαγιάννη

Υπεύθυνη δράσης: Παρασκευή Παπαγιάννη

Συγγραφή - επιμέλεια: Μαρία Βαϊνά

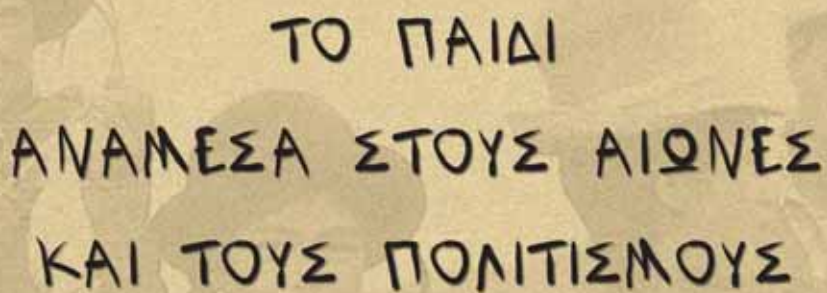
Το βιβλίο «Το παιδί ανάμεσα στους αιώνες και τους πολιτισμούς»

δημιουργήθηκε στο ατελιέ ΒΙΒΛΙΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΑΕΠΕΕ

Εκτύπωση - βιβλιοδεσία: ΒΙΒΛΙΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΑΕΠΕΕ

ISBN: 960-8313-59-7

Μαρία Βαϊνά

ΤΟ ΠΑΙΔΙ
ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ
ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥΣ

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
Αθήνα 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, ΤΟ ΚΥΤΤΑΡΟ ΚΑΘΕ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	9
ΚΑΘΕ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΙΑ ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ	11
ΦΥΛΕΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΕΣ	11
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΜΙΑ ΠΟΛΥΜΟΡΦΗ ΕΙΡΗΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ.....	13
ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ.....	16
ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ.....	19
ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΙΑ	27
ΑΛΛΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ	35
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΠΑΛ	38
ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ	41
ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟΣ	41
Η ΜΑΥΡΗ ΗΠΕΙΡΟΣ	45
Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	48
ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ: Η ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ.....	52
ΚΟΜΕΝΙΟΣ, Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ	54
ΡΟΥΣΣΩ, Ο ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ: ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΦΥΣΗ.....	56
ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΙ, Ο ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ	59
ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΙ, Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ	61
ΜΟΝΤΕΣΣΟΡΙ, Η ΓΙΑΤΡΟΣ ΠΟΥ ΕΓΙΝΕ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ	64
ΠΑΙΔΙ - ΚΛΩΝΟΣ;	66
ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ.....	71
ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ	77
ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΑ - ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	80
ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ	86
Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ.....	90
ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ.....	92
ΟΡΦΑΝΙΑ ΑΠΟ ΑΙΔΣ - ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ	94
ΜΙΚΡΟΠΑΝΤΡΕΜΕΝΕΣ.....	97
ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΑ	100
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΤΩΝ 21 ^{ου} ΑΙΩΝΑ	103
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	105
Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟ 2003 ΜΕ ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ.....	108
ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ	110

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, ΤΟ ΚΥΤΤΑΡΟ ΚΑΘΕ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η οικογένεια, η φυσική οικογένεια, είναι τόσο παλιό φαινόμενο, όσο και ο άνθρωπος. Από την εμφάνιση του ανθρώπου στα βάθια του χρόνου, η οικογένεια, πρόνοια της ίδιας της φύσης, δεμένη με το ένστικτο της διατήρησης και της συνέχισης της ζωής, υπήρξε σε κάθε εποχή το ζωντανό κύτταρο κάθε κοινωνίας και κάθε πολιτισμού.

Η οικογένεια είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για την ομαλή ανάπτυξη και την ψυχική καλλιέργεια του ανθρώπου που έρχεται στον κόσμο. Ανεξάρτητα από το κοινωνικό, το οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον, στο οποίο ενσωματώνεται με τη γέννησή του το παιδί, κάθε οικογένεια βρίσκει αυθόρμητα τον τρόπο κάθε φορά απ' την αρχή να απλουστεύει, όπως εκείνη γνωρίζει, την πολυπλο-

Οικογένεια μεταλλωρύχων στο Ποτοσί της Βολιβίας,
στη μόνη κάμαρά τους.

(Courrier της UNESCO, *Τα σχολεία βγαίνουν από τα τείχη τους*, Μάιος 2000, Από το άρθρο της Amália Barron «Τα ασημένια δάκρυα του Ποτοσί», σ. 6)

κότητα του γύρω κόσμου, για να μπορεί και αυτό σιγά - σιγά να τον καταλαβαίνει και να τον νιώσει δικό του.

Έξω από τον προστατευμένο χώρο της οικογένειας και την οργανωμένη κοινωνία, δεν έχει το παιδί τη δυνατότητα να εμφανίσει και να καλλιεργήσει τα δώρα της ανθρώπινης ύπαρξης, αυτά που θα το κάνουν να ξεχωρίσει από το ζωικό βασίλειο: Ο νους θα μείνει ακαλλιέργητος, ο λόγος ως σκέψη και ως ομιλία δεν θα εμφανιστεί (μονάχα άναρθρες κραυγές), τα χέρια δεν θα λειτουργήσουν ως το πολυτιμότερο μέσο και εργαλείο πολιτισμού, η ζωή θα μείνει χωρίς νόημα και αξία στο επίπεδο του ζώου.

Αντίθετα, η φροντισμένη ενσωμάτωση στην ανθρώπινη κοινωνία παιδιών που βρέθηκαν εγκαταλειμμένα από τη γέννησή τους στη φύση και επιβίωσαν, έδειξε ότι, έστω κι αν έχουν περάσει χρόνια, μπορεί να τους βοηθήσει να αποκτήσουν βαθμιαία τα γνωρίσματα του ανθρώπου.

ΦΥΛΕΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΕΣ

Ένα μόνο ανθρώπινο είδος υπάρχει, το ίδιο σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης, που οι ειδικοί το έχουν ονομάσει Homo Sapiens - Sapiens, του οποίου όλοι είμαστε κοινοί απόγονοι. Κανένας δεν είναι ανώτερος, κανένας δεν είναι κατώτερος.

Με βάση κάποια ιδιαίτερα σωματικά γνωρίσματα που με το πέρασμα του χρόνου έχει διαμορφώσει το σημερινό ανθρώπινο είδος καθώς επεκτάθηκε σε όλη τη γη, και από το μέρος της γης που σ' αυτό έχει εγκατασταθεί εδώ και χιλιάδες χρόνια, διακρίνεται ο άνθρωπος σε τέσσερις φυλετικές ομάδες, η κάθε μια από τις οποίες περιλαμβάνει μια σειρά από επιμέρους φυλές.

Βέβαια με την επικοινωνία των λαών και την ανάμειξη των πολιτισμών, με τις ανακαλύψεις νέων τόπων, τις αποικίες και τη μετανάστευση, άλλαξε ο τόπος εγκατάστασης για πολλούς ανθρώπους.

Οι τέσσερις φυλετικές ομάδες (ράτσες) είναι οι εξής:

Η ινδοευρωπαϊκή (με τους ευρωπαίους και καυκάσιους),
η νέγκριτη, η μογγολική και η αυστραλιανή.

Σε αυτές πρέπει να προστεθεί και μια άλλη ομάδα λαών, που περιλαμβάνει εκείνους που κατοικούν περιφερειακά του Βόρειου Πόλου, οι οποίοι αποτελούν διασταύρωση της μογγολικής και της ινδοευρωπαϊκής φυλετικής ομάδας και εγκαταστάθηκαν στο χώρο αυτό τις τελευταίες χιλιετίες.

Είναι οι Λάπωνες, οι *Yngul* της Σιβηρίας, ως επί το πλείστον ψαράδες, οι *Jukagir*, απομεινάρι μιας ισχυρής ομάδας που ζούσε παλαιότερα στην κεντρική Σιβηρία και τώρα είναι κυρίως κυνηγοί των τaráνδων, οι *Tungusen*, με φορεσιά που θυμίζει Γιαπωνέζους, οι Εσκιμώοι της Σιβηρίας και οι συγγενικοί τους του Καναδά που ζουν στο νησί *Ellesmere*, κοντά στις βορειοδυτικές ακτές της Γροιλανδίας.

Οι δύο τελευταίες εικόνες προέρχονται από τις σ. 98 και 96 αντίστοιχα από το: *Grosser Atlas der Erde*, Lingen Verlag, Koeln, 1978

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΜΙΑ ΠΟΛΥΜΟΡΦΗ ΕΙΡΗΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Ο πολιτισμός κάθε λαού, που η εστία του μπορεί να εντοπιστεί ως ένα βαθμό στο χάρτη και να προσδιοριστεί η διάρκειά του στη ροή του χρόνου, όσο απλός κι αν είναι, δεν παύει να αποτελεί ένα πολυσύνθετο φαινόμενο που αγκαλιάζει και υποστηρίζει ολόκληρη τη ζωή των ανθρώπων: Είναι η γλώσσα που μιλούν, η θρησκεία τους, η μορφή της οικογένειας και του κράτους, οι ασχολίες τους, το δίκαιο με βάση το οποίο ρυθμίζουν τη ζωή τους, η τεχνολογία που έχουν αναπτύξει για την αντιμετώπιση των πρακτικών προβλημάτων, οι τέχνες και οι επιστήμες, τα έργα που έχουν δημιουργήσει, ο τρόπος της ζωής τους γενικά.

Παρόλο που κάθε πολιτισμός είναι μοναδικός και έχει τη δική του σφραγίδα, υπάρχουν πολύ συχνά επιδράσεις από πολιτισμό σε πολιτισμό. Επίσης, παρόλο που υπάρχουν αρχαιότεροι και νεότεροι πολιτισμοί, άλλοι με λαμπρότερα και άλλοι με απλούστερα επιτεύγματα, πρόκειται πάντοτε για τον ίδιο αγώνα του ανθρώπου να δαμάσει το περιβάλλον του και να βελτιώσει τις συνθήκες της ζωής του, να νιώσει τη χαρά της δημιουργίας και της ανακάλυψης.

Κάθε παιδί που έρχεται στον κόσμο, δένεται αυτόματα με συγκεκριμένα γεωγραφικά, πολιτισμικά, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα. Η ανατροφή που θα έχει από την αρχή, εξαρτάται από αυτά τα δεδομένα. Διαφορετικές κοινωνίες επιβάλλουν διαφορετικές συνήθειες, διαφορετικά ήθη και έθιμα. Και ενώ ο ερχομός στον κόσμο είναι πάντοτε ένα σημαντικό γεγονός, και ενώ η ανάπτυξη περνά από τα ίδια στάδια, ξεχωριστή σε ένα μεγάλο βαθμό διαγράφεται η πορεία κάθε παιδιού προς την ωριμότητα.

Είναι έργο της αγωγής και της εκπαίδευσης να δώσει σε αυτές τις παράλληλες ζωές ευκαιρίες για αλληλοκατανόηση και αλληλοεκτίμηση. Είναι ακόμη χρέος τους να στηρίξουν όπου μπορούν η μια ζωή την άλλη, αλλά και να χαρούν τα αγαθά του πολιτισμού του δικού τους και των άλλων. Γιατί τα αγαθά του πολιτισμού κάθε λαού δεν ανήκουν αποκλειστικά στο λαό που τα δημιούργησε. Γίνονται κτήμα όλης της ανθρωπότητας.

Ενώ λοιπόν κάθε παιδί από μικρό ξεκινά τη δική του συγκεκριμένη πορεία στο ιδιαίτερο περιβάλλον του με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της, όσο μεγαλώνει, τόσο περισσότερο θα πρέπει να ανοίγει τους ορίζοντές του για να χωρέσει σε αυτούς ολόκληρη η ανθρωπότητα και να γίνει ο καθένας συνειδητά κομμάτι της, πολίτης του κόσμου.

Πίσω από τους σημερινούς πολιτισμούς σε βάθος χρόνου είναι κρυμμένοι - καθένας χωριστά - οι πολιτισμοί του παρελθόντος. Αρκετοί απ' αυτούς, σε διάφορα μέρη της γης, έχουν να επιδείξουν άλματα πολιτισμικής ανάπτυξης αν εξεταστούν με τα δεδομένα της

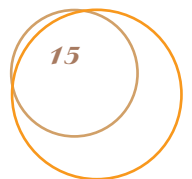

Εσκιμώος καθώς αφηγείται, ενώ ταυτόχρονα παίζουν
πριονάκι με σπάγκους

(Courrier, Το παιχνίδι, Ιούλιος 1992, από το άρθρο της Μαρτίν Μωτιρά Μπουσκέ
«Όρεξη για ζωή», σ. 9).

εποχής τους. Άλλοι ξεχωρίζουν για την ιδιαίτερη φυσιογνωμία τους, ώστε όσα στοιχεία τους σώθηκαν, να αποτελούν τυπικά δείγματα διαφορετικής αντίληψης του κόσμου και διαφορετικού τρόπου ζωής.

Αξίζει να αποκτήσει ο νέος άνθρωπος κάποιες αντιπροσωπευτικές εικόνες για το πώς μεγαλώνουν τα παιδιά σε διαφορετικά περιβάλλοντα, ή πώς ζούσαν σε παλαιότερες εποχές, και πέρα απ' αυτό, να συνειδητοποιήσει κοινές κατακτήσεις και κοινά προβλήματα της παιδικής ύπαρξης στο σημερινό κόσμο.

ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

Πάντοτε υπήρξε αγαπημένο θέμα το παιδί στην τέχνη. Η αθωότητά του, ο αυθορμητισμός, η εκφραστικότητα και η ευαισθησία του, τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά της νεαρής ηλικίας ενέπνευσαν τους καλλιτέχνες όλου του κόσμου και όλων των εποχών να δημιουργήσουν έργα τέχνης, καθένας με τα δικά του υλικά. Άλλος δούλεψε με το λόγο και το αναπαράστησε μέσα από την πεζογραφία ή την ποίηση, (Όλοι αγαπήσαμε το *Παιδί με το γρατζουνισμένο γόνατο* του Οδυσσέα Ελύτη), άλλος το λάξεψε σε μάρμαρο ή δούλεψε με το χαλκό, με τον πηλό, κι άλλος το ζωγάφισε από τους χρόνους τους πανάρχαιους σε σκίτσα ή με χρώματα πάνω σε κάθε επιφάνεια.

Ο άνθρωπος από την εποχή των σπηλαίων το απεικόνισε πλάι του. Ανακαλύφθηκαν πρόσφατα σε περιοχή του Βόρνεο αποτυπώματα παλάμης μικρού παιδιού (συνολικού μήκους 10 εκ.) σε βαθύ κόκκινο φόντο μαζί με παραπλήσια αποτυπώματα χεριών ενηλίκων, ως προϊστορική διακόσμηση σε εσωτερικό σπηλαίου. Πρόκειται για ένα πανάρχαιο τρόπο διακόσμησης σπηλαίων, και ταυτόχρονα για ένα ξεχασμένο τρόπο δήλωσης της ανθρωπίνης παρουσίας.

(Βλ. έρευνα Γάλλων ερευνητών βασισμένη σε χρονολόγηση με άνθρακα 14. NET 6-8-2003, ώρα 19.30, ντοκυμαντέρ).

Εδώ πρόκειται για ένα θαυμάσιο αγγείο, που ανακαλύφθηκε σε τύμβο στην Καχόκια της Βόρειας Αμερικής, δείγμα από τους πολιτισμούς που άνθισαν ανάμεσα στο 1200 και το 1400 κοντά στο Μισσισιπιή. Έχει το στόμιο στο επάνω μέρος του και του έχουν δώσει τη μορφή μητέρας και παιδιού. (Από την *Παγκόσμια Εικονογραφημένη Ιστορία του Σόμερσετ Φράι*, ελλην. μτφρ. 1996, σ. 160).

Από τον προϊστορικό πολιτισμό της Θήρας ποιος δεν εντυπωσιάστηκε από τμήματα τοιχογραφιών που σώθηκαν και αναπαριστούν χαρακτηριστική σκηνή από παιδική πυγμαχία, αλλά και το μικρό ψαρά να μεταφέρει περήφανος αρμαθιές από ψάρια...

Τη μορφή μικρού αγοριού διάλεξαν κι έδωσαν στον έρωτα, τον ανίκητο φερωτό θεό της αρχαιότητας και τον όπλισαν με τόξο και φαρέτρα.

Αλλά και η χριστιανική τέχνη έχει αποδώσει με χίλιους τρόπους την παράσταση του Χριστού - βρέφους.

Η εικόνα δίπλα, ζωγραφική πάνω σε ξύλο, προέρχεται από το Φαγιούμ της Αιγύπτου και αποδίδει πολύ εκφραστικά τα χαρακτηριστικά αγοριού, μικρότερου από 13-14 ετών, στεφανωμένου με φύλλα χρυσού.

(Ε. Ανδρεάδη, επιμ. *Πρόσωπα της Αιγύπτου*. Από την Γκίζα στο Φαγιούμ. Γλυπτά και πορτρέτα από το Αιγυπτιακό Μουσείο του Καΐρου. Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, Ιούνιος -Ιούλιος 2003, σ. 38-39).

Τα αρραβωνιάσματα
Από παλιότερες σκηνές της κοινωνικής ζωής, παλιότερα ήθη και έθιμα δανείστηκε το θέμα του ο έλληνας ζωγράφος Νικηφόρος Λύτρας και το μετέμορφωσε σε έργο τέχνης.

Την εποχή της Αναγέννησης τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη ενισχύουν τη δύναμή τους και οδηγούνται σε εξερευνησεις που θα φέρουν περισσότερο πλούτο. Το ενδιαφέρον των ανθρώπων στρέφεται προς τη μόρφωση. Η εκπαίδευση οργανώνεται βαθμιαία, τα βιβλία κυκλοφορούν. Η αναγέννηση στα γράμματα και στις τέχνες γίνεται πραγματικότητα.

Αναπαράσταση μιας τάξης Γάλλων μαθητών του 15ου αιώνα
σε ξυλόγλυπτο.

(Από την *Παγκόσμια Εικονογραφημένη Ιστορία* του Somerset Fry.
Ελληνική μτφρ. 1996, εκδ. Πατάκη, σ.163).

ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Μεσαιώνας (Μέσος Αιώνας) ονομάζεται η μεγάλη ιστορική περίοδος της Ευρώπης, διάρκειας περίπου χιλίων χρόνων, από τον 5ο έως τον 15ο αιώνα μ.Χ., με όλες τις εξελίξεις που συνέβησαν στο διάστημα αυτό στη ζωή των λαών της, δηλαδή την οικοδόμηση μιας γέφυρας του ευρωπαϊκού πολιτισμού από την αρχαιότητα προς τους Νέους Χρόνους.

Η γέφυρα αυτή του χρόνου έχει χρωματιστεί στη συνείδηση του κόσμου με γκριζα χρώματα: Η λαμπρότητα των αρχαίων πολιτισμών έχει σβήσει. Είναι η σκοτεινή περίοδος των μεγάλων επιδρομών και των μεγάλων πολεμικών συγκρούσεων (που άρχισαν με τη διάλυση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τους γερμανούς), είναι η εποχή των συχνών μετακινήσεων και των φανατικών θρησκευτικών πολέμων. Η δημοκρατία των κλασικών χρόνων ξεχάστηκε. Τη θέση της πήρε η φεουδαρχία, ο απολυταρχισμός και η δεσποτεία, φτώχεια δηλαδή για τους πολλούς που δουλεύουν σκληρά στα τσιφλίκια των αφεντάδων. Η Εκκλησία απέκτησε μεγάλη δύναμη και μπήκε για τα καλά στη ζωή των ανθρώπων. Πήρε στα χέρια της την εκπαίδευση στις εκκλησιές και στα μοναστήρια.

Οι ανακατατάξεις όμως αυτές οδήγησαν βαθμιαία στη δημιουργία των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων, στην κοινωνική άνοδο της τάξης των εμπόρων, στην εμφάνιση της βιομηχανίας, στην εξάπλωση της μόρφωσης μέσα από τη δημιουργία των δημόσιων σχολείων και των πρώτων Πανεπιστημίων, στις μεγάλες ανακαλύψεις, και σε μια νέα εποχή, την Αναγέννηση.

Δεν υπήρξε κανένα μέρος της Ευρώπης που να μη βρέθηκε αυτή τη χιλιετία στη δίνη του πολέμου. Οστρογότθοι, Βησιγότθοι, οι φοβεροί Ούννοι, νομάδες από τα βόρεια της Ασίας με αρχηγό τους τον Ατίλα, αλλά και Βουργουνδοί, Φράγκοι, Βάνδαλοι, Σάξωνες, με τις επιδρομές τους άλλαξαν εντελώς τον χάρτη της ιστορίας. Το μέχρι τότε κυρίαρχο στη δύση ρωμαϊκό κράτος διαλύθηκε. Έτσι προέκυψαν οι περισσότεροι ευρωπαϊκοί λαοί, Άγγλοι, Γάλλοι, Ιρλανδοί, Σκανδιναβοί και δημιουργήθηκαν τα γνωστά σήμερα ευρωπαϊκά κράτη.

Οι Άραβες έζωσαν την Ευρώπη από το νότο και την Ανατολή, οι Μογγόλοι του "άρχοντα του κόσμου" Τζένγκις Χαν έφτασαν στον Καύκασο και αργότερα, με τον Τιμούρ, στην Πολωνία και στην Ουγγαρία. Τέλος οι Οθωμανοί Τούρκοι το 15ο αιώνα με την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης, της πρωτεύουσας του Βυζαντίου (και πρωτεύουσας του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους), επέκτειναν την αυτοκρατορία τους στην Ευρώπη και έσβησε ο βυζαντινός πολιτισμός.

Σε χρόνους τόσο ταραγμένους δεν είναι να απορεί κανείς που η θρησκευτική πίστη λειτούργησε το Μεσαίωνα ως πολύτιμο καταφύγιο και ελπίδα σωτηρίας. Ο χριστιανισμός ως νέα θρησκεία είχε ήδη επικρατήσει. Οι βάρβαροι εισβολείς, που είχαν να παλαίψουν με μεγάλες συμφορές, πείνα μέχρι θανάτου, αρρώστιες που τους ξεκλήριζαν, επιθέσεις, σιγά-σιγά εκχριστιανίστηκαν, μπολιάστηκαν κάπως από τους πολιτισμούς που κατέστρεψαν. Σταθεροποιήθηκαν τελικά σε ένα τόπο, οργάνωσαν μέσα στους αιώνες αυτούς τη δική τους ζωή. Και πάσχισαν, όπως συμβαίνει πάντοτε, να της δώσουν ένα καινούργιο νόημα.

Η οικογένεια απέκτησε αξία. Ο κόσμος ξαναδημιουργήθηκε αλλιώς και μεγαλύτερος και τα παιδιά μέσα σε αυτόν μεγάλωναν με περισσή αυστηρότητα, κάτω από τις διαταγές του γονιού ή του αφέντη.

Το τάξιμο. Εικονίζεται ένας πατέρας που παραδίδει το παιδί του σε μικρή ηλικία σε μοναστήρι. Συνήθως έπρεπε να δώσει και κάποιο χρηματικό ποσό για τη συντήρησή του.

Τα μοναστήρια πλήθυναν και έγιναν ισχυρά, με μεγάλη περιουσία και κίνηση πνευματική, και μαζί με την Εκκλησία για αρκετούς αιώνες ανέλαβαν την εκπαίδευση, στήνοντας σχολεία για τα καλογεροπαίδια και τις μικρές καλόγριες, αλλά και για τα τυχερά παιδιά (αγόρια ή κορίτσια) που τα οδηγούσαν οι γονείς τους σε μοναστήρι, για να μην πεινούν ή για να ζήσουν εκεί για αρκετό διάστημα ή και χρόνια ολόκληρα, προκειμένου να μορφωθούν και να επιστρέψουν στους δικούς τους ή για να γίνουν τα ίδια μοναχοί και μοναχές, μακριά από τους κινδύνους της κοσμικής ζωής.

Με το πέρασμα όμως των χρόνων και των αιώνων, καθώς και η κοινωνία άλλαζε και αναπτυσσόταν ένας εξευγενισμένος τρόπος ζωής στους πύργους που χτίστηκαν εν τω μεταξύ στα μεγάλα φέουδα, μια νέα τάξη, η τάξη των ιπποτών επιβλήθηκε ανάμεσα στους ευγενείς, με τους δικούς της κανόνες. Νέο πρότυπο γεννήθηκε στα μάτια των παιδιών, αυτό του ιππότη και της ιπποτικής ζωής με το δικό της επιβλητικό τυπικό, που το χαρακτήριζε η ευγένεια, η γενναιότητα, ο ρομαντισμός και τα μεγάλα ταξίδια... Οι οικοδιδάσκαλοι ήταν πλέον θεσμός για τις οικογένειες των ευγενών.

Η ζωή των παιδιών, όπως σε κάθε εποχή, έτσι και στο Μεσαίωνα, δεν είναι ανεξάρτητη από τη ζωή των μεγάλων. Παίρνει χρώμα από το χρώμα της, συμμετέχει στα βάσανα, στις περιπέτειες και στα όνειρα των μεγάλων, σε αυτή βρίσκει τα πρότυπά της. Οποσδήποτε είναι ζυμωμένη με την ιστορία του κάθε τόπου, και μέσα από αυτή με τα μεγάλα γεγονότα της εποχής τους.

Με τη βοήθεια της μεσαιωνικής αρχαιολογίας (που εξετάζει ανάμεσα στα άλλα και αντικείμενα της καθημερινής ζωής των παιδιών που έφεραν στο φως ανασκαφές σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες) και με τη μελέτη μεσαιωνικών γραπτών πηγών και της λογοτεχνίας, αλλά και της μεσαιωνικής τέχνης όπου αυτή απεικονίζει στιγμές από τη ζωή των παιδιών αυτής της περιόδου, συγκεντρώθηκαν πολύτιμες πληροφορίες. Η σύνθεση αυτών των στοιχείων έχει φέρει στην επιφάνεια ασήμαντες και ξεχασμένες ιστορίες της παιδικής ζωής το Μεσαίωνα, μικρά αποσπάσματα από την καθημερινότητά τους, ικανά όμως να μας μεταφέρουν με αμεσότητα στο παρελθόν.

Απεικονίζεται παιδί ανάπηρο που περιφέρεται από τους δικούς του που προσβλέπουν στη φιλευσπλαχνία των περαστικών.

Βρέθηκαν κούνιες-κρεβατάκια και κούνιες κρεμαστές, μπιμπερό της εποχής και κουδουνίστρες, ρούχα, ιδίως σε τάφους για παιδιά, κοσμήματα παιδικά, στρατιωτάκια, αλογάκια, караβάκια, κούκλες φιλντισένιες, ξύλινα σπαθιά, σβούρες, μπάλες, έως και κούπα με τα αγαπημένα φουντούκια κάποιου νεκρού παιδιού να μην του λείψουν στο μεγάλο του ταξίδι. Σώθηκαν ακόμη πολλές πλάκες φιλντισένιες ή ξύλινες για την εκμάθηση της γραφής, βώλοι με γράμματα στην επιφάνειά τους από μορφωτικό παιχνίδι, αριθμητάρια... Σώθηκαν αυτοσχέδιοι στίχοι τους, σχέδια και σχόλια πλάι σε κείμενα που αντέγραφαν για ατέλειωτες ώρες στα μοναστήρια, αφηγήσεις τους για κατεργαριές που σκάρωσαν σε πείσμα της καταπίεσης, ακόμη και διαμαρτυρίες τους.

Την κάθε εποχή την προσεγγίζουμε σωστά αν προσπαθούμε να την καταλάβουμε με τα μέτρα τα δικά της, τι έκαναν δηλαδή οι άνθρωποι και τι σκέφτονταν στις κοινωνίες που ζούσαν κάτω από συγκεκριμένες κάθε φορά συνθήκες. Και οι συνθήκες ζωής για τα παιδιά του Μεσαίωνα ήταν ποκίλες ανάλογα με την εποχή και την κοινωνική τους θέση. Απ' τη μια υπήρχαν τα παιδιά των λίγων, των αριστοκρατών που ζούσαν στους πύργους και μορφώνονταν εκεί

σε γνώσεις και σε τρόπους, τα αγόρια μάλιστα εκπαιδεύονταν και στα στρατιωτικά.

Απ' την άλλη ήταν τα παιδιά του λαού, αγόρια και κορίτσια, που δούλευαν απ' τα χαράματα στο πλευρό των γονιών τους ή σε άλλες βοηθητικές δουλειές στο σπίτι ή στα κτήματα. Τα βοσκοπούλα συνόδευαν τα κοπάδια στα βοσκοτόπια. Είναι αλήθεια πως γίνονταν και "υπηρέτες σκύλων", αναλάμβαναν δηλαδή όλη τη φροντίδα τους.

Δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο να συναντά κανείς στους δρόμους παιδιά σακατεμένα, που οι δικοί τους είχαν βρει ένα τρόπο να αποκτήσουν έσοδα ακριβώς με την επίδειξη αυτής της αναπηρίας.

Τα παιδιά των εμπόρων τα μάθαιναν πολύ νωρίς να γράφουν και να λογαριάζουν για να κρατούν κι εκείνα τα δεφτέρια. Ποιος θα φανταζότανε σήμερα παιδιά - λογιστές! Ή ποιος θα φανταζότανε τότε ανταλλαγές γινω εμπόρων για να πλουτίσουν ακόμη περισσότερο οι νεαροί τις εμπειρίες τους...

Ήταν και οι μικροί μαθητευόμενοι τεχνίτες, που από πολύ μικροί έμπαιναν βοηθητικοί στη δουλειά του τεχνίτη, και όταν πια μάθαιναν την τέχνη και ήταν έτοιμοι να φύγουν, έπαιρναν αντί για δίπλωμα ως δώρο το εργαλείο της δουλειάς. Υπήρχαν και οι μαθητές σε εκκλησιαστικό σχολείο (της ενορίας ή της επισκοπής), οι εξωτερικοί μαθητές σε μοναστήρι, και βέβαια τα καλογεροπαίδια και οι μικρές καλογριές.

Παιδικό ατύχημα

Σημειωνόταν μεγάλη θνησιμότητα στην παιδική ηλικία το Μεσαίωνα. Σχεδόν το ένα τρίτο των παιδιών πέθαινε πριν γίνουν ενός έτους, άλλα πέθαιναν από ατυχήματα καθώς τριγυρούσαν ελεύθερα εδώ κι εκεί, και ένας μεγάλος αριθμός παιδιών από διάφορες αιτίες δεν προλάβαινε να μπει στην εφηβεία.

Η μισθωτή παραμάνα ήταν ένα πρόσωπο που το συναντάμε συχνά στη ζωή των βρεφών μέχρι δύο ετών, για να τα θηλάζουν. Το φαινόμενο της υιοθεσίας ήταν κι αυτό συνηθισμένο, ακόμη και η συνήθεια να αφήνουν οι πολύ φτωχές μητέρες τα νεογέννητα έξω από την εκκλησία, με την ελπίδα ότι εκεί θα βρουν φροντίδα και θαλπωρή.

Είτε φτωχές είτε πλούσιες οικογένειες, τα παιδιά τους τα μικροπάντρευαν, στα δώδεκα, στα δεκατρία. Ως και άρχοντες - παιδιά υπήρχαν!

Ο ρυθμός της ζωής για τα παιδιά του Μεσαίωνα λες και κυλούσε πολύ γρηγορότερα από ό,τι σήμερα, και πριν καλά-καλά καταλάβουν τον εαυτό τους, πλούσια ή φτωχά, είχαν κιόλας μπει για τα καλά στους ρόλους των μεγάλων και είχαν γνωρίσει λίγες χαρές και όλα τα βάρη και τις ασχήμες της ζωής... Αυτό που σήμερα ο πολιτισμένος κόσμος αναγνωρίζει ως παιδική και εφηβική ηλικία, δεν υπήρχε από πάντα. Κατακτήθηκε σιγά-σιγά μέσα από τους αντιφατικούς αιώνες στο Μεσαίωνα και στους Νέους Χρόνους.

Δεν είναι υπερβολή πως υπήρχε εμπόριο παιδιών, πράγμα που η νομοθεσία προσπάθησε να το περιορίσει. Ήταν συχνά αυτό μια πράξη απόγνωσης απ' τους γονείς να τα γλιτώσουν από το θάνατο και από την πείνα, αν δεν τα απέκτησαν οι ίδιοι από αρπαγές και αιχμαλωσίες... Κορίτσια και αγόρια μεταφέρονταν στα αμπάρια των πλοίων από διάφορες χώρες στις αγορές της Ιταλίας, της Σικελίας και της Νότιας Γαλλίας.

Είναι αλήθεια ακόμη πως βρέθηκαν ίχνη από την εργασία παιδιών σε ορυχεία και ότι σώθηκαν τα αποτυπώματα των μικρών ποδιών τους σε δάπεδα καμινιών. Καταγράφηκαν ακόμη περιπτώσεις που τα ανάπηρα παιδιά τα σκότωναν οι ίδιοι οι γονείς τους... Και κάτι ακόμη αξιοπερίεργο: Κάποιοι ιεροκήρυκες στρατολόγησαν αλητάκια για να πετροβολούν και να διώχνουν από τις γειτονιές τους τον υπόκοσμο!

Μια και το Μεσαίωνα η κριτική σκέψη και κυρίως η επιστημονική δεν απασχολούσε τον κόσμο, και διάφορες δοξασίες και προ-

λήψεις αβασάνιστα περνούσαν γι' αλήθειες, αξίζει να καταγραφούν κάποιες από αυτές που σχετιζόνταν με τη ζωή των παιδιών, ξεκινώντας από μια προκατάληψη θρησκευτικής φύσεως, που τη δίδασκαν οι ιερείς: Το νεογέννητο, λέει, δεν είναι καθόλου αθώο. Είναι φορτωμένο με τις αμαρτίες του Αδάμ και της Εύας τότε που έχασαν τον Παράδεισο.

Ή σχετικά με το βάφτισμα, πίστευαν πως αβάφτιστο παιδί είναι παιδί βρυκόλακας. Το αντρόγυνο που σμίγει την Κυριακή, κινδυνεύει να αποκτήσει παιδί χαζό. Ενδιαφέρον έχουν και άλλες προλήψεις: Τα μωρά που δεν σταματούν το κλάμα, είναι διαβολεμένα, τα πραγματικά τα πήρε ο διάβολος και έφερε στη θέση τους δικά του. Το να γεννήσεις δίδυμα ήταν αμαρτία, γιατί δήθεν ήταν αυτό ξεκάθαρο σημάδι πως είχες σχέση με περισσότερους άντρες! Όποια έγκυος είχε μέσα της αγόρι, ήταν χαρούμενη και είχε το χρώμα της υγείας. Φαινόταν τάχα ποια ήταν έγκυος σε κορίτσι, γιατί ήταν χλωμή! Το μητρικό γάλα του θηλασμού, πίστευαν, είναι το αίμα της μάνας που παίρνει άσπρο χρώμα και έχει την ιδιότητα να μεταφέρει στο βρέφος όλα τα γνωρίσματα της μητέρας.

Αλήθεια είναι πως οι σιδεράδες ανακάτευαν στα χρώματα για καλύτερη απόδοση στο βάψιμο τα ούρα ξανθού παιδιού. Αλλά και οι γραφιάδες λένε πως χρησιμοποιούσαν για τη σύνθεση των μελανιών τους ούρα μικρού παιδιού...

Ακολουθεί απόσπασμα από μεσαιωνικό κείμενο, που μας μπάζει ακόμη περισσότερο στο γενικότερο πνεύμα της εποχής:

...όταν αρχίζουν τα παιδιά σας να λένε χοντροκουβέντες, παίρνετε μια βέργα που θα βρίσκεται πάντα κοντά σας, σφηνωμένη ανάμεσα στα δοκάρια ή κάπου στον τοίχο, και όταν το παιδί ξεστομίσει μια αισχρολογία ή μια βρισιά, χτυπάτε το κατάσαρκα! Μη το χτυπάτε μόνο στο γυμνό κεφάλι με το χέρι, γιατί μπορεί να το κάμετε βλάκα.

Αλλά και στο σχολείο εφαρμοζόταν η ίδια τακτική. Κάποιοι Γάλλοι μαθητές μάλιστα αποφάσισαν να βάλουν φωτιά στην αποθήκη με τα σιτηρά για να καούν τα μαστίγια που φυλάσσονταν σ' αυτή!

Οι φάρσες δεν έλειπαν, όπως αυτή που σκάρωσαν μαθητές σε μοναστήρι το 13ο αιώνα. Ξενυχτισμένοι οι καλόγεροι και πιωμένοι, έπεσαν σε ύπνο βαθύ μέσα στην εκκλησιά, την ώρα που άρχιζαν τον όρθρο. Τα καλογεροπαίδια τότε έστησαν εκεί παιχνίδι με την ψυχή τους, και τέλος, μετά από ώρα πολλή, φώναξε ένα απ' αυτά δυνατά στα λατινικά: "Ευλογούμε τον Κύριο!".

Ξύπνησαν τότε οι καλόγεροι, είπαν "Αμήν" και έκλεισαν όλοι ευχαριστημένοι τη λειτουργία.

Θες με τα παιχνίδια τους, θες με τα σκασιαρχεία τους, θες με την ζωντάνια τους και την αντίδρασή τους, τα παιδιά του Μεσαίωνα έβρισκαν τρόπους να κρατούν ζωντανή την παιδική ψυχή τους.

D. Alexandre-Bidon, Didier Lett, *Η καθημερινή ζωή των παιδιών στο Μεσαίωνα*, μτφρ. Σταύρου Βλοντάκη, Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1999.

Από το βιβλίο αυτό προέρχονται και οι τρεις σχετικές εικόνες, και συγκεκριμένα από ένθετες σελίδες χωρίς αρίθμηση.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΙΑ

ΙΣΛΑΜ

Ο ισλαμικός πολιτισμός, (αναφέρει ο Μοχάμεντ Αλάλ Σινακέρ), είναι λιγότερο κατακτητικός και περισσότερο οικοδομητικός και δημιουργός πόλεων. Έχει τη δική του αντίληψη για το ωραίο, την τέχνη, τη θρησκεία, την κοινωνική ζωή. Όταν ήταν να επιλεγεί η θέση για την ίδρυση των πρώτων ισλαμικών πόλεων, στην ιστορική φάση της μετάβασης από νομαδικό βίο στη μόνιμη εγκατάσταση, λέγεται πως ο χαλίφης Ομάρ ο Α΄ έδωσε όρο να μη μεσολαβεί ποτάμι στο δρόμο τους προς τη Μεδίνα. Έτσι διαλέχτηκε η θέση που κατέχει η πόλη Κούφα στο σημερινό Ιράκ (638 μ.Χ.), αλλά και η θέση των άλλων ισλαμικών πόλεων. Το ίδιο δεμένη με τη θρησκεία είναι και η καθημερινή ζωή και η εκπαίδευση. Είναι καθήκον απαραίτητο για κάθε ισλαμιστή να προσεύχεται πέντε φορές την ημέρα γονατιστός με κατεύθυνση προς τη Μέκκα και με το κεφάλι να ακουμπά στο έδαφος.

Το Κοράνι είναι το ιερό βιβλίο όχι μόνο για να μελετούν οι ισλαμιστές το λόγο του Αλλάχ, και να οδηγούνται με ασφάλεια στο δρόμο της ευτυχίας, αλλά επιπλέον χρησιμεύει στους περισσότερους μωαμεθανούς να μαθαίνουν να διαβάζουν αραβικά, αποστηθίζοντας μάλιστα και απαγγέλλοντας χαρακτηριστικά αποσπάσματα.

Μ. Α. Σινακέρ, Οι πολεοδόμοι του Ισλάμ, στο: Courrier, Σεπτέμβριος 1987, σ. 20-21
Somerset Fry, Παγκόσμια ..., σ. 106-107 και 154 (προέλευση εικόνων).

Παιδομάζωμα

Στα μέσα περίπου του 14ου αιώνα και αφού το κράτος που είχε ιδρύσει ο Οσμάν από το 1300 είχε επεκταθεί και ισχυροποιηθεί, δημιουργήθηκε αξιόμαχο σώμα πεζών στρατιωτών αρχικά από δούλους. Στη συνέχεια ενισχύθηκε με την τακτική του λεγόμενου παιδομαζώματος, δηλαδή της βίαιης αρπαγής μικρών παιδιών από μη μωαμεθανούς υποτελείς της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της στρατολόγησης τους.

Γενίτσαροι έγιναν και ελληνόπουλα. Το θέμα αυτό ενέπνευσε έλληνες λογοτέχνες, ιδίως με τα παιχνίδια της τύχης, ο σκληρός γενίτσαρος χωρίς να το γνωρίζει, να παρουσιάζεται εκθρόνος στο σπίτι των δικών του.

ΙΝΔΙΑ

Τον πολιτισμό του Ινδού ποταμού ανέπτυξε η Ινδία το 3000 π.Χ. μέχρι το 1400 π.Χ. και αργότερα βραχμανισμός και βουδισμός, καθένας με τη διδασκαλία του, διαμόρφωσαν ανεξίτηλα το θεοκρατικό χαρακτήρα των επόμενων αιώνων, που επιστεγάστηκε με τον ινδουισμό του ινδικού Μεσαίωνα. Το τελετουργικό μπήκε για τα καλά σε κάθε εκδήλωση της ζωής. Οι κοινωνικές κάστες, πολυάριθμες από παλιά, φτάνουν στην εποχή μας τις 2400!

Η Ινδία με τις αγγλικές κατακτήσεις μεταβλήθηκε σε αγορά που παράγει πρώτες ύλες και έγινε πεδίο μεγάλης εκμετάλλευσης, ώσπου στο πρώτο μισό του 20στού αιώνα εμφανίστηκε η τοπική βιομηχανία.

Τα 440 περίπου εκατομμύρια ψυχές που έχει η Ινδία (με αύξηση του πληθυσμού οκτώ εκατομμύρια το χρόνο), η φτώχεια, η εξαθλίωση και η μεγάλη θνησιμότητα καθιστούν άνισο τον αγώνα της για εκσυγχρονισμό. Καλκούτα, Βομβάη, Νέο Δελχί είναι πόλεις τεράστιες, με πλούτο και μεγαλοπρέπεια για τους πολύ λίγους και μεγάλη φτώχεια και εικόνες εξαθλίωσης για τους πολλούς.

Τι να πει κανείς για κείνα τα αστικά σπίτια, τα χωρίς ιδιαίτερες αξιώσεις, που έχουν δέκα ή δώδεκα υπηρέτες; Τι να πει γι' αυτά τα εξαθλιωμένα πλάσματα, άντρες, γυναίκες, παιδιά, που τα συναντάει κανείς στις όχθες του ποταμού, στην Καλκούτα (1962) «βυθισμένα στη βρομιά, σκεπασμένα από μύγες, και τόσο αδιάφορα, που ούτε καν απλώνουν το χέρι για να τις διώξουν ή για να ζητήσουν ελεημοσύνη από τους περαστικούς»; Τι να πει για κείνα τα συνεργεία αποκατάστασης των οδοστρωμάτων που, σύμφωνα με τις ίδιες πληροφορίες, είναι πραγματική κόλαση; «Άντρες ολόγυμνοι, γυναίκες με το σάρι τους και παιδιά ντυμένα με κουρέλια στρώνουν σχεδόν με το χέρι την άσφαλο, που λιώνει μέσα σε τεράστιες χύτρες, πάνω σε αναμμένα ξύλα».

(Braudel Fernand, *Γραμματική των Πολιτισμών*, μτφρ. Άρη Αλεξάκη, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2003 γ' έκδ., σ. 352)

Ο τελετουργικός χαρακτήρας της ζωής στην Ινδία, περιέβαλε το παιδί με ιδιαίτερη φροντίδα από τους αρχαίους χρόνους μέχρι την εποχή μας. Από τη στιγμή της γέννησής του και πριν από αυτή, μέχρι την ενηλικίωσή του, ένα πλήθος από ιερές πράξεις με συμβολικό χαρακτήρα συνόδευαν και έδιναν βαρύτητα σε κάθε στάδιό, μικρό ή μεγάλο, της ζωής του. Αναφέρονται εδώ κάποια έθιμα από την προγεννητική ζωή του παιδιού: γιορτή με ιερές προσφορές σπόρων και απαγγελίες κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, το ποτό «πέντε αμβροσίες» για τη μέλλουσα μητέρα (με ζάχαρη, μέλι, γάλα, βούτυρο, γιαούρτι), η τελετή της χωρίστρας (σε προχωρημέ-

νο μήνα εγκυμοσύνης). Από την ώρα της γέννησης, αναφέρουμε την επίκληση του πατέρα στις Βέδες, και το άγγιγμα του μωρού με χρυσό κουτάλι, τον αγιασμό του νεογέννητου, το ξύλινο φυλαχτό που του φορούσαν, το θάψιμο του ομφάλιου λώρου. Κατά το σαράντισμα, την προσφορά αναθημάτων στους αστερισμούς κάτω από τους οποίους έγινε η γέννηση, και ούτω καθ' εξής.

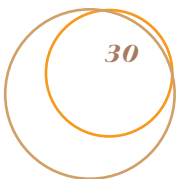
Χαρακτηριστικό της εμφάνισης των μικρών παιδιών ήταν η πλεγμένη τούφα μαλλιών στο μπροστινό μέρος του κατά τα άλλα ξυρισμένου κεφαλιού και το κολιέ από νύχια τίγρη. Σημειωτέον ότι η τελετή του κουρέματος στα τρία χρόνια ήταν ένα από τα σημαντικότερα μυστήρια, καθώς και πολύ αργότερα η τελετή μύησης στο βραχμανισμό με κυρίαρχο ρόλο σε αυτή την τελετή του δάσκαλου - γκουρού.

Το σχολείο για την κατάκτηση βασικών γνώσεων, στο πλάι βραχμανικού ναού, λειτουργούσε σε ανοιχτό χώρο με δέντρα και καρπούς. Απαραίτητη συντροφιά ήταν ένας παπαγάλος στο κλουβί του. Ο δάσκαλος καθόταν σε σκαμνί και κρατούσε ένα ραβδί, ενώ οι μαθητές κάθονταν στη γη σταυροπόδι, καθένας έχοντας πάνω στα πόδια του την ξύλινη επιφάνεια (πλάκα) για γράψιμο, και πλάι του μελάνι και καλάμι για το χάραγμα των γραμμάτων. Η πάλη και η τοξοβολία ακολουθούσαν αυτό το στοιχειώδες μάθημα πριν από τη μύηση στο βραχμανισμό.

Οι Ινδοί ισχυρίζονται πως εφηύραν το σκάκι και πράγματι υπάρχουν πολλά παιχνίδια με ζάρια από χρυσωμένα κογχύλια, από ξύλο ή ελεφαντόδοντο. Οι ευγενείς νέοι έβρισκαν ιδιαίτερη ευχαρίστηση με τη μουσική.

Braudel Fernand, *Γραμματική των Πολιτισμών*, μτφρ. Άρη Αλεξάκη, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2003 γ' έκδ.

Ζανίν Ωμπουαγιέ, *Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ινδία (μέχρι τον 8ο αιώνα μ.Χ.)*, μτφρ. Έλλης Αγγέλου, Παπαδήμας, Αθήνα 1988

Η διατήρηση της ινδικής παράδοσης και η μεταβίβασή της στις νέες γενεές περνά και μέσα από την εκμάθηση μούντρας, των χαρακτηριστικών για τους Ινδούς συμβολικών κινήσεων των χεριών και των δακτύλων. Εδώ απεικονίζεται στιγμιότυπο από ένα τέτοιο μάθημα σε μικρή ηλικία.
(Courrier, Πώς να ζήσουμε μαζί, Μάρτιος 1997, σ. 2: Λαοί σήμερα)

Σχολείο για φτωχούς αγρότες.
Η UNICEF δίνει για την Ινδία δείκτη αλφαριθμητισμού 62%, και για τις γυναίκες 50%.
(Courrier, Μάιος 2000, σ. 30)

Ελπίδα
Μπορεί να λείπουν τα μέσα και οι ανέσεις, όμως η αγάπη και το χαμόγελο της μάνας βρίσκουν τρόπους να εξασφαλίσουν τη ζεστασιά της ψυχής.
Unicef, Annual Report 2002 σ.8

ΚΙΝΑ

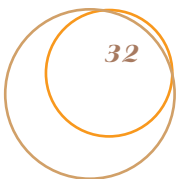
Οι πολιτισμοί της Ανατολής, με διαφορετική μορφή ο καθένας, κουβαλούν ιστορία χιλιάδων ετών. Η ιεραρχία, με πανάρχαιες τις καταβολές, επιβίωσε ως κοινό χαρακτηριστικό, στο χώρο της θρησκείας και στις κοινωνικές δομές, καθιερώνοντας μάλιστα ένα δέσιμο ισχυρό σε όλους τους τομείς: Έτσι, στον πολιτισμό της Κίνας και ιδίως της Ινδίας όλες οι εκδηλώσεις της ζωής συνδέονται με υπερφυσικές δυνάμεις και μεταμορφώνονται σε τελετουργίες. Η οικογένεια είναι ένας κυρίαρχος χώρος όπου όλα αυτά τα στοιχεία επιζούν και συνυπάρχουν στην καθημερινότητα μέσα από την τήρηση των παραδόσεων και των αλληπάλληλων θρησκευτικών υποχρεώσεων. Είναι δύσκολο για τον Ευρωπαίο να καταλάβει αυτή τη διαρκή ανάμειξη θρησκευτικών στοιχείων σε περιστάσεις που ο δυτικός πολιτισμός τις βλέπει απλές και θρησκευτικά αδιάφορες.

Ο πολιτισμός της Κίνας ξεχωρίζει για το συντηρητισμό του, ενώ της Ινδίας περισσότερο για το θεοκρατικό χαρακτήρα του.

Η διδασκαλία του Κομφούκιου με την αιώνια διαδοχή του γιν και του γιανγκ και την αδιασάλευτη τάξη των πραγμάτων, γίνεται συστηματική με την ίδρυση στην Κίνα της Μεγάλης Σχολής το 124 π.Χ.

Να πώς περιγράφει ο Fernand Braudel στη «Γραμματική των Πολιτισμών» τη διδασκαλία σε αυτή τη Σχολή με ένα πραγματικά πρωτότυπο τρόπο εξέτασης:

Ο κάθε δάσκαλος διδάσκει ένα μόνο βιβλίο, πάντα το ίδιο και πάντα την ερμηνεία του. Κατά συνέπεια υπάρχουν στη Μεγάλη Σχολή τόσες έδρες όσες κι οι δυνατές ερμηνείες (δεκαπέντε τον 1ο αιώνα μ.Χ.). Ο κάθε δάσκαλος απευθύνεται άμεσα μόνο σε καμιά δεκαριά βοηθούς, οι οποίοι, με τη σειρά τους, διδάσκουν τους μαθητές. Το έτος 130 μ.Χ. η Σχολή αριθμούσε 1800 φοιτητές και 30.000 ακροατές. Οι σπουδές κυρώνονταν από αυστηρές εξε-

τάσεις. Οι ερωτήσεις ήταν γραμμένες σε ξύλινα πινάκια, τα οποία στόχευαν από μακριά οι υποψήφιοι με τα τόξα τους. Το βέλος όριζε την ερώτηση στη οποία θα έπρεπε να απαντήσουν.

Σε γενικές γραμμές το σύστημα αυτό θα επιζήσει σχεδόν ως τις μέρες μας...

(Braudel Fernand, *Γραμματική των Πολιτισμών*, μτφρ. Άρη Αλεξάκη, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2003 γ' έκδ., σ. 267)

Αρχικά τα γράμματα - σύμβολα που είχε η γραφή η κινέζικη τα σκάλιζαν σε όστρακα, σε οστά ή σε μπρούτζο. Από το 300 π.Χ. περίπου ζωγράφιζαν σιγά - σιγά τα σύμβολα σε μετάξι ή σε ξύλινες μακρόστενες επιφάνειες και τέλος σε χαρτί.

Στα σχολεία στην πρωτεύουσα και σε άλλες πόλεις φοιτούσαν κυρίως παιδιά αξιωματούχων που προετοιμάζονταν για ανάλογο έργο. Στη μόρφωση των πολιτικών πολύ συνέβαλαν και φημισμένοι λόγιοι που προσήλκυαν μαθητές και τους δίδασκαν τις θεωρίες τους.

Αργότερα, πέρα από τη θρησκεία του Κομφούκιου, μπήκαν κι' άλλες, ξένες μέχρι τότε θρησκείες στη ζωή των Κινέζων, και δημιουργήθηκε ένα πνεύμα ανοχής, ώστε αναφέρεται ότι σε ένα κινέζικο ναό έγινε κοινή προσευχή σε 687 θεότητες! Οι 22 δυναστείες της κινεζικής αυτοκρατορίας και τα 100 εκατομμύρια του πληθυσμού της, της προσέδωσαν μια αίσθηση υπεροχής που την ώθησε το 19ο αιώνα και στη συνέχεια στον 20στό σε μεταρρυθμίσεις, οι οποίες άλλαξαν το σκηνικό της καθημερινής ζωής: Καταργήθηκε η δουλεία, χειραφετήθηκε η γυναίκα, σταμάτησε η πολυγαμία, διακόπηκε το έθιμο της περιδесης των ποδιών, προωθήθηκε η ισότητα των δύο φύλων, περιορίστηκε η δύναμη των μανδαρίνων και μέσα από αντιθέσεις δημιουργήθηκε η νέα, οικονομικά ανερχόμενη Κίνα.

Braudel Fernand, *Γραμματική των Πολιτισμών*, μτφρ. Άρη Αλεξάκη, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2003 γ' έκδ.

Michael Loewe, *Η καθημερινή ζωή στην πρώιμη αυτοκρατορική Κίνα*, μτφρ. Α. Σακελλαρίου, Παπαδήμας, Αθήνα 1990

Η χαρά των αγοριών της Κίνας ζωγραφίστηκε στα γελαστά πρόσωπα των περίφημων έργων τέχνης από πορσελάνη, των αγαλματιδίων μινγκ, που πήραν την ονομασία τους από τη μεγάλη δυναστεία των Μίγκ.

Από την άλλη, η επίσης γνωστή «περίσφιξη ποδιών», σταθερό έθιμο, που λες και επεδίωκε να δώσει την ακινησία των ποδιών από πορσελάνη στα βρέφη.

ΠΕΡΙΣΦΙΞΗ ΠΟΔΙΩΝ

Αναφέρεται για την περίσφιξη των ποδιών (Somerset Fry, *Παγκόσμια Ιστορία*, απ' όπου και οι δύο εικόνες 167 και 124 αντίστοιχα):

Κατά τη δυναστεία Σογκ και για πολλούς αιώνες μετά, τα περισσότερα κορίτσια εύπορων οικογενειών υπέμεναν το σφιχτό δέσιμο των ποδιών τους. Αυτό το παραμορφωτικό μαρτύριο, που καθιστούσε το περπάτημα δύσκολο, εμπόδιζε τις γυναίκες να εγκαταλείψουν τους συζύγους τους.

ΆΛΛΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

Ίδια είναι η ψυχή του παιδιού,

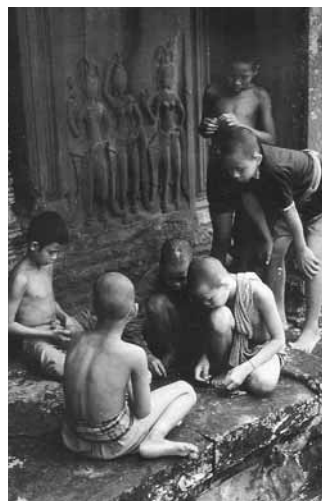

όπου κι' αν βρίσκεται. Μόνο, σκεπτικό και λίγο μελαγχολικό με ένα βιβλίο στο χέρι, όπως το χωριατόπαιδο από το Βιετνάμ. Το ίδιο μοναχικές ώρες περνούν όμως και οι νέοι στα πλουσιόσπιτα των βιομηχανικών χωρών, σκυμμένοι ίσως πάνω σε ένα υπολογιστή.

Ίδια χτυπάει η καρδιά πάνω στην ώρα του παιχνιδιού, είτε είναι τα παιδιά του Αφγανιστάν με τα κουρελιασμένα ρούχα τους και τα χαρακτηριστικά καπέλα, καθώς παί-

ζουν παιχνίδι επιδεξιότητας, είτε είναι αυτή η μεγάλη παρέα από αγόρια και κορίτσια στο Μπαγκλαντές που έχουν στήσει σωστό πανηγύρι με ένα μονάχα σχοινί, ή οι νεαροί της Καμπούτζης, που παίζουν με προσήλωση βόλους μπροστά στο ναό της Ανκόρ, πάνω στο σχήμα που έχουν χαραξεί στην πέτρα.

Προέλευση εικόνων με τη σειρά που παρουσιάστηκαν στο κείμενο: Η 1η από το Courrier, Μάρτιος 1987, σ. 25. Οι 2, 3 και 4 από το αφιέρωμα του Courrier για το παιχνίδι, Ιούνιος του 1992, σ. 17, 16 και 14 αντίστοιχα.

Είναι συμβολικό το κόκκινο μαντήλι που φοράει η μαθήτριά αυτή ενός σχολείου σε χωριό στα περικόωρα της Σαγκάης: Μόνο οι μαθήτρίες - υποδείγματα δικαιούνται να το φορούν.

(Courrier, Η εκπαίδευση τον 21 αι., σ. 33)

Διάβασμα στο δρόμο στο Γκουιλίν της Κίνας

(Courrier, Ιδιωτικοποίηση, σ. 42)

Μάθημα στο πάτωμα.

Στην Ιαπωνία το στοίχημα της εκπαίδευσης έχει κερδηθεί. Όχι μόνο κατακτήθηκε η τεχνογνωσία του δυτικού πολιτισμού, αλλά και βρήκε αυτή στους Ιάπωνες ένα ισχυρό ανταγωνιστή.

Άξιο προσοχής είναι ότι η πρόοδος αυτή συνέβη χωρίς να αλλάξει η φυσιολογία του ιαπωνικού πολιτισμού.

Γράφει ο Zhou Nanzhao, αντιπρόεδρος και καθηγητής στο Κινεζικό Εθνικό Ίδρυμα για τις Παιδαγωγικές Σπουδές στο Πεκίνο,

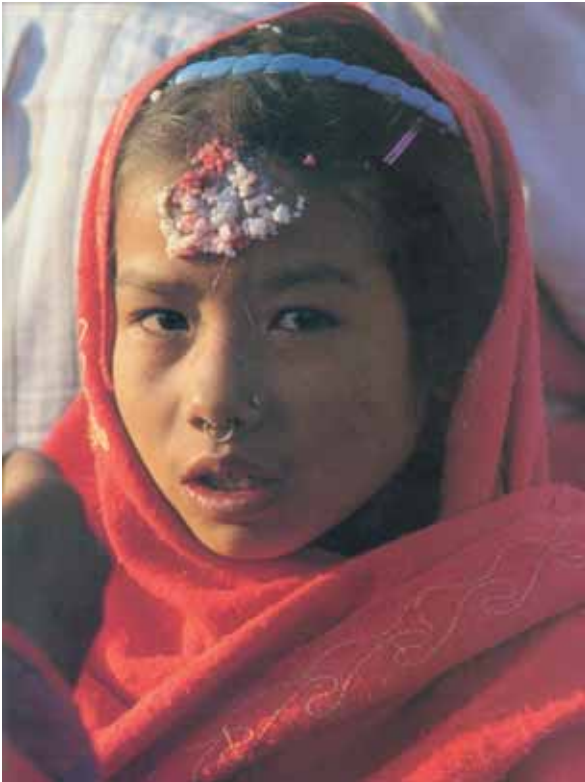
Ο Κομφούκιος, ήδη από τον 6ο-7ο αιώνα π.Χ., υποστήριζε ότι η παιδεία μπορούσε να οδηγήσει τον άνθρωπο στο μονοπάτι της τελειότητας... Δεν υπάρχει μητέρα σε όλη την Ασία, η οποία, εκεί που σκύβει στους οριζώνες, να μην ονειρεύεται να δει τα παιδιά της να ξεφεύγουν από τη φτώχεια χάρη στη μόρφωση.

(Zhou Nanzhao, Τα παιδιά του Κομφούκιου, Στο: Courrier, Η εκπαίδευση τον 21ο αιώνα, Ιούνιος 1996, σ. 30. Από τη σ. 32 και η προηγούμενη εικόνα).

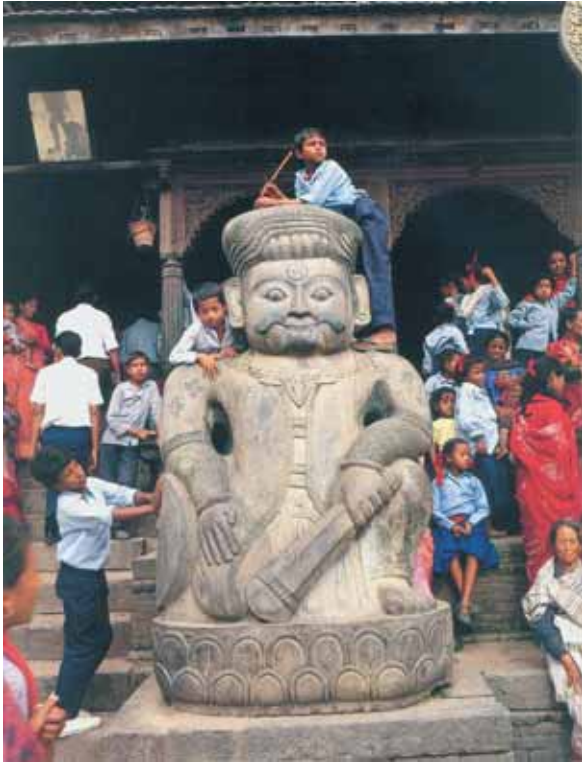
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΠΑΛ

Στα βάθη της Ασίας, ανάμεσα στην Κίνα και τις Ινδίες, βρίσκεται το μικρό κράτος του Νεπάλ με πρωτεύουσα τη γραφική Κατμαντού. Σύνορά του με την Κίνα είναι οι φημισμένες οροσειρές των Ιμαλαίων, ενώ οι κορυφές του Έβερεστ, του πιο ψηλού βουνού του κόσμου με 8.848 μέτρα υψόμετρο, είναι τα σύνορά του με το Θιβέτ.

Πέρα από τη ζούγκλα με την τροπική βλάστηση, στις εύφορες κοιλάδες, οι άνθρωποι ανάμεσα στα σύννεφα ζουν κάτω από το άγρυπνο βλέμμα του Βούδα, γιοράζουν και εργάζονται. Καλλιεργούν προπάντων ρύζι και κριθάρι, αλλά και οπωροφόρα δέντρα ή ασχολούνται με την υφαντουργία και την επεξεργασία ξύλου ή δουλεύουν στα μεταλλεία.

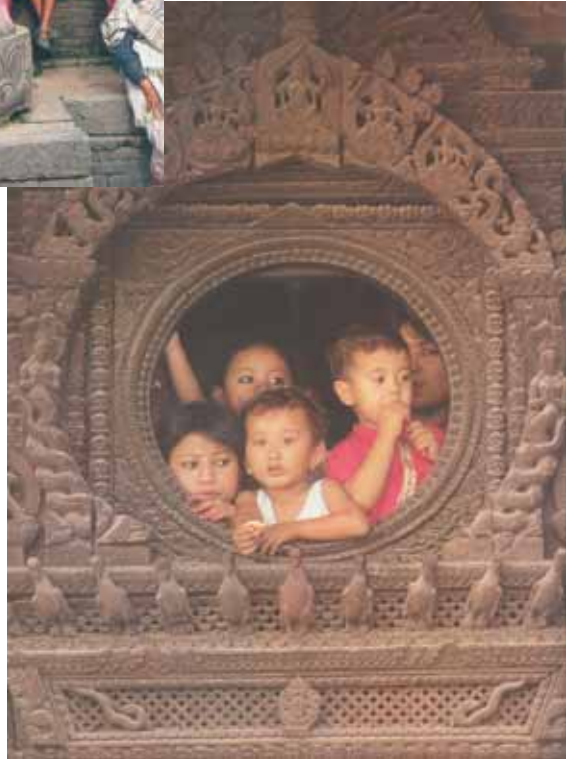

Το κορίτσι της εικόνας, που ανήκει στη μεγάλη εθνική ομάδα των Ταμάγκ, μετά τη γιορτή, έχει ακόμη στερεωμένο στο μέτωπό του τον παραδοσιακό στολισμό «τίκα» από χρωματισμένους κόκκους ρυζιού. Παράξενο στολίδι, δεμένο όμως με τη ζωή του τόπου και τις βασικές ασχολίες των ανθρώπων...

Ο τεράστιος αγαλμάτινος φρουρός του ναού, που δεσπόζει μπροστά στην είσοδο απειλητικός με το ρόπαλο στα χέρια, φαίνεται πως έχει βρει καλή συντροφιιά και έχει αφεθεί στα καμώματα των παιδιών.

Ένα χαρακτηριστικό παράθυρο ναού με ξυλόγλυπτη την πρόσοψη, στεφανωμένο από θρησκευτικές φιγούρες και σύμβολα, γίνεται για τους μικρούς παράθυρο στον κόσμο. Οικογένεια, θρησκεία, τέχνη, έδιμα και παραδόσεις μισούν με το δικό τους τρόπο στην πολυπλοκότητα της ζωής.

Σαν αποθέωση της παιδικότητας; Πρόκειται για την Κουμάρι, τη μικρή παρθένο, τη ζωντανή θεότητα του Νεπάλ, που επιλέγεται ανάμεσα σε πολλές για αυτό το ρόλο και τη σέβονται μικροί και μεγάλοι.

(Οι εικόνες από το: Lama, Mani / Thapa Arati, *Nepal, The Himalayan Kingdom*. Roll Books (β' έκδοση), New Delhi 2000, σ. 33, 36, 96 και εξώφυλλο αντίστοιχα).

Μάθημα σε σχολείο στο Νεπάλ

(UNHCR, Refuges. 2002. The Year in Review, p. 30)

ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Δύο και τρεις χιλιάδες χρόνια πριν από τη γέννηση του Χριστού, τον καιρό των πυραμίδων στην Αίγυπτο, τα παιδιά προστατεύονταν πριν ακόμη γεννηθούν με ένα σωρό ξόρκια και θεϊκές επικλήσεις. Μεγάλωναν ανάλογα με την καταγωγή τους είτε μέσα στην πολυτέλεια της ζωής των αξιωματούχων είτε μέσα στη φτώχεια και τα βάσανα του λαού. Από τη γέννησή τους τυλίγονταν στο μύθο όταν επρόκειτο για απογόνους του Φαραώ:

Αυτό το παιδί γλίστρησε τότε στα χέρια της Ίσιδας, ένα παιδί μια πήχυ μακρύ. Τα κόκκαλά του ήταν σκληρά, τα μέλη του ντυμένα με χρυσάφι, η κόμμωσή του αληθινός λαζουρίτης. Έτσι γεννήθηκαν τρεις βασιλόπαιδες καμωμένοι από χρυσάφι και πολύτιμο λίθο...

Τα παιχνίδια της γειτονιάς υπήρχαν, λες, από πάντα. Πέταγαν κι' ύστερα έπιαναν στον αέρα χαλίκια, μικρά κόκκαλα, πάνινα τόπια. Βρέθηκαν οβούρες ξύλινες χρωματιστές ή από πορσελάνη, κούκλες με χέρια που έκαναν κινήσεις και με περούκες αποσπώμενες, μικρά ομοιώματα ζώων. Έπαιζαν ντάμα, τάβλι, το παιχνίδι του τρύγου με ραβδιά, το παιχνίδι του φιδιού, το «επιτραπέζιο» παιχνίδι του σκύλου και του τσακαλιού. Έκαναν ακροβατικά, οι μεγαλύτεροι έπαιζαν και βίαια παιχνίδια, τα κορίτσια μάθαιναν χορό. Τα αντικείμενα - παιχνίδια συντρόφευαν τα παιδιά όχι μόνο στη ζωή, αλλά και στον τάφο, για να τους χαρίζουν αιώνια χαρά. Εκτός από διάφορα τέτοια μικροαντικείμενα, βρέθηκαν απεικονίσεις από σκηνές ομαδικών παιχνιδιών σε τοιχογραφίες νεκρικών θαλάμων.

Τα παιδιά, συνήθως ολόγυμνα, φορούσαν σχεδόν πάντα κάποιο στολίδι στο λαιμό, στα δάχτυλα του χεριού και στον καρπό ή και στο πόδι, στολίδια που ήταν ταυτόχρονα για γούρι και για φυλαχτό. Πρόκειται για μια συνήθεια που υπήρχε από τη γέννησή τους. Πλούσια ή φτωχά, όπως μας δείχνουν οι εικόνες που σώθηκαν, σχε-

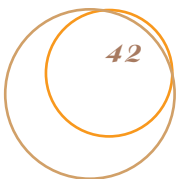
δόν για τρεις χιλιάδες χρόνια έκαναν τα μαλλιά τους κοτσίδα στη δεξιά πλευρά του κεφαλιού, ενώ η άλλη ήταν ξυρισμένη. Όταν οι γυναίκες πήγαιναν για πλύσιμο των ρούχων στο Νείλο, έτρεχαν μαζί τους τα παιδιά για να κολυμπήσουν και να παίξουν στα νερά. Στην ύπαιθρο είχαν σύντροφο στο παιχνίδι τα σκυλιά, τα περιστέρια, τους τσαλαπετεινούς και αργότερα τους γάτους.

Το πέρασμα στην ενηλικίωση συνοδευόταν υποχρεωτικά από την τελετή της περιτομής, συχνά ομαδική. Οι σοφοί της εποχής συμβούλευαν τους νέους προς το Καλό, τη σωστή συμπεριφορά, τη δημιουργία οικογένειας. Μικροπαντρεύονταν, αλλά αυτό δεν πρέπει να ξαφνιάζει, αφού ο μέσος όρος της ζωής τότε μόλις έφτανε τα τριάντα χρόνια.

Παρόλο που η ανάγνωση και η γραφή δυο και τρεις χιλιάδες χρόνια προ Χριστού δεν ήταν διαδεδομένη και περιοριζόταν στον κύκλο του ιερατείου, υπήρχε η αγωνία του γονιού να μορφωθούν τα παιδιά του. Στο κείμενο που σώθηκε της «Σάτιρας των επαγγελματιών», (το οποίο διδασκόταν αργότερα στα σχολεία και πάνω σε αυτό το κείμενο οι μαθητές ασκούσαν στην αποστήθιση και στην αντιγραφή), ένας πλούσιος Αιγύπτιος, ο Χέτι, οδηγεί το γιο του στη Σχολή γραφέων που λειτουργούσε στην αυλή του Φαραώ και του λέει:

Θα σε κάνω να αγαπήσεις τα βιβλία περισσότερο και από τη μητέρα σου, θα σε κάνω να δεις την ομορφιά τους, γιατί είναι πολύ πιο μεγάλη από οποιουδήποτε άλλου επαγγέλματος.

Αυτό που κάνω τώρα πηγαίνοντάς σε στα βασιλικά ενδιαιτήματα, το κάνω από αγάπη για σένα. Μια μόνη μέρα στο σχολείο σου είναι ήδη επωφελής, και η εργασία που γίνεται εκεί μέσα είναι αθάνατη σαν τα βουνά. Δεν υπάρχει καμία θέση που να μην είναι δουλική εκτός από τη θέση του γραφέα.

Έτσι περίπου μεγάλωναν τα παιδιά και οι νέοι στην αρχαία Αίγυπτο, στη σκιά του μεγαλείου των Φαραώ, με θρησκευτική κατάνυξη και νουθεσίες από τη μια και την παιχνιδιάρικη φύση τους από την άλλη.

Andreu Guillemete, *Η καθημερινή ζωή στην Αίγυπτο τον καιρό των Πυραμίδων*, μτφρ. Γ. Σπανός, Παπαδήμας, Αθήνα 2000

Στην Αίγυπτο, τη χώρα του Νείλου, αγαπημένο προορισμό των τουριστών, αναπτύχθηκε ένας από τους αρχαιότερους πολιτισμούς του κόσμου. Η κοιλάδα του ποταμού και δυτικά της η έρημος θα παραμένουν το σταθερό σκηνικό για τα μεγάλα επιτεύγματα του παρελθόντος και τις συνεχείς προσπάθειες του παρόντος. Η σχετικά πρόσφατη ανακάλυψη του βασιλικού τάφου του νεαρού Τουτατχαμών με τους χαρακτηριστικά διακοσμημένους τοίχους και τη σαρκοφάγο του στο βάθος έρχεται ως μαρτυρία για τη ζωή των ανήλικων ευγενών χιλιάδες χρόνια πριν.

Η Αίγυπτος είναι η χώρα που πολέμησε το θάνατο όχι μόνο με τη θρησκεία, αλλά και με την τέχνη. Τον αντιμετώπισε στις πυραμίδες και στους άλλους τάφους με τα χρώματα, τα αντικείμενα και τα στολίδια της καθημερινής ζωής, τη φύση και τις χαρές της και κράτησε ζωντανή με διάφορους τρόπους την εικόνα του νεκρού.

Προσωπείο του μικρού Ηρακλείωνα που κρατάει τσαμπί σταφύλι και με το άλλο χέρι ένα γαλάζιο πουλί που το τιμολογεί. Κάτω, κάλυμμα μούμιας μικρού κοριτσιού.

(Ε. Ανδρεάδη, επιμ., *Πρόσωπα της Αιγύπτου. Από την Γκίζα στο Φαγιούμ. Γλυπτά και πορτρέτα από το Αιγυπτιακό Μουσείο του Καΐρου*. Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, Ιούλιος-Ιούλιος 2003, σ. 42 και 50 αντίστοιχα).

Η ΜΑΥΡΗ ΗΠΕΙΡΟΣ

Ίσως να την ονόμασαν Μαύρη Ήπειρο και για τα βάσανα της σκλαβιάς και της εκμετάλλευσης που πέρασαν οι λαοί της, όταν λειτούργησε ως δεξαμενή εργατικών χεριών για τα οικονομικά ισχυρά κράτη με τη βοήθεια αράβων, ευρωπαίων και αφρικανών δουλεμπόρων.

Δεν είναι εύκολο να αποδώσει κανείς τη ζωή των παιδιών και των εφήβων κάτω από αυτές τις συνθήκες. Το λόγο έχει η τέχνη, στη συγκεκριμένη περίπτωση η λογοτεχνία, με το βιβλίο Ρίζες, που κυκλοφόρησε σε τρία εκατομμύρια αντίτυπα. Λέγεται γι' αυτό το βιβλίο πως πέτυχε να αποδώσει σε λαούς της Αφρικής τη χαμένη τους συλλογική μνήμη. Το παρουσίασαν σε εκατοντάδες σχολεία της Αμερικής και το ενσωμάτωσαν στο εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα. Ήρωας είναι ο Κούντα Κίντε, που δεκαεξάχρονος σ' ένα χωριό της Αφρικής έζησε την τραυματική εμπειρία του να γίνει σκλάβος, να στοιβαχτεί με άλλους στο αμπάρι για άλλη ήπειρο, και με απλοϊκό και ταυτόχρονα δραματικό τρόπο την αφηγείται:

Όταν ο Κούντα είδε ένα γιγάντιο μαύρο σχήμα [το καράβι] να ξεπροβάλει εφιαλτικά μπροστά στα μάτια του μέσα στη νύχτα, ένιωσε ότι αυτή ήταν η τελευταία του ευκαιρία. Πετάχτηκε και άρχισε να κουνιέται μ' όλη του τη δύναμη, ενώ γύρω του ακούγονταν κραυγές και στριγκλίσματα, και σχεδόν κατάφερε να αναποδογυρίσει το μονόξυλο στην προσπάθειά του να πηδήσει μέσα στο νερό. Ήταν όμως δεμένος μαζί με τους άλλους και δεν μπορούσε να καταφέρει να βγει αρκετά από την μπάντα.

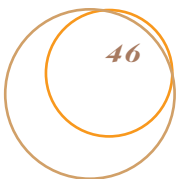
Σχεδόν δεν ένωθε πια τα χτυπήματα του βούρδουλα και των ροπάλων που έπεφταν βροχή πάνω στα πλευρά του, τη ράχη του, το μούτρο του, την κοιλιά του, το κεφάλι του - καθώς το μονόξυλο χτύπησε στα πόδια του γιγάντιου μαύρου πράγματος. Μέσ' απ' τον πόνο μπορούσε να νιώσει το ζεστό αίμα που κυλούσε κάτω στο πρόσωπό του, και άκουσε πάνω απ' το κεφάλι του τις κραυγές πολλών τουμπόμπ [Λευκών]. Μετά, σκοινιά τυλίχτηκαν γύρω

του, και έπαψε πια να μπορεί ν' αντισταθεί. Αφού τον μισοέσπρωξαν και μισοτράβηξαν να ανεβεί μια παράξενη σχοινένια σκάλα, είχε ακόμα αρκετή δύναμη για να προσπαθήσει να στρίψει τρελά το κορμί του μήπως και ξεφύγει και πέσει στη θάλασσα. Πάλι τον φόρτωσαν με βουρδουλιές κι εν τω μεταξύ τον άρπαξαν χέρια μέσα σε μια ανυπόφορη μπόχα τουμπόμπ και σε ένα πανδαιμόνιο από γυναίκες που στρίγκλιζαν και τουμπόμπ που βλαστημούσαν δυνατά. (Απόσπασμα Α' από σ. 239).

Κάτω από τα πρησμένα του βλέφαρα, ο Κούντα είδε ένα δάσος από πόδια και γάμπες ολόγυρά του, και κατορθώνοντας μια ματιά προς τα πάνω ενώ προσπαθούσε να σκεπάσει το ματωμένο του πρόσωπο με το μπράτσο, είδε τον κοντό τουμπόμπ με τα άσπρα μαλλιά να στέκεται ήρεμα και να φτιάχνει σημάδια σ' ένα μικρό βιβλιάρκι μ' ένα κοντόχοντρο μολύβι. Μετά ένωσε να τον αρπάζουν απ' τις μασχάλες και να τον στήνουν όρθιο και να τον σπρώχνουν άγρια να διασχίσει ένα επίπεδο χώρο. Πρόλαβε να δει σαν σε όνειρο, κάμποσους πανύψηλους πασσάλους, τυλιγμένους με χοντρό άγριο άσπρο πανί. Μετά ένωσε να τον σπρώχνουν, και κατέβηκε τρικλιζοντας αδύναμα κάτι στενά σκαλοπάτια για να βρεθεί σ' ένα μέρος μαύρο σαν πίσσα. Την ίδια στιγμή η μύτη του δέχτηκε την επίθεση μιας απίστευτης βρώμας και τ' αυτιά του σπαράχτηκαν από κραυγές αγωνίας.

Ο Κούντα άρχισε να ξερνάει καθώς οι τουμπόμπ [οι λευκοί] βαστώντας θαμπές κιτρινωπές φλόγες που έκαιγαν μέσα σε μετάλλινους σκελετούς που μεταφέρονταν από ένα κρίκο - έβαλαν σε χαλκάδες τους καρπούς και τους αστραγάλους του, και μετά τον ξάπλωσαν ανάσκελα με μια σπρωξιά, ανάμεσα σε δυό ακόμη άντρες που βογκούσαν.

Ακόμα και μέσα στην τρομάρα του, ένωσε ότι τα φώτα

που χοροπηδούσαν σε άλλα σημεία σήμαιναν ότι οι τουμπόμπ πήγαιναν εκείνους πούχαν έρθει μαζί του για να τους αλυσοδέσουν αλλού. Μετά ένιωσε τις σκέψεις του να ξεφεύγουν από τον έλεγχό του. Σκέφτηκε ότι θα πρέπει να ονειρεύεται. Και μετά ο Αλλάχ τον σπλαχνίστηκε, κι αυτό έγινε αλήθεια. (Απόσπασμα Β' από σ. 240-241).

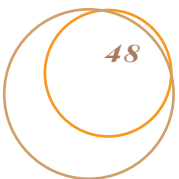
(Alex Haley, *Ρίζες*, μτφρ. Ηλ. Μπαζίνα /Δ. Κωστέλενου, εκδ. Ζάρβανος, Αθήνα 1976)

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Όπως διαπιστώνει η πρώην υπουργός Παιδείας της Ζιμπάμπουε Φέι Τσουνγκ στο άρθρο της «Αφρική: ένα νέο ξεκίνημα» (Courrier, UNESCO, Ιούνιος 1996, από σ. 27), πρέπει πολλά πράγματα να αλλάξουν σε αυτή την ήπειρο, περισσότερα από οπουδήποτε αλλού. Αιτία είναι η προσκόλληση στο πνεύμα της αποικιοκρατίας, που έχει οδηγήσει στην απαξίωση κάθε γνήσιου στοιχείου από τον πολιτισμό των Αφρικανών, δηλαδή στην άρνηση της ίδιας της αφρικανικής ταυτότητας. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, αξίζει μόνο ό,τι είναι επηρεασμένο από τα δυτικά πρότυπα. Με αυτό το πνεύμα διαγράφηκε ως οπισθοδρομική η διδασκαλία των αφρικανικών γλωσσών στα σχολεία και ακόμη και σήμερα δεν διδάσκεται η μητρική γλώσσα στις περισσότερες γαλλόφωνες και πορτογαλόφωνες χώρες.

Αντίθετα, αναφέρει η Φέι Τσουνγκ, οι Ιάπωνες, κατάφεραν να κερδίσουν πολύ νωρίς το στοίχημα της προόδου, γιατί ήδη από το 19ο αιώνα είχαν καταλάβει ότι αυτό που είχε ανάγκη η χώρα τους ήταν να διδαχτούν από τις προόδους του δυτικού πολιτισμού στην τεχνολογία και εάν είναι δυνατόν, να τις ξεπεράσουν, χωρίς να θυσιάσουν σε αυτή την πορεία τους το δικό τους πολιτισμό, τις συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμά τους.

Αυτό λοιπόν που μένει τώρα για όλα τα κράτη της Αφρικής είναι η χάραξη μιας νέας εκπαιδευτικής πολιτικής με σεβασμό στην ιδιαίτερη φυσιογνωμία των λαών της, και με την αναγνώριση ως υποχρεωτικής της φοίτησης στο δημοτικό σχολείο, για μια πραγματική ανάπτυξη.

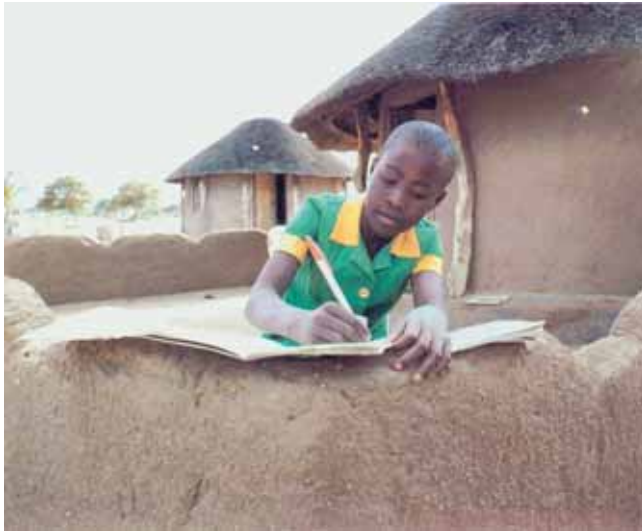
Οι μαθητές στις διακοπές παίρνουν μαζί τους τα θρανία τους στο σπίτι (Σχολείο στο Μπαμάκο - Μάλι).

Ώρα μαθήματος σε Δημοτικό σχολείο στην περιοχή Ασμάρα της Ερυθραίας.

Νιγηρία: Σε πολλά χωριά οι μαθητές συγκεντρώνονται πριν μπουν στις τάξεις.

Μποτσουάνα: Διάβασμα για το σχολείο.

(Από το πιο πάνω αναφερόμενο άρθρο της Φέι Τσουνγκ, απ' όπου και οι τέσσερις τελευταίες φωτογραφίες. Courrier, UNESCO, Ιούνιος 1996, σ. 27-29).

Από τις χώρες της Αφρικής η Ουγκάντα ξεχωρίζει για τις προσπάθειες που καταβάλλει όχι μόνο στον τομέα της προόδου της οικονομίας της (είναι η ταχύτερα αναπτυσσόμενη χώρα), αλλά και για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού της συστήματος. Στόχος της κυβέρνησης ήταν το 2003 να έχουν οδηγηθεί στα σχολεία όλα τα παιδιά.

Και ενώ πριν από την έναρξη του προγράμματος για τη γενίκευση της εκπαίδευσης στο δημοτικό οι γονείς πλήρωναν δίδακτρα, αγόραζαν στολές, τεράδια και βιβλία, και επιπλέον πλήρωναν κάποιες άλλες εισφορές, από το 1996 τα πράγματα έχουν αλλάξει σημαντικά με τη δωρεάν παιδεία και με τη συμμετοχή των γονιών στην προσπάθεια επέκτασης της σχολικής στέγης.

Σχολείο στην Εμπαράρα της Ουγκάντα: Χτίστηκε από τους ίδιους τους γονείς με υλικά αγορασμένα από το κράτος.

(Βλ. άρθρο της Dan Elwana «Ουγκάντα: γεμίζουν τα θρανία». Courrier της UNESCO, Μάιος 2000, σ. 22-23, απ' όπου και η τελευταία φωτογραφία).

Και δεν είναι αυτή η μόνη περίπτωση. Για την επισκευή ή την κατασκευή σχολικής στέγης η κυβέρνηση της Ουγκάντα διαθέτει φύλλα λαμαρίνας, το τσιμέντο, την απαιτούμενη ξυλεία και καρφιά, ενώ οι κοινότητες σε συνεργασία με τους γονείς των μαθητών μπορούν να αναλάβουν την υλοποίηση του έργου.

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ: Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Κατά τους τελευταίους αιώνες το ενδιαφέρον των επιστημόνων από διάφορους επιστημονικούς χώρους στράφηκε στη βαθύτερη μελέτη και στην καλύτερη υποστήριξη του παιδιού στην πορεία του προς την εφηβεία και την ωριμότητα. Έτσι εμφανίστηκαν εξειδικεύσεις που αγκάλιασαν το παιδί από κάθε πλευρά: Στο χώρο της ιατρικής πολύ νωρίς καθιερώθηκε η παιδιατρική, αλλά και άλλες επιμέρους ιατρικές επιστήμες, όπως η εμβρυολογία, η παιδο-ορθοπαιδική. Από την άλλη πλευρά η ψυχολογία μελέτησε κυρίως τις μεγάλες μεταβολές που συμβαίνουν τα χρόνια αυτά της ραγδαίας ανάπτυξης, που δεν είναι μόνο σωματική, αλλά και νοητική, συναισθηματική, κοινωνική. Εξέτασε επίσης το ίδιο το φαινόμενο της μάθησης και έδωσε πολύτιμες πληροφορίες για το πώς αυτή μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική. Η κοινωνιολογία έδωσε την κοινωνιολογία της αγωγής και με αυτή μελετήθηκε ανάμεσα στα άλλα το φαινόμενο της βαθμιαίας ένταξης του παιδιού στην κοινωνία. Η φιλοσοφία στράφηκε στο ίδιο το φαινόμενο της αγωγής, και ως ανθρωπολογία είδε πως η δυνατότητα της μόρφωσης προϋπάρχει στο ανθρώπινο είδος, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στο υπόλοιπο ζωικό βασίλειο.

Η κύρια όμως επιστήμη που έχει ως αποκλειστικό αντικείμενό της το παιδί και το νέο, την ανατροφή του και την εκπαίδευσή του από κάθε άποψη, είναι η παιδαγωγική. Στηρίχτηκε στα επιτεύγματα που είχαν γίνει στον τομέα αυτό τους προηγούμενους αιώνες, κατόρθωσε όμως να δει με κριτικό βλέμμα τις αδυναμίες και τα λάθη του παρελθόντος και πέτυχε να κάνει τη μεγάλη στροφή προς την πρόοδο, προς τη "νέα αγωγή". Έχει πλέον κατακτήσει η παιδαγωγική μια αδιαμφισβήτητη θέση στις σύγχρονες επιστήμες με μεγάλη πρακτική αξία, και πλαισιώθηκε από όλες εκείνες που έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στο παιδί, υποβοηθούμενη στο έργο της από αυτές.

Παράλληλα αξιοποίησε τις προόδους της τεχνολογίας για ένα σύγχρονο σχολείο και αναγνώρισε στον ηλεκτρονικό υπολογιστή ένα χρήσιμο διδακτικό εργαλείο.

Επειδή όλα τα κράτη της γης δεν βρίσκονται στον ίδιο βαθμό προόδου των επιστημών εξαιτίας της διαφορετικής πολιτιστικής κληρονομιάς τους και των οικονομικών δυνατοτήτων τους, καταβάλλονται προσπάθειες από την κάθε χώρα, αλλά και από διεθνείς και παγκόσμιες ενώσεις και οργανισμούς, να υποστηριχτεί όσο γίνεται περισσότερο η πρόοδος και να ωφεληθεί από αυτή όλη η ανθρωπότητα. Η καλλιέργεια της παιδαγωγικής επιστήμης βασίζεται στην ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο, που θεμελιώνεται πρώτα απ' όλα σε μια ευεργετική φροντίδα για το παιδί και το νέο.

Όπως στην εξέλιξη κάθε επιστήμης υπάρχουν σταθμοί που φέρνουν τη σφραγίδα εκείνων των πρωτεργατών που συνέβαλαν σημαντικά στην πρόοδο, και αξίζει να τους γνωρίζουν οι νεότεροι, έτσι και στην παιδαγωγική, ανάμεσα στους πολλούς που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της παιδαγωγικής επιστήμης, ξεχωρίζουν για τη συμβολή τους συγκεκριμένοι παιδαγωγοί από διάφορες χώρες.

Και όπως κάθε επιστημονική κατάκτηση ανεξάρτητα από το γεωγραφικό χώρο που αυτή εμφανίστηκε, γρήγορα γίνεται απόκτημα πνευματικό ολόκληρης της ανθρωπότητας προς όφελός της, μεταβαλλόμενη σε διαπολιτισμικό αγαθό, με τον ίδιο τρόπο είναι δυνατόν να προσδιοριστούν εκείνες οι παιδαγωγικές ιδέες που ως επινοήσεις στο συγκεκριμένο τομέα ωφέλησαν και θα συνεχίζουν να ωφελούν όλη την ανθρωπότητα και να μελετώνται ως διαπολιτισμικά αγαθά.

ΚΟΜΕΝΙΟΣ, Ο ΕΥΣΕΒΗΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

Ο Johann Amos Comenius (1592 -1670) γεννήθηκε στη Νότια Μοραβία και σπούδασε θεολογία (τη βάση τότε των επιστημών) στο Herborn και στη Χαϊδελβέργη.

Διευθυντής σχολείου στο Πατάκ της Ουγγαρίας έγραψε για τους μαθητές του το βιβλίο «Κόσμος Ορατός», ένα από τα πρώτα εικονογραφημένα βιβλία για μαθητές που κυκλοφόρησαν ποτέ. Όμως επειδή η τέχνη της τυπογραφίας δεν ήταν ακόμη πολύ διαδεδομένη και το σχολικό αυτό βιβλίο ήταν γεμάτο με εικόνες, μια αναπαράσταση του κόσμου με λέξεις και εικόνες, χρειάστηκε να σταλεί στη Γερμανία για να ολοκληρωθεί η τυπογραφική εργασία.

Τέσσερα χρόνια εργάστηκε ειδικός ξυλογράφος στη Νυρεμβέργη για να κατασκευάσει τα ξυλογραφήματα με τα οποία τυπώθηκε στην ίδια πόλη το βιβλίο αυτό του Κομένιου. Το βιβλίο ενθουσίασε τότε τον κόσμο και μεταφράστηκε γρήγορα σε έντεκα γλώσσες, γνώρισε μάλιστα μια σειρά από βελτιωμένες εκδόσεις. Όπως αναφέρει ο Γκαίτε, την εποχή που ήταν νέος, κανένα άλλο τέτοιο βιβλίο δεν γνώριζε να κυκλοφορεί...

Ο Κομένιος ζήτησε από την εποχή του ένα σχολείο για όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από την καταγωγή και την κοινωνική τους τάξη, ανεξάρτητα από τον πλούτο ή τη φτώχεια τους, το ίδιο για τα αγόρια και τα κορίτσια, για τα έξυπνα παιδιά και για εκείνα που δεν τα προίκισε απλόχερα η φύση με τα δώρα της.

Ονειρεύτηκε ένα σχολείο σε κάθε χωριό και θέλησε με τα παιδαγωγικά του μηνύματα να αγκαλιάσει όλη την ανθρωπότητα. Είναι συγγραφέας εκατό έργων, και ανάμεσά τους είναι πολλά σχολικά βιβλία και πρωτότυπα λεξικά, τα οποία, ενώ ακόμη ζούσε, μεταφράστηκαν σε ευρωπαϊκές και ασιατικές γλώσσες.

Ήταν εκείνος που διακήρυξε τη σημασία της μητρικής γλώσσας στην αγωγή του ανθρώπου, αλλά και εκείνος που εργάστηκε όσο

κανένας άλλος και για τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών. Έλεγε:

Είναι η γνώση μιας δεύτερης γλώσσας ό,τι ένας δεύτερος ρουχισμός στον άνθρωπο.

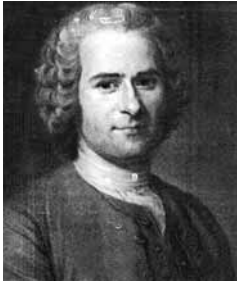
Έζησε τα δεινά του πολέμου. Ιερωμένος και δάσκαλος μαζί είδε τη μικρή πόλη Φούλνκε της Μοραβίας όπου ζούσε, να κυριεύεται και να πυρπολείται από τους Ισπανούς, να χάνει την περιουσία του, όλη τη βιβλιοθήκη του και τα συγγράμματά του. Έγινε πρόσφυγας στην Πολωνία και στη συνέχεια περιπλανήθηκε πολύ. Καρτερικός στα χτυπήματα της μοίρας ταξίδεψε σε διάφορες χώρες, στην Αγγλία, στην Ουγγαρία και στις Κάτω Χώρες και αναγνωρίστηκε η αξία των ιδεών του. Γι' αυτό και τιμήθηκε πολλές φορές ως επίσημος προσκεκλημένος και φιλοξενούμενος πολλών ηγεμόνων.

Ο φυγάς ιερωμένος έγινε ένας πρέσβης της ειρήνης που θέλησε να ξαναπλάσει τον κόσμο καλύτερο μέσα από την εκπαίδευση. Να τι έγραφε για τα παιδιά:

Το παιδί είναι κειμήλιο πιο πολύτιμο κι' απ' το χρυσό. Καθώς όμως είναι και πιο εύθραυστο απ' το γυαλί, μπορεί πολύ εύκολα να διασειστεί και να βλαβεί, και να συμβεί ζημιά ανεπανόρθωτη.

(Opera I, 218).

ΡΟΥΣΣΩ, Ο ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ: “ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΦΥΣΗ!”

Ο Ζαν Ζακ Ρουσσώ (1712-1778), γνωστός συγγραφέας του 18ου αιώνα, από τη Γενεύη της Ελβετίας, ο οποίος έζησε αργότερα και στο Παρίσι, για να διαδώσει τις απόψεις του για την αγωγή των παιδιών, διάλεξε ένα τρόπο πρωτότυπο: Έγραψε ένα παιδαγωγικό μυθιστόρημα, τον "Αιμίλιο", που του έδωσε ως τίτλο το όνομα του κεντρικού ήρωα αυτού του έργου: Ο Αιμίλιος είναι το παιδί εκείνο, που μέσα στο φανταστικό κόσμο του συγγραφέα βρίσκεται από μικρός ορφανός με μοναδική συντροφιά τον παιδαγωγό του, να μεγαλώνει μέσα στη φύση ελεύθερος, μακριά από ιδρύματα και τις δεσμεύσεις που επιβάλλει ο πολιτισμός. Ό,τι μαθαίνει, το μαθαίνει επειδή το ζει και επειδή θέλει να το εξερευνήσει, χωρίς μαθήματα σε κλειστές αίθουσες διδασκαλίας, χωρίς βιβλία και χωρίς δασκάλους που ξέρουν μόνο να καταπιέζουν και είναι έτοιμοι να επιβάλουν ποινές. Αρκεί η ποινή της ίδιας της φύσης που έρχεται ως συνέπεια κάθε λανθασμένης του επιλογής.

Το πρώτο βιβλίο του ο ήρωας Αιμίλιος το παίρνει στα δώδεκά του χρόνια και είναι ο *Ροβισών Κρούσος*, ένα βιβλίο που ταιριάζει απόλυτα με τον τρόπο που υποτίθεται ότι ο ίδιος μεγαλώνει: γεμάτο περιπέτειες, που δείχνουν ποια είναι η δύναμη που κρύβεται μέσα στον άνθρωπο και πώς μπορούν να ξεδιπλώνονται σιγά-σιγά από μέσα του ένα πλήθος ικανότητες μπροστά στην ανάγκη για επιβίωση και για βελτίωση της ζωής του.

Ένα ολόκληρο σύστημα εκπαίδευσης αναπτύσσεται αφηγηματικά βήμα προς βήμα, με τη μορφή της προσωπικής εκμυστηρίου του παιδαγωγού από όλη αυτή τη φανταστική εμπειρία.

Στο τέλος της εφηβείας ο Αιμίλιος, ώριμος πλέον μπαίνει στην κοινωνία, γνωρίζει μάλιστα και τη Σοφία, τη μελλοντική του σύντροφο, ταξιδεύει και έρχεται σε επαφή με νέες καταστάσεις της κοινωνικής ζωής και ενσωματώνεται σε αυτήν.

Παρόλο που ο "Αιμίλιος" είναι ένα παιδαγωγικό μυθιστόρημα, μια ουτοπία που δεν μπορεί να έχει εφαρμογή, αξίζει να σημειωθούν κάποια σχετικά σημαντικά στοιχεία για την γενικότερη ιστορία του πολιτισμού:

Με το έργο αυτό (που κυκλοφόρησε σε πολλές εκδόσεις από το 1762 μέχρι σήμερα) δόθηκε η δυνατότητα στο Ρουσσώ να ασκήσει δημόσια αυστηρή κριτική στον τυποποιημένο τρόπο ζωής και εκπαίδευσης στη Γαλλία του 17ου αιώνα, όπου η τυπολατρεία ήταν συνυφασμένη με την απόλυτη μοναρχία του Λουδοβίκου του XV.

Η πρόσκληση για "Επιστροφή στη φύση" παραμένει σταθερά επίκαιρη κυρίως για τον δυτικο-ευρωπαϊκό πολιτισμό, αλλά και παγκόσμια, αφού έστρεψε το ενδιαφέρον σε ένα ζωντανό και αυθόρμητο τρόπο μάθησης μέσα από την εμπειρία και τη μελέτη της φύσης, ως αντίβαρο στην εκπαίδευση αποκλειστικά μέσα από τα βιβλία, και ως ερέθισμα για ένα καλύτερο σχολείο.

Με την πίστη στο καλό που κρύβεται μέσα σε κάθε παιδί, και την εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του, το ενδιαφέρον του Ρουσσώ μετατοπίστηκε από την εκπαίδευση των λίγων στην εκπαίδευση των πολλών.

Ένα δείγμα από το ελεύθερο πνεύμα του, που τον οδηγούσε να αντιμετωπίζει το φαινόμενο της αγωγής με άλλα μάτια και να προσπαθεί να ανατρέψει συνήθειες ανατροφής που είχαν ριζωθεί βαθιά στις κοινωνίες του καιρού του, αποτελεί το παρακάτω απόσπασμα από τον «Αιμίλιο», στο οποίο ζητά να πάψουν οι άνθρωποι να φασκιώνουν τα βρέφη:

Δεν έχει βγει καλά - καλά από την κοιλιά της μάνας του και δεν έχει παίξει καλά - καλά ελεύθερα τα μέλη του, του δίνουν καινούργιους δεσμούς. Το φασκιώνουν, το ξαπλώνουν με το κεφάλι στητό και τα πόδια τεντωμένα, τα χέρια στο πλάι του σώματος. Το περιτυλίζουν με πανιά και ταινίες κάθε λογής, που δεν του επιτρέπουν ν' αλλάξει στάση. Ευτυχισμένο αν δεν το 'χουν σφίξει έτσι

που να το εμποδίζουν ν' ανασαίνει...

Το νεογέννητο παιδί έχει ανάγκη ν' απλώνει και να κινεί τα μέλη του, για να τα απαλλάξει από το μούδιασμα όπου, μαζεμένα σαν κουβάρι, έμεναν τόσο καιρό. Τα τεντώνουν, αλήθεια, αλλά τα εμποδίζουν να κινούνται. Στηρίζουν το κεφάλι με προμετωπίδες: θά 'λεγες πως φοβούνται μην καταλάβει πως ζει...

Από πού προέρχεται αυτή η αλλόγιστη συνήθεια;...Απ' όταν οι μητέρες, περιφρονώντας το πρώτο τους καθήκον, δεν θέλουν να ταΐζουν τα παιδιά τους, χρειάστηκε να τα εμπιστευτούν σε μισθωτές γυναίκες, οι οποίες, καθώς βρίσκονται έτσι μητέρες ξένων παιδιών, ...δεν αναζητούν παρά πώς θ' απαλλαγούν από τον κόπο. Θά 'πρεπε διαρκώς να επαγρυπνούν πάνω από ένα ελεύθερο παιδί. Όταν όμως είναι καλά δεμένο, το παρατούν σε μια άκρη, χωρίς να σκάνε για τις φωνές του. Φτάνει να μην υπάρχουν αποδείξεις της αμέλειας της νταντάς, φτάνει το βρέφος να μη σπάσει κανένα πόδι ή κανένα χέρι...

(Αιμίλιος ή για την εκπαίδευση, τόμος 1ος,
μετφρ. Ιάννης Λο Σκόκκο, εκδ. Αναγνωστήδη, σσ. 31-33)

ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΙ, Ο ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Πέντε χρονών ορφανός από πατέρα, ο Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) σπούδασε έφηβος φιλολογία και φιλοσοφία σε Κολλέγιο της Ζυρίχης, στην πόλη που γεννήθηκε. Η ζωή του ήταν μια μεγάλη περιπέτεια! Ο πρωτευουσιάνος γιος γιατρού αποφασίζει να γίνει χωρικός. Ως χωρικός, μεταβάλλεται σε προστάτη και δάσκαλο φτωχών παιδιών, ορφανών και προσφυγόπουλων. Γεμάτος εμπειρίες και ιδέες γίνεται συγγραφέας, με το νου του πάντα στραμμένο στο παιδί και την ανατροφή του. Το μυθιστόρημά του «Λεονάρδος και Γερτρούδη» που εξαίρει το ρόλο της μητέρας στην οικογένεια, τον καθιερώνει ως παιδαγωγό. Η ψυχή του, ευαισθητοποιημένη από τα οράματα της Γαλλικής Επανάστασης για κοινωνική δικαιοσύνη, κατευθύνει τη δράση του στην υποστήριξη της κατώτερης τάξης έτσι, ώστε χαρακτηρίστηκε επίτιμος πολίτης της Γαλλικής Δημοκρατίας.

Neuhof λεγόταν η αγροτική επιχείρηση που ίδρυσε ο Πεσταλότσι στην Ελβετία, μεταξύ Brugg και Lengburg, την οποία στη συνέχεια μετέτρεψε στο ομώνυμο ίδρυμα πρωτοποριακής επαγγελματικής εκπαίδευσης για 50 περίπου φτωχά παιδιά.

Στην πόλη Stans αργότερα διηύθυνε ορφανοτροφείο με 80 παιδιά, που τα συγκέντρωσε από τη γύρω περιοχή, ορφανά του

πολέμου, και στην αρχή του 19ου αιώνα έγινε διευθυντής σχολείου στο Burgdorf. Αυτό όμως που απέκτησε παγκόσμια ακτινοβολία, ήταν το σχολείο - οικοτροφείο που διηύθυνε για πολλά χρόνια μέχρι το 1825 στο Yverdon με 150 παιδιά, στο οποίο εύπορες οικογένειες έστελναν τα παιδιά τους από ολόκληρη την Ευρώπη για να μορφωθούν σύμφωνα με το παιδαγωγικό σύστημα του Πεσταλότσι. Την παιδαγωγική αγάπη την έχουν ανάγκη το ίδιο όλα τα παιδιά, και πλούσια και φτωχά, κάθε λαού.

Την Πρωτοχρονιά του 1801 άρχισε ο Πεσταλότσι να αναπτύσσει τη μέθοδό του σε 14 επιστολές, που δημοσιεύτηκαν την ίδια χρονιά. Η αρμονία στη φύση και προπαντός η αρμονία στον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου, ο ρυθμός στην άσκηση του σώματος, η ευαισθησία απέναντι στο ωραίο, η εργασία των χεριών, όλα αυτά βοηθούν στη σωστή αγωγή. Η ανύψωση των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, κατέληξε, έρχεται μέσα από τη μόρφωση που έχει τη δύναμη να εξευγενίζει τον άνθρωπο.

Προς τιμήν του Πεσταλότσι ιδρύθηκε το 1946 στο Trogen της Ελβετίας το πρώτο "Χωριό Πεσταλότσι" από τον W. R. Corti. Από τότε μια σειρά παρόμοια χωριά έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν σε πολλές χώρες, κυρίως της Δυτικής Ευρώπης, για τα φτωχά παιδιά και τα παιδιά των προσφύγων κάθε εθνικότητας, κάθε λαού. Έγραφε χαρακτηριστικά για τα συναισθήματα που ένιωθε απέναντι στα παιδιά:

Ότι η καρδιά μου είναι δεμένη με την καρδιά των παιδιών μου, η τύχη τους με την τύχη μου, η χαρά τους με τη χαρά μου, αυτό θα έπρεπε τα παιδιά μου από νωρίς το πρωί μέχρι αργά το βράδυ, να το βλέπουν κάθε στιγμή στο μέτωπό μου, να το διαβάζουν στα χείλη μου.

Pestalozzi's Brief an einen Freund Ueber seinen Aufenthalt in Stans. Στο: *Kleine Schriften zur Volkserziehung und Menschenbildung*, hrs. v. Theo Dietrich. Klinhardt, 1968, S. 21

ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΙ, Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ (Ρωσία, 1828-1910)

Ορφανός πολύ νωρίς από μητέρα και πατέρα, κληρονόμησε εκτός από τον τίτλο του κόμη και μια απέραντη καταπράσινη έκταση στο μικρό χωριό της Γιάσναγια Πολιάνα, νότια της Μόσχας. Στον τόπο αυτό με το πατρικό μέγαρο έζησε, εκτός από μερικά διαλείμματα, ολόκληρη τη ζωή του, και εκεί έστησε το σχολείο που νεαρός ακόμη είχε οραματιστεί, σύμφωνα με ένα σύστημα εκπαίδευσης πρωτόγνωρο και επαναστατικό για την εποχή του.

Μεγάλος φιλόσοφος και λογοτέχνης ο ίδιος, δεν ήταν δυνατόν να μείνει απαθής μπροστά στην αδικία που χώριζε τις κοινωνικές τάξεις της εποχής του: Ο πλούτος ήταν συγκεντρωμένος σε ελάχιστους, τους άρχοντες - γαιοκτήμονες, που είχαν στα απέραντα κτήματά τους εκατοντάδες εργάτες στη δούλεψή τους, οι οποίοι ζούσαν μέσα σε μεγάλη φτώχεια και αμορφωσιά.

(Είχαν περάσει δυό αιώνες, αφότου στη Ρωσία ο τσάρος Αλέξιος το 1649 καθόρισε με νόμο, ότι οι χωρικοί θα ανήκουν στον ιδιοκτήτη της γης τους, ο οποίος και θα τους εκπροσωπεί απέναντι στο κράτος. Παρά τις εξεγέρσεις των χωρικών, των μουζίκων, η κατάσταση δεν είχε αλλάξει και πολύ την εποχή του νεαρού Τολστόι. Μόνο με τη Ρωσική Επανάσταση του 1917 ανατράπηκε το καθεστώς της τσαρικής μοναρχίας και έληξε η δουλοπαροικία στη Ρωσία).

Ο Τολστόι έκανε τα πάντα για να είναι το σχολείο του το καλύτερο. Μελετούσε πολύ και ταξίδεψε σε πολλές χώρες της Ευρώπης για να συλλέξει εμπειρίες και γνώσεις. Γνώρισε τα πιο γνωστά εκπαιδευτικά συστήματα της εποχής του, μπήκε σε σχολεία, παρακολούθησε μαθήματα σε σχολικές τάξεις, αλλά πουθενά δεν βρήκε αυτό που ζητούσε.

Το 1860, στο ταξίδι στην Ευρώπη, έγραφε:

"Επισκέφτηκα το σχολείο. Απίστευτο. Προσευχή για το βασιλιά, όλα παπαγαλία, παιδιά αγχωμένα, σακατεμένα".

Αλλιώς ήθελε το δικό του σχολείο: Να μην ανήκει αποκλειστικά σε μια κοινωνική τάξη, να διδάσκει την αγάπη στον συνάνθρωπο, να οδηγεί τους ανθρώπους στην ελευθερία.

Δεν πίστευε ότι ο καταναγκασμός και οι ποινές είχαν θέση στο σχολείο ως μέσα αγωγής. Το 1862 έγραφε:

"Ο κόσμος του παιδιού...πρέπει να μένει καθαρός από...την πίστη και την αυταπάτη ότι δήθεν το συναίσθημα της αγριότητας θα μπορούσε τάχα να οδηγήσει σε κάτι δίκαιο, σ' αυτό που ονομάζεται ποινή".

Η πραγματική μάθηση μόνο μέσα σ' ένα κλίμα ελευθερίας και αγάπης μπορεί να ευδοκιμήσει. Ονειρευόταν ένα μάθημα που δεν φέρνει μόνο γνώσεις, αλλά απευθύνεται σε ολόκληρη την προσωπικότητα του νέου ανθρώπου, δηλ. ενδιαφερόταν για τα συναισθήματά του, για το αν το σχολείο τον βοηθάει να γίνει ανεξάρτητος και ισότιμος με τους άλλους σε ένα πνεύμα δικαιοσύνης. Μόνο ένα σχολείο ελευθερίας, μπορούσε να οδηγήσει σε μια καλύτερη κοινωνία.

Το σχολείο του έγινε γνωστό και έξω από τη χώρα του. Εκπαιδευτικοί από άλλα μέρη κατέφθαναν για να παρακολουθήσουν το σύστημά του και να παίρνουν ιδέες για να βελτιώσουν δικά τους σχολεία.

Οι μαθητές του τον υπεραγαπούσαν, αλλά κι εκείνος τους έδινε θάρρος να ξεπερνούν τις δυσκολίες τους. Οι συζητήσεις, οι περίπατοι, οι γιορτές, η μουσική, η ιχνογραφία, όλα είχαν την αξία τους. Και πάνω απ' όλα, η μεγάλη δασκάλα, η φύση, να τους αποκαλύπτει σιγά - σιγά τις ομορφιές της.

Το μεγάλο μάθημα του Τολστόι για μια ελεύθερη ζωή μέσα από τη μόρφωση είχε δυσареστήσει πολύ την εξουσία. Το 1863 η αστυνομία σφράγισε το σχολείο, πράγμα όμως που δεν αποθάρρυνε το μεγάλο παιδαγωγό. Δυο φορές ακόμη χρειάστηκε να ιδρύσει απ' την αρχή το σχολείο του στον ίδιο πάντα αγαπημένο του τόπο.

Στα χρόνια που ακολούθησαν ο Τολστόι παράλληλα με τη λογοτεχνική συγγραφή του, δεν έπαψε να μελετά παιδαγωγικά ζητήματα, να γράφει και σχολικά βιβλία και να φροντίζει και για την εκπαίδευση των ενηλίκων χωρικών κάνοντας πράξη την ιδέα του για ένα λαϊκό Πανεπιστήμιο.

Είχε προχωρήσει πολύ πιο μπροστά από την εποχή του, γι' αυτό και μερικοί δεν μπόρεσαν να καταλάβουν τα μηνύματά του. Τον χαρακτήρισαν ως αναρχικό της εκπαίδευσης. Εκείνος όμως πίστευε στη μορφωτική δύναμη του σχολείου, όχι πια του παλιού και ξεπερασμένου, αλλά ενός νέου, ζωντανού, γεμάτου ενδιαφέρον, που απελευθερώνει.

Σήμερα στο κτήμα των Τολστόι στη Γιάσοναγια Πολιάνα λειτουργεί ένα από τα μεγαλύτερα μουσεία της Ρωσίας και ο δισέγγονος του Λέοντος Τολστόι, Βλαδίμηρος Τολστόι, διευθυντής αυτού του μουσείου, αναβιώνει το πνεύμα του παλιού σχολείου μέσα από σύγχρονες δραστηριότητες, που απευθύνονται στα παιδιά και τους νέους κάθε λαού, κάθε πολιτισμού.

ΜΑΡΙΑ ΜΟΝΤΕΣΣΟΡΙ (1870-1952) Η ΓΙΑΤΡΟΣ ΠΟΥ ΕΓΙΝΕ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Ήταν η Μαρία Μοντεσσόρι μια Ιταλίδα ξεχωριστή από τη νεότητά της: ξεχωριστή για την ομορφιά της, αλλά και για τη δύναμη του μυαλού της και του χαρακτήρα της. Όταν τέλειωσε το σχολείο, και παρόλο που καταγόταν από φτωχική οικογένεια, υποστήριξε με πάθος την απόφασή της να γίνει γιατρός, και αγωνίστηκε να ξεπεράσει κάθε εμπόδιο στο δρόμο της αυτό, σε μια εποχή που η γυναίκα ήταν ακόμη στο περιθώριο, έξω από τα περισσότερα επαγγέλματα και τις επιστήμες. Κατάφερε να είναι η πρώτη γυναίκα στην Ιταλία που πήρε τον τίτλο του διδάκτορος από το Πανεπιστήμιο της Ρώμης. Όταν πρωτοδούλεψε σε ψυχιατρική κλινική, και ενώ είχε ριχτεί με ιδιαίτερο ζήλο στη δουλειά του γιατρού, και έκανε και εγχειρήσεις, την προσοχή της την τράβηξαν αμέσως οι μικροί ασθενείς της, παιδιά με προβλήματα στο νου και την ψυχή. Έξυπνη καθώς ήταν, κατάλαβε αμέσως ότι δεν έφτανε γι' αυτά μονάχα ο γιατρός με την ιατρική του, αλλά, για να βελτιωθούν πραγματικά, χρειάζονταν πρώτα απ' όλα ένα καθοδηγητή της ψυχής τους. Τότε ήταν που εγκατέλειψε την ιατρική και έγινε παιδαγωγός, γνωστή για το έργο της αυτό σε όλο τον κόσμο.

Τη μέρα δούλευε με τα "παιδιά της" συντονισμένα και αθόρυβα, γεμάτη αγάπη γι' αυτά, δοκιμάζοντας τρόπους και εφαρμόζοντας μεθόδους που μόνο στο νου το δικό της είχαν συλληφθεί. Αργά το βράδυ μελετούσε, κατέγραφε τις παρατηρήσεις της και οργάνωνε καλύτερα το μεγάλο της σχέδιο, που στηριζόταν όχι στον καταναγκασμό των παιδιών, αλλά στις οργανωμένες δραστηριότητές τους.

Όσπου μια μέρα ήρθε η αναγνώριση των κόπων της: Κάποιοι μαθητές της, παιδιά με διανοητικά προβλήματα, είχαν παρουσιάσει μεγαλύτερη πρόοδο από αυτή παιδιών του κανονικού σχολείου! Καθώς μάλιστα αυτό επαναλήφθηκε αρκετές φορές, αποδείχτηκε

ότι δεν ήταν θέμα τύχης. Ήταν η παιδαγωγική μέθοδός της, η "μέθοδος Μοντεσσόρι", που έγινε γνωστή και εφαρμόστηκε γενικά για την εκπαίδευση όλων των παιδιών.

Το 1907 ίδρυσε στη Ρώμη το "Σπίτι του παιδιού" όπως ονόμασε το νηπιαγωγείο της, με παιδιά εργατικής συνοικίας, 3-6 χρόνων. Χαρακτηριστικό αυτού του "Σπιτιού" (και όλων των άλλων που ιδρύθηκαν αργότερα σύμφωνα με αυτό το πρότυπο) ήταν ότι τα πάντα μέσα του ήταν ταιριασμένα με την ηλικία και το ανάστημα των παιδιών. Η Μοντεσσόρι ήταν εκείνη που πρωτοδιαμόρφωσε το περιβάλλον στα μέτρα του παιδιού, πράγμα που υιοθετούν μέχρι σήμερα όλα τα νηπιαγωγεία, γιατί αυτό ταιριάζει στην παιδική ηλικία και στις ανάγκες της. Για την καλύτερη πνευματική άσκηση των μαθητών, αλλά και για την καλλιέργεια της επιδεξιότητάς τους, κατασκεύασε δικό της εκπαιδευτικό υλικό από ξύλο με γεωμετρικά αντικείμενα, από ύφασμα, και γενικά δίδαξε την εκπαιδευτική αξία των υλικών, ακόμη και αυτών που συνήθως θεωρούνται ασήμαντα ή άχρηστα.

Η μέθοδος επεκτάθηκε και σε μεγαλύτερες ηλικίες, και ιδρύθηκαν σχολεία σε διάφορα μέρη του κόσμου κατά το πρότυπο αυτό. Η Μαρία Μοντεσσόρι δεν απέκτησε παιδιά, αφιέρωσε όμως τη ζωή της σε αυτά και αγωνίστηκε για τα δικαιώματά τους σε ένα κόσμο ειρηνικό. Εκείνη θεμελίωσε και έκανε πράξη την παιδαγωγική της ειρήνης.

ΠΑΙΔΙ - ΚΛΩΝΟΣ;

Η μεγάλη στροφή για τη βιολογία συνέβη στα μέσα του 19ου αιώνα με την πρόοδο που σημειώθηκε στην πειραματική φυσιολογία μέσα από την κατάκτηση νέων γνώσεων και την εφαρμογή νέων πειραματικών μεθόδων. Γύρω στο 1915 υπήρξε θετική έκβαση στην προσπάθεια για καλλιέργεια ιστού έξω από τον ζωντανό οργανισμό. Από το 1930 εντάθηκαν οι προσπάθειες για την αξιοποίηση της έρευνας των ιών και της βιοχημείας στην κατεύθυνση της γενετικής.

Το πέρασμα στον 21ο αιώνα σημαδεύτηκε από ραγδαίες εξελίξεις.

Η εξωσωματική γονιμοποίηση έγινε πραγματικότητα που την αποδέχτηκε η κοινωνία, γιατί έτσι κατορθώνουν να τεκνοποιήσουν ζευγάρια που αντιμετωπίζουν προβλήματα γονιμότητας. Ανατράπηκε η κλασική εικόνα για τις συνθήκες της γονιμοποίησης, που από την εμφάνιση του ανθρώπινου είδους μέχρι τις μέρες μας γνώριζε ως μοναδικό περιβάλλον της εμφάνισης της ανθρώπινης ζωής το ζωντανό και ακμαίο σώμα της μητέρας, μετά από ερωτική συνεύρεση.

Τώρα υπάρχουν και τα "παιδιά του (δοκιμαστικού) σωλήνα", που προέκυψαν δηλ. με εμφύτευση του γονιμοποιημένου ωαρίου στη μήτρα της γυναίκας. Με τον τρόπο αυτό τελικά είναι δυνατόν μια γυναίκα να αποκτήσει παιδί από ένα άντρα, με τον οποίο ποτέ δεν

ήρθε σε σωματική επαφή και κατά πάσα πιθανότητα δεν τον γνώρισε ποτέ της. Επιπλέον είναι δυνατόν να αποκτήσει παιδί μια γυναίκα ηλικιωμένη, αφού ολόκληρη η διαδικασία της γονιμοποίησης μπορεί να μετατοπιστεί στο ιατρικό εργαστήριο και να ακολουθήσει η εμφύτευση ξένου ωαρίου, γονιμοποιημένου στο σωλήνα από ξένο σπερματοζώαριο.

Για άλλη μια φορά διαπιστώνεται ότι η νομοθεσία παρουσιάζει σοβαρά κενά στην αντιμετώπιση νέων καταστάσεων που δημιουργούνται από τις ανακαλύψεις, αφού η θέσπιση νέων νόμων είναι μια χρονοβόρα διαδικασία. Στη συγκεκριμένη περίπτωση τα παιδικά χρόνια που ήταν γεμάτα - όπως και η λογοτεχνία συχνά έχει προβάλει - από τη ζωντανή και χαρούμενη παρουσία της μητέρας, που είχε τη δύναμη να ξεπεράσει κάθε πρόβλημα με τις εκδηλώσεις της αγάπης της, τώρα είναι δυνατόν να γίνουν για κάποιους κάπως γκριζα. Ποιος ρώτησε όμως το παιδί, αν θα ήθελε μια τέτοια παιδική ηλικία;

Το 1997 έγινε πραγματικότητα ο στόχος των βιο-τεχνολόγων για την κλωνοποίηση. Η Ντόλλυ, το πρώτο κλωνοποιημένο πρόβατο, πήρε σάρκα και οστά και τάραξε με την εμφάνισή της την καθημερινότητά μας. Μια σειρά από σχετικά ερωτήματα δημιουργήθηκαν:

- Είναι η δημιουργία ζωής αρμοδιότητα του ανθρώπου;
- Έχουμε το δικαίωμα να επιβάλουμε στο θαύμα της πολυμορφίας της φύσης την τυποποίηση και την ομοιομορφία που προκύπτει από την τυφλή επανάληψη ενός επιλεγμένου γενετικού κώδικα;
- Πώς μπορεί ο άνθρωπος να προχωρήσει προς την κατεύθυνση αυτή χωρίς να υπάρχει ένα νομικό πλαίσιο που να θέτει τους απαραίτητους φραγμούς;

Οι απαντήσεις είναι εξίσου πειστικές με τα ερωτήματα:

Η κλωνοποίηση θα βοηθήσει πρώτα απ' όλα την ιατρική.

Όταν εκατομμύρια στον πλανήτη ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας και κάθε μέρα πεθαίνουν παιδιά από την πείνα, η επιστήμη πρέπει να αναζητήσει γι' αυτό μια λύση.

Κάθε νέα ανακάλυψη που ανατρέπει παραδοχές αιώνων, είναι

φυσικό να αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη.

Η κλωνοποίηση μπορεί να εξασφαλίσει πειραματόζωα, ακριβή αντίγραφα της πραγματικής ζωής, για επιστημονικούς σκοπούς.

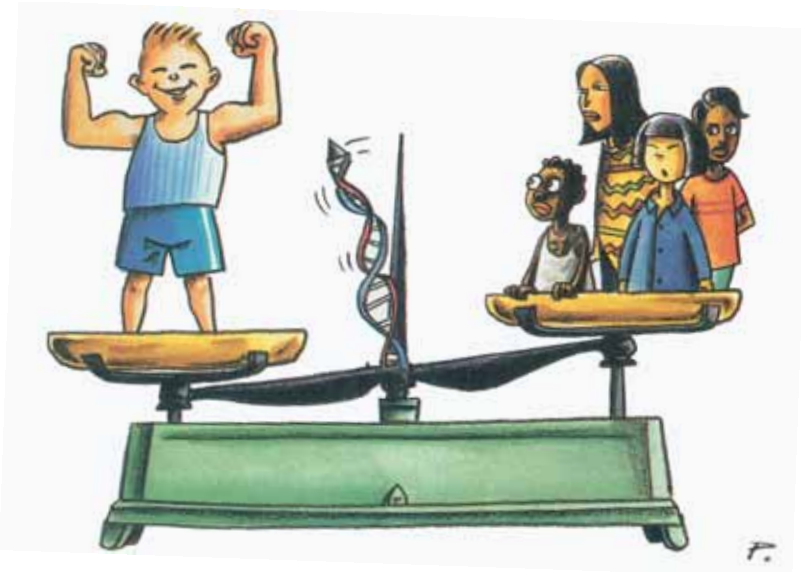
Στο πιο σημαντικό ερώτημα, που ήδη έχει προβληματίσει οργανώσεις και κράτη, "Πώς θα αποτραπεί η κλωνοποίηση του ανθρώπου", η απάντηση που δίνεται, είναι ότι μέσω της κλωνοποίησης θα εξασφαλιστούν πρώτα απ' όλα ζωτικά όργανα του ανθρώπινου οργανισμού για μεταμοσχεύσεις, που θα χαρίσουν ελεύθερη ζωή σε μια κατηγορία ανθρώπων, όπως οι νεφροπαθείς, που οι ελπίδες τους έχουν εναποτεθεί σε κρατικές λίστες αναμονής για υγιές μόσχευμα πρόσφατου νεκρού, που να είναι συμβατό με τον οργανισμό του ασθενούς, εφόσον βέβαια γίνει δωρεά των οργάνων αυτών.

Ενώ λοιπόν η παγκόσμια κοινότητα μέσω της εκπροσώπησης των κρατών προσπαθεί να δημιουργήσει ένα πλαίσιο που θα θέσει φραγμό στην αυθαίρετη κλωνοποίηση του ανθρώπου, θορύβησε

τον κόσμο η είδηση ότι το πρώτο παιδί - κλώνος είναι ήδη πραγματικότητα για λογαριασμό άτεκνων γονέων. Ήδη γίνεται λόγος για τους "ασκούς του Αιόλου" που είναι έτοιμοι να ανοίξουν, αν οι επιστημονικές ανακαλύψεις δεν αξιοποιούνται στα πλαίσια της ηθικής, της βιο-ηθικής.

Μεγάλη αίσθηση έχει προκαλέσει η δυνατότητα της επιστήμης να παρεμβαίνει στο γενετικό κώδικα του ανθρώπου και να τροποποιεί συγκεκριμένα δεδομένα του: Αν θα είναι αγόρι ή κορίτσι, αν θα έχει γαλανά ή μαύρα μάτια, τι ύψος θα έχει, και όλα εκείνα τα στοιχεία που κάνουν τον καθένα μας να ξεχωρίζει σύμφωνα με τον τρόπο που η φύση επέλεξε να τον φέρει στη ζωή. Το ίδιο όμως γεγονός δίνει τη δυνατότητα για διόρθωση γενετικών ανωμαλιών, που διαφορετικά θα συνοδεύουν τον άνθρωπο για πάντα.

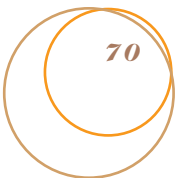

Τα γονίδια της ανισότητας

Συνοπτικά, διαπιστώνεται ότι η επιστημονική πρόοδος που τον 20στό αιώνα ανέβασε την παιδαγωγική επιστήμη στο βάθρο των σύγχρονων επιστημών, είναι η ίδια που έκανε τους περισσότερους επιστήμονες από διάφορους χώρους να στραφούν προς το παιδί, είναι η ίδια η πρόοδος που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο το έχει καταστήσει επίκεντρο σημαντικών εξελίξεων στο μέλλον.

Τώρα δεν είναι ώρα απόγνωσης ούτε άρνησης της αξίας της επιστήμης. Είναι ώρα πραγματικής μόρφωσης και ηθικής καλλιέργειας των παιδιών και των νέων, γιατί αυτοί είναι οι πολίτες και οι επιστήμονες του αύριο, που θα αποφασίσουν για το μέλλον της ανθρωπότητας.

Οι εικόνες είναι δανεισμένες από τα άρθρα των Hatmut Wewetzer (Γερμανία: το βάρος του παρελθόντος), David Dickson (Κλωνοποίηση του ανθρώπου: αμφιλεγόμενος βλαστός της Ντόλι) και Mohamed Larbi Bouguerra (Τα γονίδια της ανισότητας), που δημοσιεύτηκαν στην ελληνική έκδοση του περιοδικού Courrier της UNESCO, το Νοέμβριο του 1999.

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ο πόλεμος παίζει δραματικά παιχνίδια. Από πόλεμος των μεγάλων γίνεται και πόλεμος των παιδιών. Η τρυφερή ψυχή γνωρίζει συναισθήματα που δεν ταιριάζουν στη φύση της. Το συναίσθημα της σιγουριάς και της ασφάλειας, πολύτιμο για την παραπέρα ανάπτυξή τους, κλονίζεται. Ο κίνδυνος γίνεται καθημερινή απειλή, ώσπου ο φόβος συνηθίζεται και ξεπερνιέται με το παράτολμο θάρρος.

Τα παιδιά της Παλαιστίνης στη Ραμάλα έχουν κάπως διαφορετικές τις σφενδόνες τους. Τις κατασκευάζουν τεράστιες, όχι για παιχνίδι, αλλά για να ρίχνουν πέτρες στα ισραηλινά τανκ, αψηφώντας τον κίνδυνο.

«Δεν υπάρχουν καλά και κακά παιδιά. Υπάρχουν μονάχα παιδιά που πονάνε το ίδιο και πεθαίνουν το ίδιο, είτε από μια ισραηλινή ρουκέτα σ' έναν προσφυγικό καταυλισμό της Ραμάλα είτε από μια παλαιστινιακή βόμβα σ' έναν ισραηλινό οικισμό».

Παρέλαση στη Χεβρώνα.

Ένας μικρός Εβραίος, ο Ιωνάθαν, βαδίζει δίπλα σε ένα φρουρό, σε δρόμο της Χεβρώνας, κατά τη διάρκεια παρέλασης για τη γιορτή της σωτηρίας τους από τους Πέρσες (γιορτή του Πουρίμ). Στην πόλη της Χεβρώνας ζουν περίπου 500 Εβραίοι, περικυκλωμένοι από 130.000 Παλαιστίνιους.

Παρέλαση στη Ραμάλα

Μικρά παιδιά παρελαύνουν σε στρατιωτικά οχήματα πλάι σε πάνοπλους στρατιώτες. Η αθωότητα βρίσκεται συνδεδεμένη με το σκληρότερο πρόσωπο της ζωής, αυτό που σκορπίζει το θάνατο.

Ρούσσοσ Βρανάς, Τα παιδιά το πολέμου είναι ίδια, *Ταχυδρόμος*, τ. 200 /Δεκ. 2003, (απ' όπου και οι εικόνες του διάσημου φωτογράφου Γιαν Γκράπρουπ, από τις σ. 30, 29 και 31 αντίστοιχα).

Ο ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Θλιβερός είναι ο απολογισμός του πολέμου για τα παιδιά, πέρα από το ότι χάνουν την ξεγνοισιά και τη χαρά και μισούνται στη λογική του μίσους και της εκδίκησης;

Σύμφωνα με την *Υπάτη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR)*, υπολογίζεται ότι την τελευταία δεκαετία σκοτώθηκαν σε συγκρούσεις πάνω από 2.000.000 παιδιά. Έχουν τραυματιστεί έξι εκατομμύρια, και ένα εκατομμύριο παιδιά έμειναν ορφανά εξ αιτίας του πολέμου.

Μια άλλη απειλή από τον απόηχο του πολέμου είναι ο κίνδυνος ακρωτηριασμού αλλά και του θανάτου από νάρκες που ανακαλύπτονται όταν είναι πλέον αργά. Σύμφωνα με την παραπάνω πηγή, μέχρι και 10.000 παιδιά κάθε χρόνο ακρωτηριάζονται από νάρκες που έχουν ξεμείνει ξεχασμένες και μισοθαμμένες.

Ποιος θα μπορούσε άραγε να εξηγήσει στο μικρό της εικόνας τι έφταιξε και σταμάτησαν ξαφνικά τα παιχνίδια του και διακόπηκαν τα όνειρά του;

Στη Γερμανία και σε όλη την κατεχόμενη Ευρώπη εφαρμόστηκε το ναζιστικό πρόγραμμα εξόντωσης αμέτρητων θυμάτων.

(Somerset Fry, Παγκόσμια Εικονογραφημένη Ιστορία, σ. 332)

Βηρυττός:
Προσπαθώντας να σώσουν τις
ζωές τους απομακρύνονται από τη
ζώνη του πυρός.

Η εικόνα από το άρθρο της Ελίζαμπεθ
Πικάρ «Η αφύπνιση των κοινοτήτων».
Περ. Courrier της UNESCO.
Αύγ. 1993, σ. 16

Αυτή η διαδρομή προς το σχολείο δεν είναι καθόλου συνηθισμένη.
Οι μαθητές μεταφέρονται καθημερινά με τεθωρακισμένο.
(Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Η Παλαιστίνη φλέγεται, σ.26)

Πρωτοσέλιδα αθηναϊκού τύπου με θέμα τον πρόσφατο πόλεμο στο Ιράκ, που δεν θα ξεχαστούν εύκολα. Τα παιδιά για μια ακόμη φορά ως ευαίσθητος πληθυσμός πλήρωσαν το τίμημα του πολέμου.

Κατά το μακροχρόνιο εμφύλιο πόλεμο στην Αιθιοπία στο δεύτερο μισό του 20στού αιώνα, μεγάλος λιμός (πείνα) έπληξε τη χώρα.

Τα παιδιά της Αιθιοπίας έγιναν γνωστά για τη μεγάλη αυτή δοκιμασία.

Δεν είναι πάντα το παιδί στον πόλεμο η αδύναμη φύση που υποφέρει από τα δεινά του. Η ιστορία ανέδειξε νεαρούς, σχεδόν παιδιά, που διακρίθηκαν ως αρχηγοί κρατών ή στρατευμάτων.

Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και ο 16χρονος Εδουάρδος, γιος του Εδουάρδου του Γ΄ της Αγγλίας, ο επονομαζόμενος «Μαύρος Πρίγκηπας» από το χρώμα της πανοπλίας του που ήταν πάντα μαύρο. Ως ένας από τους διοικητές των αγγλικών στρατευμάτων κατά τον εκατονταετή πόλεμο, αγωνίστηκε με ανδρεία στο Κρεσύ το 1346 κατά των Γάλλων, οι οποίοι και υπέστησαν μεγάλη συντριβή.

Somerset Fry, *Παγκόσμια Εικονογραφημένη Ιστορία*, ελλ. μτφρ., Πατάκης, Αθήνα 1996, (απ' όπου και η προέλευση των 2 τελευταίων εικόνων, από τις σ. 339 και 158 αντίστοιχα).

ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ

Τον καιρό του Χίτλερ στο Βερολίνο η ζωή άλλαξε για μικρούς και μεγάλους απρόσμενα, ιδίως για τους Εβραίους. Απαγορεύτηκαν οι γάμοι ανάμεσα σε Εβραίους και Γερμανούς, κι αυτοί που είχαν γίνει, θεωρήθηκαν άκυροι. Έχασαν τις θέσεις τους οι Εβραίοι από τις δημόσιες υπηρεσίες, δεν μπορούσαν πια να ασκήσουν ούτε ελεύθερο επάγγελμα (όπως του γιατρού ή του δικηγόρου), δεν τους επιτρεπόταν να δουλέψουν ούτε ως υπηρέτες στους Γερμανούς. Τα διαμερίσματά τους τα πήρε το κράτος, απαγορευόταν να μένουν σε ξενοδοχεία. Σε 500.000 Εβραίους της Γερμανίας αφαιρέθηκε η άδεια οδήγησης, οι συγγραφείς δεν είχαν πλέον το δικαίωμα να τυπώνουν τα έργα τους, απαγορευόταν να ακούγεται η μουσική που είχαν συνθέσει Εβραίοι ακόμη και σε ιδιωτικό χώρο, οι έμποροι δεν επιτρεπόταν να εκθέτουν τηνπραμάτεια τους στη αγορά, άρχισαν οι συλλήψεις και οι δολοφονίες. Ανατράπηκε η πορεία της ζωής προκειμένου να πραγματοποιήσει ο Χίτλερ το παρανοϊκό σχέδιό του να προστατεύσει την «βόρεια φυλή» από την ανάμειξή της με άλλους, δήθεν κατώτερους λαούς. Από το σχέδιο αυτό δεν γλίτωσαν ούτε τα παιδιά. Να τι όριζε ένα αστυνομικό διάταγμα:

Οι Εβραίοι που έχουν συμπληρώσει τα έξι τους χρόνια, πρέπει να φορούν, όταν κυκλοφορούν δημόσια, το κίτρινο άστρο ραμμένο στη μια μεριά του στήθους, ώστε καθένας να μπορεί να το βλέπει.

Σημαδεύτηκαν και τα μαγαζιά των Εβραίων με το χαρακτηριστικό αστέρι. Ούτε στο δάσος, μακριά από την κοινωνία, δεν μπορούσαν να περπατήσουν χωρίς να τους θυμίζουν ότι βρίσκονται υπό διωγμό. Μπροστά τους συναντούσαν πινακίδες που έγραφαν:

Απαγορεύεται στους Εβραίους.

ή

Ο καθαρός αέρας του δάσους δεν ανέχεται τη μυρωδιά των Εβραίων.

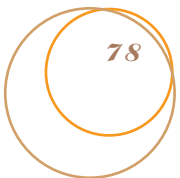
Έκλεισαν τα σχολεία των Εβραίων, βεβηλώθηκαν ακόμη και οι τάφοι στα νεκροταφεία. Αλλά και η εκπαίδευση των Γερμανόπουλων άλλαξε, καθώς έγινε μέσο προπαγάνδας.

Ας ταξιδέψουμε για λίγο στο παρελθόν, την εποχή του Χίτλερ στο Βερολίνο, να παρακολουθήσουμε σκηνές από τη ζωή μιας μαθήτριας, της Margot, κόρης αρχηγού της παθητικής άμυνας, που μόλις έφτασε στο Λύκειο με την τσάντα στο χέρι:

Όπως και όλες οι συμμαθήτριές της, στέκεται προσοχή και προφέρει το Heil Hitler μόλις μπαίνει στην τάξη η καθηγήτρια. Διδάσκεται γερμανικά, ιστορία, γεωγραφία και τη «φυλή». Από ένστικτο η Margot εκτιμάει ότι η ιστορική αλήθεια, «πάντοτε αρρενωπή» και με άξονα τη γερμανική αυτοκρατορία του χθες και του σήμερα, είναι πολύ ενοχλητική. Στα δεκατέσσερα χρόνια της, τα «θαυμαστά προτερήματα του καδεστώτος» της φαίνονται λιγότερο σημαντικά από αυτά των αγοριών της γειτονιάς της και των παιχνιδιών της.

Ένα απ' τα αγόρια είναι μελαχρινό, με μάτια κατάμαυρα, και μαύρα μαλλιά κολλημένα με μπριγιαντίνη. Είναι τσιγγάνος, ούτε καν Λατίνος ή Άραβας, αντιστοιχεί, όπως του λένε, με Εβραίο. Υπό το φως αυτού του πρώτου ειδύλλιου, που θα τελειώσει με τραγικό τρόπο στο κρεματόριο για το αγόρι, οι λόγοι της καθηγήτριας για την αρία φυλή και το πρότυπο της Βόρειας γυναίκας «με την πλατιά λεκάνη για καλύτερη τεκνοποιία, τους τετράγωνους ώμους, τα ξανθά μαλλιά, τα γαλάζια μάτια», τη φέρνουν σε αμηχανία. Η Margot έχει καστανά μαλλιά και παρουσιαστικό λεπτό και ευχάριστο. ...Όμως η Margot πρέπει να προχωρήσει προς την καθηγήτρια, φορώντας το έμβλημα του κόμματος, και να περιγράψει τα δικά της φυλετικά χαρακτηριστικά: «Είμαι βόρεια, καθότι ξανθή, με γαλανά μάτια...»

Η ηλιθιότητα αυτής της δήλωσης την εκπλήσσει, όπως και όλες τις συμμαθήτριές της, που δεν τολμούν να γελάσουν,

όπως τον παλιό καιρό του δημοτικού σχολείου...

Τα κορίτσια είναι υποχρεωμένα να χαιρετούν πάντοτε με το χέρι τεντωμένο. Τα έχουν προστάξει να μη συναναστρέφονται παρά «χιτλερικούς νέους» και να καταδίδουν τους γονείς τους αν μιλάνε με τρόπο που δηλώνει ηττοπάθεια. Υπάρχουν περιπτώσεις που οι κοπέλες εκτελούν αυτό το ελεεινό πρόσταγμα. Οι καταγγελίες της «ηττοπάθειας» ποικίλλουν...

Μόλις επιστρέφει σπίτι της, η Margot βγάζει με ανακούφιση τη μαύρη φούστα της, το λευκό πουκάμισο, το σκούρο φουλάρι που φοράει σαν γραβάτα, και τα καλτσάκια της. Τα ίδια ρούχα φοράνε και οι φίλες της. Πολλές έχουν ξανθές πλεξίδες. Αν και εκστασιάζεται ακόμη στο πέρασμα του Χίτλερ, δε θα προσφερθεί εθελοντικά για εργασία στην οδοποιία ή στο μάζεμα της πατάτας...

Προς το τέλος του πρώτου μισού του 20ού αιώνα δοκιμάστηκε η ανθρωπότητα από τα δεινά του ναζισμού, ώσπου μέσα από τις πολεμικές επιχειρήσεις και τις καταστροφές ολόκληρων πόλεων με αμέτρητα αθώα θύματα ήρθε η συντριβή της στρατιωτικής δύναμης του Χίτλερ. Το Βερολίνο, η πόλη που ζούσε η μικρή Margot, άλλοτε κέντρο μιας μεγάλης στρατιωτικής βιομηχανίας, σχεδόν ισοπεδώθηκε από τους βομβαρδισμούς.

Τα χρόνια πέρασαν, οι πόλεις ορθώθηκαν ξανά μέσα από τα ερείπια, η ζωή ξαναβρήκε σιγά - σιγά το δρόμο της. Ο κόσμος στέκεται πλέον σκεπτικός απέναντι στους «σωτήρες». Τώρα τα σχολεία διδάσκουν για τα ανθρώπινα δικαιώματα, για την κοινωνία των πολλών πολιτισμών, για την ειρήνη. Οι νέοι όλου του κόσμου κάνουν προσπάθειες να ενώσουν τη φωνή τους και τις δυνάμεις τους με διάφορους τρόπους για ένα καλύτερο μέλλον.

Η ιστορία της Margot έγινε πια παρελθόν, ένα αληθινό παραμύθι, από εκείνα που πρέπει να διαβάζονται, για να μη τα ξαναζήσουμε ποτέ.

Marabini Jean, *Η καθημερινή ζωή στο Βερολίνο την εποχή του Χίτλερ.*

Μτφρ. Ε. και Δ. Βανδώρου, Παπαδήμας, Αθήνα 1992, απ' όπου και τα αποσπάσματα.

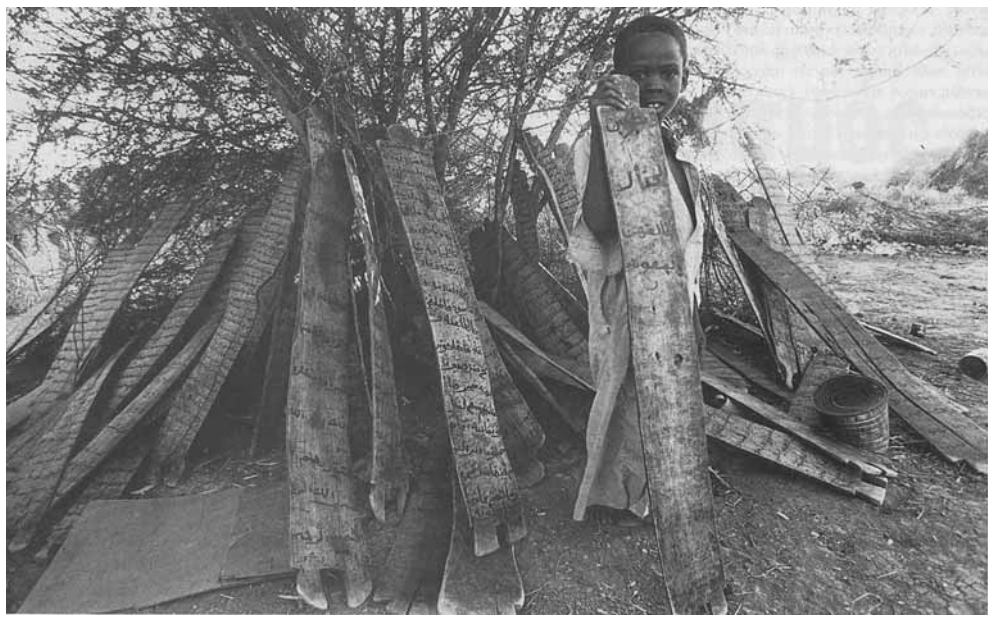
ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΑ-ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ

ΤΑ ΠΡΟΣΦΥΓΟΠΟΥΛΑ

Εντυπωσιακά είναι τα στοιχεία που δίνονται από την *Υπατη Αρμοστέία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR)* σχετικά με τα παιδιά που κυκλοφορούν ασυνόδευτα. Μόνο στη Δυτική Ευρώπη, σε κάθε στιγμή αντιστοιχούν 100.000 παιδιά που δεν συνοδεύονται. Κάθε χρόνο περίπου 20.000 ασυνόδευτα παιδιά υποβάλλουν αιτήσεις για άσυλο σε χώρες της Ευρώπης, της Βόρειας Αμερικής και της Ωκεανίας.

Έλληνες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία
(Ελευθεροτυπία, 11-9-1999, Αφιέρωμα στη Μικρασιατική Καταστροφή, σ. 20)

Αποσπάσματα από το Κοράνι γραμμένα σε φλοιούς δέντρων για την εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής σε προσφυγικό καταυλισμό της Σομαλίας.

(Courrier, Νοέμβριος 1999, σ. 15)

Με το παιδί και τη βαλίτσα στο σταθμό προς άγνωστο μέλλον βρέθηκαν αμέτρητες μανάδες, με την εφαρμογή του προγράμματος του Χίτλερ να εξοντώσει ολόκληρους λαούς.
Somerset Fry, *Παγκόσμια Εικονογραφημένη Ιστορία...*

Παιδιά σε μια εγκαταλειμμένη σιδηροδρομική γραμμή, θύματα εχθροπραξιών στην Αγκόλα, που κράτησαν δεκαετίες.

Παιδιά από το Κοσσυφοπέδιο, καθώς περιμένουν ένα γεύμα στην πόλη Λέκε της Ιταλίας.

(Η εικόνα αυτή και η προηγούμενη προέρχονται από ενημερωτικό φυλλάδιο της UNHCR για τα παιδιά - πρόσφυγες).

Περίπου δέκα εκατομμύρια παιδιά φροντίζει η *Υπατη Αρχή Αρμοστεία του ΟΗΕ* για τους Πρόσφυγες και καταβάλλει κάθε προσπάθεια για να ξαναβρούν τις οικογένειές τους παιδιά που χωρίστηκαν από αυτές εξαιτίας της προσφυγιάς. Για παράδειγμα, κατόρθωσε να ενώσει και πάλι με τους δικούς τους 67.000 παιδιά της Ρουάντα στην Κεντρική Αφρική, μετά τη γενοκτονία του 1994.

Ξανά προς την πατρίδα τους, ξανά στους δικούς τους.
(Από ενημερωτικό φυλλάδιο της UNHCR για τα παιδιά - πρόσφυγες. Εικόνα από κέντρο διαμετακόμισης προσφύγων από τη Ρουάντα, το 1997).

Με το έργο της η UNHCR αγωνίζεται για να προστατεύει τα προσφυγόπουλα από τη σεξουαλική εκμετάλλευση και από τη βίαιη στράτευσή τους σε πολεμικές ομάδες.

Παράλληλα επιδιώκει την ένταξή τους ξανά στην κοινωνία και την εξασφάλιση της δυνατότητας της μόρφωσής τους με ιδιαίτερη ευαισθησία απέναντι στον έφηβο - πρόσφυγα.

ΤΑ ΤΣΙΓΓΑΝΟΠΟΥΛΑ

Ανάμεσα στην περιθωριοποίηση, τη συχνή περιπλάνηση και τη φτώχεια, με μια δόση ρομαντισμού και τον καημό για ένα καλύτερο αύριο ζουν οι περισσότερες κοινωνίες των τσιγγάνων.

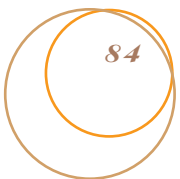
Με δυσκολία ανοίγουν οι πόρτες του σχολείου για τα παιδιά με «ρόμικη» (τσιγγάνικη) προέλευση. Σύμφωνα με στοιχεία του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας, το 1934 φοιτούσαν στα δημοτικά σχολεία της χώρας μας μόλις 2422 τσιγγανόπουλα. Το 1998 έγιναν 5060 και το 2000 φοίτησαν 8460 παιδιά, χάρη σε ένα πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας που υλοποίησε το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, το οποίο είχε ακριβώς αυτό το σκοπό, την «εκπαίδευση των τσιγγανοπαίδων». Πολύ λίγα όμως είναι εκείνα τα παιδιά που φτάνουν στο γυμνάσιο και συνεχίζουν να φοιτούν σ' αυτό.

Τα νεαρά άτομα, ανεξάρτητα από την καταγωγή τους, έχουν το ίδιο ανάγκη για προστασία. Ο δρόμος δεν προσφέρει λύση στα προβλήματα της καθημερινής ζωής. Τα παιδιά των φαναριών, αρκετά ανάμεσά τους τσιγγανόπουλα, είναι τα παιδιά του κινδύνου και της εκμετάλλευσης.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ

Τα παιδιά του δρόμου, μικροί επαίτες (ζητιανάκια), συνήθως πεινασμένα, βρώμικα, άρρωστα, προσπαθούν να συγκεντρώσουν με διάφορους τρόπους κάποια χρήματα για να δώσουν στους γονείς ή στους κηδεμόνες τους, και σε αρκετές περιπτώσεις σε μέλη συμμοριών, από τις οποίες και ελέγχονται. Ο κίνδυνος των ναρκωτικών παραμονεύει, γιατί η χρήση τους εμφανίζεται δήθεν ως διέξοδος φυγής από την άθλια πραγματικότητα. Η εκμετάλλευση έχει γίνει τρόπος της ζωής τους και η σεξουαλική κακοποίηση τα βρίσκει απροστάτευτα.

Η κοινωνία που θέλει να λέγεται πολιτισμένη, οφείλει να καταβάλλει προσπάθειες για την υποστήριξη και την ομαλή ενσωμάτωση στους κόλπους της κάθε ανθρώπινης ύπαρξης που βρίσκεται σε κίνδυνο, και ιδιαίτερα της παιδικής.

Το πρόβλημα των αστέγων έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις στις μεγαλουπόλεις.

Το ένα τέταρτο του πληθυσμού της γης, ένα δισεκατομμύριο και πλέον, είναι άστεγοι ή ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες. Περισσότερα από 100 εκατομμύρια άνθρωποι κοιμούνται στο δρόμο, σε κατώφλια, κάτω από γέφυρες...

(Η εικόνα και τα στοιχεία από το άρθρο «Οι μυριάδες άστεγοι του κόσμου», Courrier, Μάρτιος 1987, σ. 18-19)

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΗ - ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

(Η εικόνα από το:
Somerset Fry, *Παγκό-
σμια Εικονογραφημέ-
νη Ιστορία*, ελλ. μτφρ.,
Πατάκης, Αθήνα 1996,
σ. 323)

Σε πολλές μορφές διαφήμισης χρησιμοποιούνται τα παιδιά ως μέσο για να περάσουν οι ενδιαφερόμενοι τα μηνύματά τους, αφού γνωρίζουν πως η παρουσία του παιδιού, ακόμη και μόνη η εικόνα του, έχει μεγάλες πιθανότητες να τραβήξει το ενδιαφέρον, να συγκινήσει και να επηρεάσει.

Συχνά επιστρατεύεται άθελά του το παιδί στην πολιτική διαφήμιση και στην προεκλογική εκστρατεία των πολιτικών. Σε ακραίες περιπτώσεις το βλέπουμε βράδυ σε προεκλογικές ομιλίες ανεβασμένο στο βάθρο ή στο μπαλκόνι του πολιτικού, σηκωμένο στα χέρια του να χαιρετά κρατώντας την ανθοδέσμη της νίκης, ενώ το πλήθος φωνάζει συνθήματα. Πιο εξευγενισμένα, επιστρατεύεται το παιδί σε προεκλογικές αφίσες πολιτικών, για ενίσχυση του προφίλ τους.

Πλάι σε αυτές τις «αξιοποιήσεις» των παιδιών, που αν το καλοσκεφτεί κανείς, δεν θα έπρεπε να συμβαίνουν, υπάρχει και η δραματική περίπτωση της πολιτικής προπαγάνδας. Ιστορικά έζησε ή ανθρωπότητα το πιο σκληρό πρόσωπο της προπαγάνδας του φασισμού στα παιδιά μέσα από ένα οργανωμένο δίκτυο παρεμβάσεων από την τρυφερή τους ηλικία, που απλώθηκε σε όλα τα επίπεδα της ζωής τους. Τα εμβλήματα του Χίτλερ ενσωματώθηκαν στα παιδικά παιχνίδια, όπως σε αυτό το στρατιωτάκι της εικόνας, δηλητηριάζοντας το αθώο παιδικό παιχνίδι. Τα

σύμβολα μπήκαν και στα Αναγνωστικά για να σκορπίζουν μίσος για το συνάνθρωπο μέσα από το σχολείο. Τα τραγούδια των εφήβων άλλαξαν στίχους, οι νεανικές κοινότητες έγιναν ναζιστικές και διαστρεβλώθηκαν οι σχέσεις των νέων μεταξύ τους, άλλαξε γενικά ο τρόπος αντιμετώπισης της ζωής. Η σκέψη αιχμαλωτίστηκε για να κατευθύνεται από άλλους και ναρκώθηκε η κρίση και η συνείδηση.

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

Η εμπορική διαφήμιση δεν διστάζει να χρησιμοποιεί μερικές φορές άστοχα την εικόνα του παιδιού, προκειμένου να προωθήσει καλύτερα το οποιοδήποτε εμπόρευμα.

Στην εικόνα που ακολουθεί (από την εφημ. City Press, 15-10-03) διαφημίζονται τα μακριά δερμάτινα γάντια.

Τα παιδιά είναι ανάγκη να μάθουν να διαβάζουν ποια σκοπιμότητα κρύβεται πίσω από την κάθε διαφήμιση που τα χρησιμοποιεί.

Η εμπορική διαφήμιση έχει επενδύσει πολλά στην παιδική εικόνα. Βέβαια έμπορος χωρίς τη διαφήμιση του προϊόντος του δεν γίνεται. Από τον πραματευτή που τριγυρνούσε στις γειτονιές διαλαλώντας την πραμάτεια του, και το μαγαζάτορα με την ταμπέλα του μαγαζιού του και τη βιτρίνα του, η διαφήμιση πέρασε παράλληλα σε μια άλλη εποχή με το ραδιόφωνο, και προπαντός με την τηλεόραση.

Με την τηλεόραση, και μάλιστα την έγχρωμη, ένας κόσμος πλαστός ζωντανεύει μπροστά μας κάθε ώρα και κάθε στιγμή μέσα από σύντομα σενάρια της καθημερινής ζωής, κατασκευασμένος με όλο και μεγαλύτερη μαεστρία για να ενημερώνει, αλλά και για να προωδεί ιδέες, εμπορεύματα και υπηρεσίες.

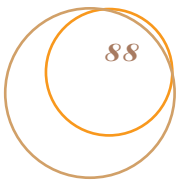
Ο κόσμος της διαφήμισης είναι ένας κόσμος όμορφος, καλλιτεχνικός, αλλά πλάνος, γιατί δημιουργήθηκε για να μπερδεύεται εύκολα με την πραγματικότητα, και να εμφανίζεται στα μάτια των αφελών πως αυτός τάχα είναι ο σωστός, και πως ο πραγματικός θα πρέπει χωρίς καθυστέρηση να του μοιάσει...

Καθώς η ψυχολογία φανέρωσε τα μυστικά της ανθρώπινης ψυχής και η τεχνολογία έκανε να φαντάζει ολοζώντανος ο κόσμος των εικόνων, πέφτουν στα δίχτυα της διαφήμισης όχι μονάχα τα παιδιά, αλλά και οι μεγάλοι.

Κάποτε τα παιδιά έπαιζαν με παιχνίδια που τα κατασκεύαζαν τα ίδια από ασήμαντα υλικά και η φαντασία κάλπαζε, γιατί είχε πολλά πράγματα να καλύψει. Τώρα με την αγορά του παιχνιδιού όλα είναι διαλεγμένα από άλλους; η υπόθεση, οι ρόλοι, οι κινήσεις, οι μορφές. Ούτε να δώσει ένα όνομα στην κούκλα του δεν έχει περιθώρια το σημερινό παιδί, ούτε να διαλέξει τι θα της φορέσει ούτε ποια ιστορία θα σκαρώσει. Οι βιομηχανίες παιδικών παιχνιδιών έχουν φροντίσει για όλα αυτά.

Εκμεταλλεύονται με τέχνη τα πάντα: την αγάπη των γονιών για τα παιδιά τους, τη χαρά που νιώθουν τα παιδιά με το παιχνίδι, έως και τη νοστιμιά μιας τροφής, περιτυλιγμένης με χρωματιστά παραμύθια, που όμως μπορεί να βλάπτει την υγεία (όπως συμβαίνει με τη διαφήμιση του καπνίσματος για τους μεγάλους).

Όταν τα παιδιά (και οι άνθρωποι γενικά) νιώθουν πως η ζωή τους είναι άδεια χωρίς το αντικείμενο μιας εμπορικής διαφήμισης, και αισθάνονται δυστυχισμένα γι' αυτό, τότε έχουν γίνει άθελά τους αντικείμενο εκμετάλλευσης. Κάποιος θα πρέπει να τους μιλήσει και για την ομορφιά και την ψυχική ηρεμία του απλού τρόπου ζωής, που δεν παγιδεύεται σε ψεύτικες ανάγκες. Να τους ενημερώσει για τον κίνδυνο του υπερ-καταναλωτισμού, που συχνά οδηγεί άτομα, οικογένειες, αλλά και οικονομίες σε κρίση. Να τους πει πως τα τυφροφάρα φτερά της φαντασίας θέλουν ελεύθερο χώρο για να ανοίξουν, διαφορετικά τσακίζονται μέσα στα απανωτά καλουπώματα των άλλων που τα κατευθύνουν όχι γιατί τα αγαπούν, αλλά για το

δικό τους κέρδος. Ακόμη, να τους βεβαιώσει πως η ευτυχία δεν είναι είδος που αγοράζεται στους πάγκους των καταστημάτων, αλλά οικοδομείται στην ψυχή του καθενός. Τέλος, να τους μάθει να ξεχωρίζουν και να αξιοποιούν, όταν χρειάζεται, την ενημέρωση μέσα από τη διαφήμιση, να απολαμβάνουν την τέχνη στη διαφήμιση και να καλλιεργούν από νωρίς την κριτική τους σκέψη, γιατί αυτή μόνη μπορεί να τους κάνει να αντιστέκονται σε κάθε μορφής εκμετάλλευση.

Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η παιδική εργασία έχει διάφορες όψεις. Η μια σχετίζεται με την εκπαίδευση, και ιδιαίτερα με την επαγγελματική εκπαίδευση, που έχει και αυτή την ιστορία της.

Αυτού του είδους η εργασία πλουτίζει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τα εργαστήρια, για άσκηση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων του νέου ανθρώπου γενικά, και άλλοτε για μια οργανωμένη είσοδο στο επάγγελμα.

Στην εικόνα οι μαθήτριες ενός σχολείου στο Παρίσι, στις αρχές του εικοστού αιώνα, ολοκληρώνουν μια κατασκευή από σμάλτο.

(Από το άρθρο της Dorothy Shírps «Απόηχοι επιχειρηματικών επιρροών». Courrier της UNESCO, Ιανουάριος 2001, σ. 19).

Υπάρχει όμως και η άλλη πλευρά της παιδικής εργασίας, αυτή που βρίσκεται στο περιθώριο της επίσημης κοινωνικής ζωής, η οποία όχι μόνο δεν βοηθά στην ανάπτυξή τους τα παιδιά και τους εφήβους, αλλά τους κρατά μακριά από την εκπαίδευση και βλάπτει τη συνολική τους ανάπτυξη εκθέτοντάς τα σε ένα σωρό κινδύνους, μετατρέποντάς τα σε αντικείμενα εκμετάλλευσης για οικονομικό όφελος.

Παιδιά στα ορυχεία της Τζαρία στην Ινδία. (Αμαρτία Σεν, «Ζήτημα επιλογής». Courrier της UNESCO, Νοέμβριος 1996, σ. 13).

Από τα ορυχεία της Ινδίας στα μεταλλεία στο Ποτοσί της Βολιβίας, με τα ιστορικά μνημεία των εγκαταστάσεων εξόρυξης από την εποχή της Ισπανικής αποικιοκρατίας.

Εκτός από τις στοές σώζονται στο Σέρο Ρίκο μύλοι, φούρνοι και δίκτυο από 22 τεχνητές λίμνες για να κινούν τα μηχανήματα. Δεκαέξι επαρχίες της αντιβασιλείας του Περού, κυρίως με οικογένειες Ινδιάνων, τροφοδοτούσαν υποχρεωτικά με εργάτες τα μεταλλεία του Ποτοσί.

Σήμερα καταστρώνονται νέα σχέδια για την εξόρυξη του ασημένιου βουνού που φυλάει στα σπλάχνα του ακόμη θησαυρούς.

Οι χήρες όμως των μεταλλωρύχων, για να τα βγάλουν πέρα, αναγκάζονται να στέλνουν τα παιδιά τους στη δουλειά.

Στη βόρειο-δυτική Περσία, του 16ου αιώνα, τότε που οι Σίιτες μουσουλμάνοι έστησαν εργαστήρια κατασκευής στον αργαλειό των περσικών χαλιών από μαλλί και μετάξι, παιδιά από δώδεκα ετών δούλευαν στη θέση εργατών. Αναφέρεται (*Παγκόσμια Ιστορία* του Fry, σ. 189): «Ο μισθός των εργατών ανέβαινε κάθε τρία χρόνια. Όταν εκείνοι αποσύρονταν, οι μισθοί καταβάλλονταν στα παιδιά τους, που άρχιζαν να δουλεύουν σε ηλικία 12 ετών».

Το 19ο αιώνα με την εμφάνιση της βιομηχανικής επανάστασης χρησιμοποιήθηκαν στα εργοστάσια ως εργάτες και παιδιά, που δούλευαν κάτω από τις ίδιες σκληρές συνθήκες εργασίας με τους μεγάλους μέχρι και δεκάξι ώρες την ημέρα. Στα ανθρακωρυχεία χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά φορτίων και βαγονέτων με κάρβουνα μέσα από τις στοές.

Στην εποχή μας έχει θεσπιστεί η 12η Ιουνίου ως *Παγκόσμια Ημέρα κατά της Παιδικής Εργασίας*, για να θυμίζει την εκμετάλλευση του παιδιού στο παρελθόν, αλλά και για να ευαισθητοποιεί απέναντι στις σύγχρονες μορφές εκμετάλλευσης του παιδιού, που έχουν εμφανιστεί και δυστυχώς ανθούν.

Παιδιά που αλέθουν στη Τζιρόμια
(Παιδικό σχέδιο του Σουρίλ Πατέλ, 11 ετών..Courrier
της UNESCO, *Παιδιά σε κίνδυνο*. Νοε. 1991, σ. 15)

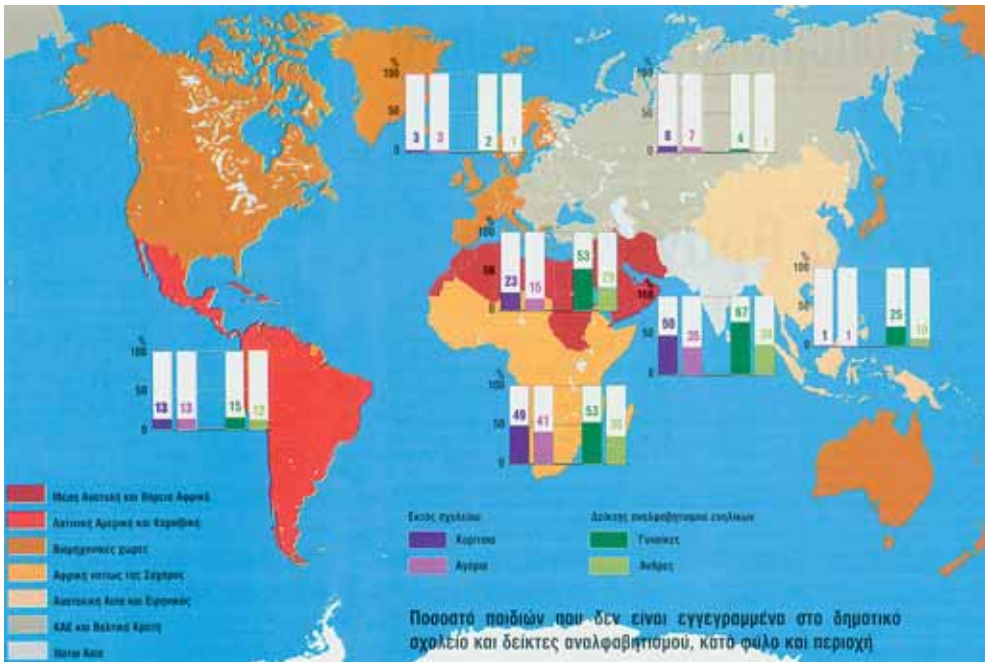

ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ

Το 2000 είχε τεθεί ως χρονικό όριο από την παγκόσμια κοινότητα για τη μείωση στο μισό του ποσοστού των αναλφαβήτων, ένας στόχος που δεν επιτεύχθηκε. Σύμφωνα με τον Αναπλ. Διευθυντή του Διεθνούς Ινστιτούτου Αλφαβητισμού, του Πανεπιστημίου της Πενσυλβάνια, εξακολουθούν να υπάρχουν σχεδόν 900 εκατομμύρια αναλφάβητοι στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ο χάρτης που ακολουθεί, δίνει με συγκριτικό τρόπο τα ποσοστά του αναλφαβητισμού σε όλο τον κόσμο, στα παιδιά και στους ενήλικες, σύμφωνα με το γένος τους.

ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΕΝΗΛΙΚΕΣ (ανά φύλο)

Πηγή: UNICEF. Δημοσιεύτηκε στο COURRIER της UNESCO, *Τα σχολεία βγαίνουν από τα τείχη τους*, το Μάιο του 2000, σε άρθρο με τίτλο «Οι αποκλεισμένοι της βασικής εκπαίδευσης», σ. 20 και 21.

Από το χάρτη αυτό του (αν)αλφαβητισμού συμπεραίνεται ανάμεσα στα άλλα ότι δυο στα τρία παιδιά στον αναπτυσσόμενο κόσμο, που δεν φοιτούν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, είναι κορίτσια. Στο χάρτη δεν απεικονίζεται το ποσοστό των μαθητών που δεν ολοκλήρωσαν τη φοίτηση στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι στη Νότια Ασία και την Αφρική νοτίως της Σαχάρας, το 30-40% των παιδιών που εγγράφονται στο δημοτικό, το εγκαταλείπουν πριν φτάσουν στην Πέμπτη Τάξη.

Αξίζει στο σημείο αυτό να γίνει αναφορά στις υπεράνθρωπες προσπάθειες που καταβάλλονται προκειμένου να λειτουργήσει η εκπαιδευτική διαδικασία ακόμη και μέσα στις πιο αντίξοες συνθήκες.

Δεν μπορεί να μείνει αδιάφορος κανείς μπροστά στην εικόνα του υπαίθριου «σχολείου» ενός καταυλισμού το 1999 κοντά στα Σκόπια με φόντο τις σκηνές και τα 500 προσφυγόπουλα από το Κοσσυφοπέδιο να έχουν για οροφή τον ουρανό και δάπεδο το χώμα, και όμως εκεί όλα μαζί, με τα χαρτιά στα χέρια, να έχουν πάρει πολύ σοβαρά το μαθητικό τους ρόλο....

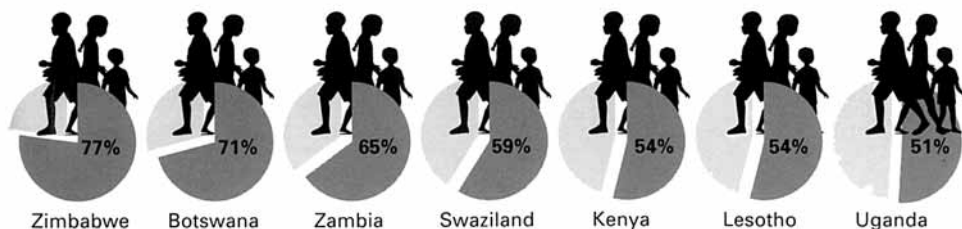
ΟΡΦΑΝΙΑ ΑΠΟ AIDS - ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ

Νέος λόγος ορφάνιας εμφανίστηκε απειλητικός στην εποχή μας, πλάι σε αυτούς τους κλασικούς που αναφέρουν και τα παραμύθια: Ορφάνια από AIDS.

Children orphaned by AIDS

Countries where over 50% of orphans aged 0-14 years lost one or both parents to AIDS, 2001

Source: UNAIDS, UNICEF, USAID, *Children on the Brink 2002*.

UNAIDS, UNICEF, UNAID, *Children on the Brink, 2002*

UNICEF, *The state of the World's Children 2003*

Περίπου 14 εκατομμύρια παιδιά έχουν χάσει ένα ή και τους δύο γονείς από το AIDS. Συγκεκριμένα σε μερικές χώρες περισσότερα από το 50% των ορφανών ηλικίας μέχρι 14 ετών έχουν χάσει μέσα στο 2001 τον ένα ή και τους δύο γονείς από την αιτία αυτή.

Στη Ζιμπάμπουε το 77% των ορφανών παιδιών έμειναν ορφανά εξαιτίας του AIDS.

Στη Ζάμπια το 65% από τον ίδιο λόγο,

Στην Κένυα το 54%,

Στην Ουγκάντα το 51% των ορφανών παιδιών ορφάνεψαν εξαιτίας του AIDS.

Καθώς νέες απειλές για τη ζωή του ανθρώπου εμφανίζονται στην εποχή μας, και ανάμεσά τους εφιαλτική η ασθένεια του AIDS, οι νέοι άνθρωποι είναι ανάγκη να ενημερώνονται νωρίς για τους κινδύνους και να ακολουθούν τις υποδείξεις των ειδικών για τον περιορισμό της εξάπλωσής τους.

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, ΟΟΣΑ (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) πραγματοποίησε έρευνα για τις αιτίες θανάτου παιδιών από 1 έτους έως 14 ετών, από όλες τις μορφές τραυματισμών.

Το γράφημα που ακολουθεί, δείχνει το είδος και τη συχνότητα εμφάνισης των αιτιών αυτών. Οι αιτίες συνεξετάστηκαν ενιαία για όλες τις χώρες του Οργανισμού, πλην της Τουρκίας, και για το χρονικό διάστημα 1991 - 1995.

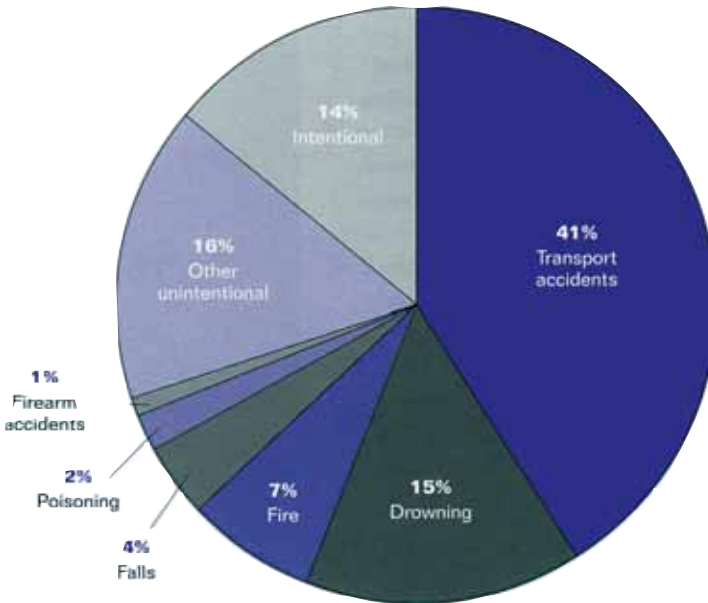
Τα συμπεράσματα συνοπτικά είναι τα εξής:

Το 41% των θανάτων των παιδιών οφείλεται σε τροχαία δυστυχήματα.

Το 15% οφείλεται σε πνιγμό.

Το 14% οφείλεται σε σκόπιμη ενέργεια.

Το 7% σε πυρκαγιά, το 4% σε πτώσεις, το 2% σε δηλητηριάσεις, το 1% σε όπλα και το υπόλοιπο 16% σε άλλες αιτίες και ενέργειες, μη σκόπιμες.

Περισσότερα από 20.000 παιδιά στο Βιομηχανικό Κόσμο θα πεθάνουν από τραυματισμούς γενικά, τους επόμενους δώδεκα μήνες.

Σύμφωνα με την περιληπτική απόδοση στην ελληνική της Έκθεσης της UNICEF με θέμα «Θάνατοι παιδιών από κακομεταχείριση στο Βιομηχανικό Κόσμο»,

3.500 παιδιά κάτω των 15 ετών πεθαίνουν κάθε χρόνο από κακομεταχείριση (κακοποίηση και παραμέληση) στο Βιομηχανικό Κόσμο.

Δυο παιδιά πεθαίνουν από κακοποίηση και παραμέληση κάθε εβδομάδα στη Γερμανία και την Αγγλία, τρία κάθε εβδομάδα στη Γαλλία, τέσσερα κάθε εβδομάδα στην Ιαπωνία και 27 κάθε εβδομάδα στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Μια μικρή ομάδα χωρών (ανάμεσα στις οποίες και η Ελλάδα) παρουσιάζουν εξαιρετικά λίγα περιστατικά παιδικών θανάτων από κακομεταχείριση.

Η φτώχεια και το στρες - μαζί με την κατάχρηση ναρκωτικών και αλκοόλ - φαίνεται πως είναι οι παράγοντες που σχετίζονται πιο επίμονα με την παιδική κακοποίηση και την παραμέληση.

ΜΙΚΡΟΠΑΝΤΡΕΜΕΝΕΣ

Ο γάμος ανηλίκων είναι ένα φαινόμενο που παρουσιάζεται συχνά σε διάφορες κοινωνίες και δεν έχει μελετηθεί στις πραγματικές του διαστάσεις. Μόλις τώρα έρχεται το πρόβλημα αυτό στην επιφάνεια και συνειδητοποιούνται σιγά - σιγά η έκτασή του και η σημασία του.

Ο παρακάτω Πίνακας δίνει μια ποσοστιαία εικόνα του αριθμού αγοριών και του αριθμού των κοριτσιών που παντρεύονται από 15 έως 19 ετών σε διάφορα μέρη του κόσμου:

ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΟΙ ΕΦΗΒΟΙ

Ποσοστό παντρεμένων εφήβων, ηλικίας 15 έως 19 ετών

Αφρική	Αγόρια	Κορίτσια
Δημοκρατία του Κονγκό	5	74
Νιγηρία	4	70
Κονγκό	12	56
Ουγκάντα	11	50
Μαλί	5	50

Ασία

Αφγανιστάν	9	54
Μπαγκλαντές	5	51
Νεπάλ	14	42

Μέση Ανατολή

Ιράκ	15	28
Συρία	4	25
Υεμένη	5	24

Λατινική Αμερική και Καραϊβική

Ονδούρα	7	30
Κούβα	7	29
Γουατεμάλα	8	24

Από τα στοιχεία αυτού του Πίνακα συμπεραίνεται ότι τα κορίτσια είναι εκείνα που στη συντριπτική πλειοψηφία και με μεγάλη διαφορά από τα αγόρια δεσμεύονται με τα δεσμά του γάμου πριν γίνουν ώριμα άτομα.

Σύμφωνα με στοιχεία της UNICEF, στη Νιγηρία το 44% των γυναικών από 20 έως 24 ετών παντρεύτηκαν σε ηλικία μικρότερη των 15 ετών.

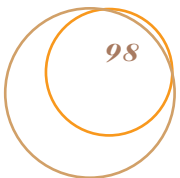
Στο Μπαγκλαντές πολλές φορές οι ίδιοι οι γονείς σπρώχνουν τα κορίτσια τους να παντρευτούν νωρίς και να γίνουν η τέταρτη ή πέμπτη σύζυγος κάποιου πολύ πλούσιου, προκειμένου να πάψουν αυτά να επιβαρύνουν την οικογένεια.

Στο Rajasthan, στην Ινδία, υπάρχει ένα μικρό αλλά σημαντικό ποσοστό παιδιών που παντρεύονται πριν κλείσουν τα δέκα χρόνια τους!

Στην Αλβανία οι γονείς ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να παντρευτούν γρήγορα για οικονομικούς λόγους.

Βασικές αιτίες που έχουν συντελέσει στη διαμόρφωση αυτού του φαινομένου είναι η αντίληψη ότι ένας τέτοιος γάμος μπορεί να συμβάλει στην οικονομική επιβίωση της οικογένειας του κοριτσιού, αλλά και στην προστασία του ίδιου του κοριτσιού από διάφορους κινδύνους, ασθένειες κ.α.

Όταν ένα παιδί ή έφηβος παντρεύεται, εκτός από το ότι βρίσκεται πολύ νωρίς αντιμέτωπο με ένα σωρό προβλήματα που μπορούν να οδηγήσουν και ώριμα άτομα σε αδιέξοδο, περιορίζεται πολύ νωρίς η ελευθερία του εν λόγω ατόμου, μειώνονται οι ευκαιρίες για προσωπική εξέλιξη και για την κατάκτηση άλλων δικαιωμάτων του, όπως είναι η δυνατότητα για εκπαίδευση και για συμμετοχή στα κοινά. Αν δεν ληφθούν μέτρα, ο πρώιμος γάμος θα συνεχίσει να εμποδίζει σοβαρά την κατάκτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι ειδικοί πιστεύουν ότι μια συντονισμένη προσπάθεια δημοσιοποίησης του θέματος θα λύσει τη σιωπή πολλών παντρεμένων ανηλίκων σε πολλές χώρες στον κόσμο, θα ανοίξει καινούργιους ορίζοντες και θα βοηθήσει και από νομική πλευρά να αυξηθεί το επιτρεπτό όριο ηλικίας για γάμο σε διάφορες χώρες ή να οριστεί τέτοιο όπου δεν υπάρχει.

ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΑ

Πολλοί είναι οι λόγοι για τους οποίους θεωρείται ένα παιδί κακοποιημένο, και ένας από αυτούς αρκεί για αυτό το χαρακτηρισμό. Κάθε φορά που βλάπτεται βάνουσα το σώμα ή η ψυχή του, ή καλύτερα το σώμα και η ψυχή του αφού το καθένα από αυτά δεν υπάρχει ανεξάρτητα, μιλάμε για κακοποίηση. Η φτώχεια, η πείνα, η αμορφωσιά και η εξαθλίωση που κυριαρχούν για τους πολλούς σε διάφορα μέρη του κόσμου, δημιουργούν τι συνθήκες για μια κυριολεκτικά βασανισμένη παιδική ηλικία. Σε όλα αυτά θα πρέπει να προσθέσουμε τις μεγάλες φυσικές καταστροφές και τις θεομηνίες (σεισμούς, πλημμύρες, τυφώνες, ξηρασία) που έπληξαν κυρίως φτωχές χώρες την τελευταία πενταετία, και οι οποίες βρίσκουν εύκολα θύματα τα παιδιά. Οι 41 πιο φτωχές χώρες του κόσμου έγιναν τρεις φορές φτωχότερες και έτσι η ψαλίδα ανάμεσα στις πλούσιες χώρες και στις φτωχές άνοιξε περισσότερο.

Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ

Υπάρχουν πράγματα που κάθε παιδί πρέπει να γνωρίζει, για να μπορεί να προστατεύει ανάλογα τον εαυτό του. Ένα από αυτά είναι το δικαίωμά του να μην παραβιάζεται η γενετήσια αξιοπρέπειά του και να μη γίνεται αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης κάθε μορφής, με ενέργειες άμεσες άλλων ανθρώπων εις βάρος του είτε μέσω του internet. Η νομοθεσία κάθε χώρας, ανάλογα με την ευαισθησία της στα θέματα αυτά, αλλά και διεθνείς οργανώσεις για το παιδί στέκονται στο πλευρό του. Δημιουργήθηκε τελευταία μια τέτοια παγκόσμια κίνηση στα πλαίσια της UNESCO, που ονομάζεται «*Η αθωότητα σε κίνδυνο*», η οποία προσπαθεί μέσα από τις δράσεις της να στρέψει τα μάτια του κόσμου προς αυτή τη θλιβερή πραγματικότητα και να την πολεμήσει.

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, κατά την τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα υπήρξαν 80 περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων: 40 περιπτώσεις για βιασμό, 32 περιπτώ-

σεις για αποπλάνηση και 8 περιπτώσεις για ασελγείς πράξεις. Πολλά περιστατικά από αυτά συνέβησαν σε παιδιά κάτω των 10 ετών. Για τους δράστες, που σε μερικές περιπτώσεις ανήκουν στο ίδιο το οικογενειακό περιβάλλον των θυμάτων, και έχουν ηλικία 24 έως 75 ετών, προβλέπονται αυστηρές ποινές.

Σε άλλες χώρες υπάρχουν οργανωμένα κυκλώματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης και τα παιδιά - θύματα είναι πολύ περισσότερα.

Γενικά, τα περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης που καταγράφονται επίσημα, είναι πολύ λιγότερα από όσα πράγματι συμβαίνουν. Γι' αυτό στήνονται διάφοροι μηχανισμοί υποστήριξης των παιδιών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Γαλλίας: *Το Ίδρυμα για το Παιδί* της χώρας αυτής έκανε την πρόταση για τη δημιουργία τηλεφωνικής γραμμής χωρίς χρέωση για τέτοιες καταγγελίες. Έτσι το 1990 πρωτολειτούργησε η εθνική τηλεφωνική γραμμή «*Κακοποιημένο παιδί, γεια σου*» με χιλιάδες κλήσεις το χρόνο. Σύμφωνα λοιπόν με αυτά τα νέα στοιχεία στη Γαλλία κάθε χρόνο κακοποιούνται 19.000 παιδιά, ενώ 80.000 κινδυνεύουν να κακοποιηθούν, αριθμοί που σε γενικές γραμμές ισχύουν και σε άλλες χώρες που διαθέτουν ανάλογα συστήματα υποστήριξης.

Διώκεται επίσης όποιος εκμεταλλεύεται τα παιδιά μέσω της παιδικής πορνογραφίας, δηλαδή όταν παράγει ή διακινεί ή εμπορεύεται οπτικοακουστικό υλικό που σχετίζεται με τη γενετήσια ζωή των ανηλίκων.

Όπως ανέφερε ο Andree Ruffo, δικαστής και πρόεδρος του Διεθνούς Γραφείου για τα Δικαιώματα των Παιδιών, είναι δύσκολο να αστυνομεύσει κανείς τις ηλεκτρονικές λεωφόρους του internet με μια «κυβερνο-αστυνομία» και να θεσπίσει τους κατάλληλους νόμους. Όμως βρίσκονται σιγά - σιγά τρόποι κάποιας αντιμετώπισης του προβλήματος, όπως αυτός που εφάρμοσε η Casa Alianza, μη κυβερνητική οργάνωση στην Κεντρική Αμερική: Αξιοποίησε το internet κατά της παιδεραστίας και της σεξουαλικής κακοποίησης και οδήγησε σε συλλήψεις και διώξεις ατόμων που είχαν δραστηριοποιηθεί σε περισσότερες χώρες.

Ενδιαφέρουσα είναι και η πρόταση που συζητείται, να κατασκευαστεί λογισμικό ή ιός που θα μπλοκάρει τις σελίδες με παιδικό πορνογραφικό περιεχόμενο.

Η σεξουαλική κακοποίηση είναι φαινόμενο καλά καλυμμένο, που επιπλέον παρουσιάζεται με πολλές μορφές. Ακόμη όμως και με τα ελλιπή στοιχεία που είναι στη διάθεσή μας, είναι φανερό ότι πρόκειται για πολύ σοβαρό πρόβλημα που έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις.

Στη *Λιθουανία* το 20 με 50 τοις εκατό των εκδιδομένων γυναικών είναι ανήλικα κορίτσια.

Στο *Μεξικό* σε έξι πόλεις υπάρχουν στοιχεία ότι 4600 παιδιά γίνονται αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Σε εθνικό επίπεδο ο αριθμός αυτός ανέρχεται στις 16000.

Στις *Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής* μελέτες έδειξαν ότι περίπου 104 χιλιάδες παιδιά γίνονται θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Ένα στα πέντε παιδιά που επισκέπτονται το *Internet*, δέχονται προτάσεις για σεξ.

Στην *Ινδία* υπάρχουν 400 με 500 χιλιάδες εκδιδόμενα παιδιά.

Στην *Ταϊλάνδη* και στο *Πακιστάν* συμβαίνει να εμπλέκονται στο κύκλωμα της παιδικής πορνείας και οι γονείς των ανήλικων παιδιών.

Δεν υπάρχει ενοχή στο κακοποιημένο παιδί.

Ίδρυμα για το Παιδί και την Οικογένεια. Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο *Internet*. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου. Σιδέρης, Αθήνα 2000.
UNICEF, *Profiting from abuse. An investigation into the sexual exploitation of our children*. New York 2001

Η άλλη παγκοσμιοποίηση. Φτώχεια. Αφιέρωμα της εφ. Ελευθεροτυπία, 25-9-200

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ

Στο τέλος του εικοστού αιώνα, με τις γενοκτονίες στην Καμπότζη, στη Βοσνία, στη Ρουάντα και στο Κόσοβο, και την εξάπλωση των μέσων μαζικής καταστροφής, εκατοντάδες οργανώσεις και άτομα κατέληξαν μετά από Συνέδριο στην **Έκκληση της Χάγης για την Ειρήνη και τη Δικαιοσύνη τον εικοστό πρώτο αιώνα** και έτσι συντάχτηκε ένα επίσημο κείμενο, η **Αντζέντα της Χάγης**.

Μια από τις βασικές δράσεις που η *Αντζέντα της Χάγης* ζητά να υλοποιηθούν, είναι η παγκόσμια εκστρατεία για την *παιδεία της ειρήνης*. Μόνο μέσα από αυτή μπορεί να στηριχτεί ο πολιτισμός της ειρήνης και της μη βίας για όλα τα παιδιά του κόσμου.

Άλλη σημαντική δράση επικεντρώνεται στην κατάργηση της στρατολόγησης παιδιών - στρατιωτών κάτω των 18 ετών είτε αυτή γίνεται για να ενισχύσει κυβερνητικές ένοπλες δυνάμεις είτε ένοπλες ομάδες αντιπολίτευσης.

Στο τέλος του εικοστού αιώνα περίπου 300.000 παιδιά κάτω των 18 ετών πολέμησαν σαν στρατιώτες, ενώ άλλες εκατοντάδες χιλιάδες παιδιά ήταν στρατολογημένα σε διάφορες ένοπλες οργανώσεις, έτοιμα να πάρουν μέρος σε συγκρούσεις.

Η *Έκκληση της Χάγης για την Ειρήνη και τη Δικαιοσύνη τον εικοστό πρώτο αιώνα* στηρίζει τις πρωτοβουλίες για την εφαρμογή της *Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, τις πρωτοβουλίες που προστατεύουν τα παιδιά σε καταστάσεις ένοπλων συγκρούσεων και τις πρωτοβουλίες που έχουν σκοπό την αποκατάσταση και την επανένταξη των παιδιών που εκτέθηκαν στην ένοπλη βία. Τέλος αναγνωρίζει τη συμβολή των παιδιών και των νέων στην οικοδόμηση της ειρήνης και τους προτρέπει με την πρωτοτυπία της σκέψης τους και τον αυθορμητισμό τους να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για το ξεπέρασμα των κρίσεων.

Να τι είπε στη Συνάντηση Αθηνών - Δελφών για τα Παιδιά και την Ειρήνη ο Θεόφιλος Ρόζενμπεργκ, Πρόεδρος της Ελληνικής Αντιπροσωπείας των «Γιατρών του Κόσμου», για τη χρησιμοποίηση των παιδιών σε ένοπλες συγκρούσεις:

Το να εμπλέκει κανείς τους πολίτες, και ειδικά τα παιδιά, σε ένοπλες συγκρούσεις ή να τα χρησιμοποιεί ως ομήρους, αντιπροσωπεύει ένα τεράστιο έγκλημα ενάντια στην ανθρωπότητα και οι υπεύθυνοι θα πρέπει να λογοδοτήσουν στο Διεθνές Δικαστήριο και να δικαστούν για εγκλήματα πολέμου.

Βλ: Ατζέντα της Χάγης για την Ειρήνη και τη Δικαιοσύνη στον 21ο αιώνα. Επανεκδοση από το Ίδρυμα για το Παιδί και την Οικογένεια, ειδικά για την Διεθνή Συνάντηση Αθηνών - Δελφών για τα Παιδιά και την Ειρήνη, 1- 2 Ιουνίου 2000.

Συνάντηση Αθηνών - Δελφών για τα Παιδιά και την Ειρήνη, 1-2 Ιουνίου 2000. Περιλήψεις Ομιλιών. Δρ. Θεόφιλος Ρόζενμπεργκ. Έκδ. Ιδρύματος για το Παιδί και την Οικογένεια.

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η *Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού*, που καλύπτει και την εφηβική ηλικία, έχει μια προϊστορία ογδόντα ετών. Η πρώτη Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού έγινε από την Κοινωνία των Εθνών το 1924. Μετά από πολλές προσπάθειες και μακρές διαπραγματεύσεις μεταξύ των κρατών, αφού υπογράφηκε η Σύμβαση από ένα πλήθος χωρών, έγινε Νόμος Διεθνής το 1990. Με τα 54 άρθρα της διασφαλίζει με την ίδια βαρύτητα όλα τα δικαιώματα των παιδιών, αστικά και πολιτικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά.

Τα παρακάτω τέσσερα άρθρα εκφράζουν και τις βασικές αρχές, στις οποίες στηρίζεται η Σύμβαση:

Όλα τα δικαιώματα εφαρμόζονται εξ ίσου σε όλα τα παιδιά χωρίς εξαίρεση ή διάκριση κανενός είδους (Άρθρο 2).

Το συμφέρον των παιδιών πρέπει να είναι η βασική σκέψη σε κάθε ενέργεια που αφορά τα παιδιά (Άρθρο 3).

Τα κράτη έχουν την υποχρέωση να διασφαλίσουν κατά το μέγιστο δυνατόν την επιβίωση και ανάπτυξη του κάθε παιδιού (Άρθρο 6).

Οι απόψεις των παιδιών πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε όλα τα θέματα που τα αφορούν (Άρθρο 12).

Ακολουθούν συνοπτικά διατυπωμένα Άρθρα που αναφέρονται στην επιβίωση, στην προστασία, στην ανάπτυξη και στη συμμετοχή:

Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στη ζωή, σε καλή υγεία, σε ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής (Άρθρα 6, 24, 27).

Κάθε παιδί πρέπει να προστατεύεται από τη βία και την κακοποίηση (Άρθρο 19).

Τα προσφυγόπουλα έχουν δικαίωμα ειδικής προστασίας και βοήθειας (Άρθρο 22).

Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από εργασία σε μέρη ή συνθήκες που καταστρέφουν την υγεία του ή παρεμποδίζουν την εκπαίδευσή του (Άρθρο 32).

Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να προστατεύεται από σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση (Άρθρο 34).

Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να προστατεύεται κατά τη διάρκεια του πολέμου, και παιδιά κάτω των δεκαπέντε ετών δεν πρέπει να παίρνουν μέρος σε ένοπλες συρράξεις (Άρθρο 38). *(Έγινε προσπάθεια το όριο αυτό της ηλικίας να ανεβεί στα 18).*

Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να υπερασπίζονται τους εαυτούς τους όταν κατηγορούνται για εγκλήματα (Άρθρο 40).

Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση (Άρθρα 28 και 29).

Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στο παιχνίδι (Άρθρο 31).

Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να εκφράζει τη γνώμη του (Άρθρο 12).

Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα της έκφρασης (Άρθρο 13).

Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της ελευθερίας συνείδησης και της ελευθερίας των θρησκευτικών πεποιθήσεων (Άρθρο 14).

Οι «Φωνές των Νέων» για τα θέματα αυτά ακούγονται στις διευθύνσεις www.unicef.gr και www.unicef.org/voyn. Κάθε παιδί και κάθε νέος θα βρει εκεί τις κατάλληλες πληροφορίες, αλλά και συνομιλητές. Για να διεκδικήσουμε τα δικαιώματά μας, πρέπει πρώτα απ' όλα να τα γνωρίζουμε.

(Καρτ ποστάλ από το Περού)

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟ 2003 ΜΕ ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ

Πολύ διαφορετική είναι η εικόνα της ζωής των παιδιών στα διάφορα μέρη της γης, αλλά και στην ίδια χώρα, πολλές φορές και στην ίδια πόλη. Τα στοιχειώδη δικαιώματα του παιδιού και του εφήβου παραβιάζονται καθημερινά, συχνά με δραματικές επιπτώσεις.

ΑΙΤΙΑ: ΠΕΙΝΑ

- Σχεδόν 30.000 παιδιά κάτω των 5 ετών πεθαίνουν κάθε μέρα, κυρίως από αιτίες που μπορούν να προληφθούν, όπως η διάρροια και ο υποσιτισμός.
- Συνολικά 183.000.000 παιδιά κάτω των πέντε ετών στον αναπτυσσόμενο κόσμο υποσιτίζονται.

ΧΩΡΙΣ ΓΙΑΤΡΟΥΣ

- Σχεδόν 2.000.000 παιδιά πεθαίνουν κάθε χρόνο από ασθένειες που οι επιπτώσεις τους προλαμβάνονται εύκολα με εμβολιασμό.

ΑΙΤΙΑ: AIDS

- Σχεδόν 6.000 νέοι μεταξύ 14 και 24 ετών προσβάλλονται κάθε μέρα από AIDS. Μέχρι σήμερα 14.000.000 παιδιά έχουν χάσει τον ένα ή και τους δύο γονείς από το AIDS, ενώ 3.000.000 παιδιά είναι φορείς. Σχεδόν 12.000.000 νέοι είναι φορείς, ηλικίας 15 έως 24 ετών.
- Πολλά από τα 14.000.000 παιδιά που έμειναν ορφανά εξαιτίας του AIDS πεινούν, δεν πηγαίνουν σχολείο και υφίστανται διακρίσεις και περιθωριοποίηση.

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ

- Τα παιδιά που εργάζονται σε όλο τον κόσμο ανέρχονται σε 246.000.000.
- Περίπου 1.200.000 παιδιά κάθε χρόνο διακινούνται για εργασία

•••• Η κατάσταση των παιδιών στον κόσμο το 2003 με μια ματιά ••••

ή σεξουαλική εκμετάλλευση. Ένα στα οκτώ παιδιά παγκοσμίως, ηλικίας 5 έως 17 ετών, εμπλέκεται στις χειρότερες μορφές παιδικής εργασίας.

ΑΙΤΙΑ: ΠΟΛΕΜΟΣ

Από το 1990, πάνω από 2.000.000 παιδιά σκοτώθηκαν και 6.000.000 τραυματίστηκαν σοβαρά σε πολέμους και συρράξεις. Το 2001, 22 χώρες επλήγησαν από ένοπλες συρράξεις σε όλο τον κόσμο.

ΧΩΡΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σχεδόν 120.000.000 παιδιά δεν πηγαίνουν σχολείο, περισσότερα από τα μισά είναι κορίτσια.

ΧΩΡΙΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Πάνω από 50.000.000 δεν καταγράφονται κατά τη γέννησή τους σε όλο τον κόσμο. Ζουν σαν να μην υπάρχουν, δεν υπάρχουν επίσημα, δεν έχουν δικαιώματα.

Για κάθε παιδί υγεία, εκπαίδευση, ισότητα, προστασία.

Ελληνική Επιτροπή Συνεργασίας με τη UNICEF, Ετήσια Αναφορά της UNICEF, Δελτίο Τύπου 21/9-9-2003.

UNICEF, Έκθεση UNICEF: Η κατάσταση των παιδιών στον κόσμο 2002. Ελληνική Επιτροπή Συνεργασίας με τη UNICEF, Τμήμα Πληροφόρησης.

UNICEF, Σύντομος Οδηγός για τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του παιδιού, Ελληνική Επιτροπή Συνεργασίας με τη UNICEF, Τμήμα Πληροφόρησης.

UNICEF, Η κατάσταση των παιδιών στον κόσμο 2003.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

ANTI-SLAVERY INTERNATIONAL
Broomgrove Road, London SW9 9TL
Tel. +44(0)2075018920, Fax +44(0)2077384110
antislavery@antislavery.org

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ
www.y-europe.gr
ΕΘΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ
Αχαρνών 417, 11143 Αθήνα, τηλ. 210 2531349, 210 2532259, Fax 210 2531879
www.neagenia.gr/youth.html
youth@neagenia.gr

ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΝΕΩΝ ΑΘΗΝΑΣ
Ακαδημίας 6, 10671 Αθήνα, τηλ. 210 3644168, Fax 210 3644044
ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΝΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Τσιμισκή 103, 54622 Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 257131-2, Fax 2310 257137

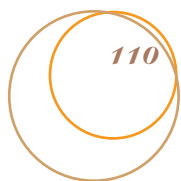
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΚΥΚΛΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
Τηλ: 210 7289703

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
Ακαδημίας 3, 10027 Αθήνα, τηλ. 210 3682395-6, Fax 210 3682384
grnatcom@hol.gr

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΥΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ
Αθηνάς 2, 10551 Αθήνα, τηλ και Fax 210 3216550, 210 3216549
gspap@internet.gr

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΔΥΣΛΕΞΙΑΣ
Τηλ. 210 9590035
www.dyslexia.gr
dyslexia1984@yahoo.gr

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Αριστοτέλους 86, 15562 Χολαργός Αττικής, τηλ και Fax 210 6541891
<http://www.pee.gr>

ΙΔΡΥΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ηρώδου Αττικού 12Α, 15124 Μαρούσι, Αθήνα, τηλ. 210 8094419, Fax 210 8094484

URL: <http://www.childfamily.gr> childfamily@hellasnet.gr

ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ,

Εθνικής Αντιστάσεως 5, 14123 Λυκόβρυση Αττικής,

Τηλ. 210 2848733, 210 2840019, Fax 210 2832550

Kea-mea@ath.forthnet.gr

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Χατζηγιάννη Μέξη 5, 11528 Αθήνα

τηλ. 210 7289703, Fax 210 7289639

UNESCO PUBLISHING, 7, Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 (France)

<http://www.unesco.org/publishing>

SAVE THE CHILDREN FUND (UK)

17 Grove Lane, London SE5 8RD, UK

Tel. +44(0)2077035400, Fax +44(0)2077032278

enquiries@scfuk.org.uk

UNESCO ASSOCIATED SCHOOLS PROJECT NETWORK (ASPnet)

UNESCO -7, Place de Fontenoy, 75007 Paris (France)

asp@unesco.org

UNICEF

UNICEF House, 3 UN Plaza, New York, NY 10017, USA

pubdoc@unicef.org www.unicef.org

UNICEF - Τμήμα Πληροφόρησης, Εκπαίδευσης για την Ανάπτυξη και Συλλογής Πόρων, Ξενίας 1, Πλ. Μαβίλη, 11527 Αθήνα, τηλ. 210 7484184, Fax 210 7702203

URL www.unicef.gr

Website «Φωνές των Νέων» www.unicef.org/vo

ΥΠΑΤΗ ΑΡΜΟΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΟΗΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Ταυγέτου 23, Παλαιό Ψυχικό, 15452 Αθήνα

Τηλ. 210 6726462, 210 6726463, Fax 210 6726417

www.unhcr.gr great@unhcr.ch

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, ΤΟ ΚΥΤΤΑΡΟ ΚΑΘΕ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	5
ΚΑΘΕ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΙΑ ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ	7
ΦΥΛΕΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΕΣ	
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΜΙΑ ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΗ ΕΙΡΗΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ	
ΤΩΝ ΛΑΩΝ	9
ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ.....	12
ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ	15
ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΙΑ.....	22
ΑΛΛΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ	32
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΠΑΛ	35
ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ.....	38
Η ΜΑΥΡΗ ΗΠΕΙΡΟΣ.....	42
ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ: Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ.....	49
ΚΟΜΕΝΙΟΣ, Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ	51
ΡΟΥΣΣΩ, Ο ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ: ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΦΥΣΗ.....	53
ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΙ, Ο ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ	56
ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΙ, Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	58
ΜΟΝΤΕΣΣΟΡΙ, Η ΓΙΑΤΡΟΣ ΠΟΥ ΕΓΙΝΕ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ.....	61
ΠΑΙΔΙ - ΚΛΩΝΟΣ;.....	63
ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ	68
ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ	74
ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΑ - ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	77
ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ	83
Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ.....	87
ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ	89
ΟΡΦΑΝΙΑ ΑΠΟ AIDS - ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ	91
ΜΙΚΡΟΠΑΝΤΡΕΜΕΝΕΣ.....	94
ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΑ	97
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ	
ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ.....	100
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	102
Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟ 2003	
ΜΕ ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ.....	105

Παιδιά στα ορυχεία της Τζαρία στην Ινδία.

(Αμαρτία Σεν, «Ζήτημα επιλογής». Courier της UNESCO, Νοέμβριος 1996, σ. 13).

Από τα ορυχεία της Ινδίας στα μεταλλεία στο Ποτοσί της Βολιβίας, με τα ιστορικά μνημεία των εγκαταστάσεων εξόρυξης από την εποχή της ισπανικής αποικιοκρατίας.

Εκτός από τις στοές σώζονται στο Σέρο Ρίκο μύλοι, φούρνοι και δίκτυο από 22 τεχνητές λίμνες για να κινούν τα μηχανήματα. Δεκαέξι επαρχίες της αντιβασιλείας του Περού, κυρίως οικογένειες Ινδιάνων, τροφοδοτούσαν υποχρεωτικά με εργάτες τα μεταλλεία του Ποτοσί.

Σήμερα καταστρώνονται νέα σχέδια για την εξόρυξη του ασημένιου βουνού που φυλάει στα σπλάχνα του ακόμη θησαυρούς.

Οι χήρες όμως των μεταλλωρύχων, για να τα βγάλουν πέρα, αναγκάζονται να στέλνουν τα παιδιά τους στη δουλειά.

Στη βόρειο-δυτική Περσία, του 16ου αιώνα, τότε που οι Σίιτες μουσουλμάνοι έστησαν εργαστήρια κατασκευής στον αργαλειό των περσικών χαλιών από μαλλί και μετάξι, παιδιά από δώδεκα ετών δούλευαν στη θέση εργατών. Αναφέρεται (Παγκόσμια Ιστορία του Fry, σ. 189): *Ο μισθός των εργατών ανέβαινε κάθε τρία χρόνια. Όταν εκείνοι αποσύρονταν, οι μισθοί καταβάλλονταν στα παιδιά τους, που άρχιζαν να δουλεύουν σε ηλικία 12 ετών.*

Το 19ο αιώνα με την εμφάνιση της βιομηχανικής επανάστασης χρησιμοποιήθηκαν στα εργοστάσια ως εργάτες και παιδιά, που δούλευαν κάτω από τις ίδιες σκληρές συνθήκες εργασίας με τους μεγάλους μέχρι και δεκάξι ώρες την ημέρα. Στα ανθρακωρυχεία χρησιμοποιούνταν για τη

μεταφορά φορτίων και βαγονέτων με κάρβουνα μέσα από τις στοές.

Στην εποχή μας έχει θεσπιστεί η 12η Ιουνίου ως *Παγκόσμια Ημέρα κατά της Παιδικής Εργασίας*, για να θυμίζει την εκμετάλλευση του παιδιού στο παρελθόν, αλλά και για να ευαισθητοποιεί απέναντι στις σύγχρονες μορφές εκμετάλλευσης του παιδιού, που έχουν εμφανιστεί και δυστυχώς ανθούν.

Παιδιά που αλέθουν στη Τζιρόμια

(Παιδικό σχέδιο του Σουρίλ Πατέλ, 11 ετών..Courrier της UNESCO, Παιδιά σε κίνδυνο.Noε. 1991, σ. 15)

